

KIVELÄN SAIRAALA^N KÖYHÄINTALON MIELISAIRAALA

RAKENNUSHISTORIASelvitys RAK 10

arkkitehdit mustonen oy

Netta Böök, Roope Mustonen, Olli Helasvuo, Katja Savolainen

KIVELÄN SAIRAALA^N

MIELISAIRAALA

Onni Törnqvist 1894

RAKENNUSHISTORIASELVITYS

arkkitehdit mustonen oy

Netta Böök, Roope Mustonen, Olli Helasvuo, Katja Savolainen

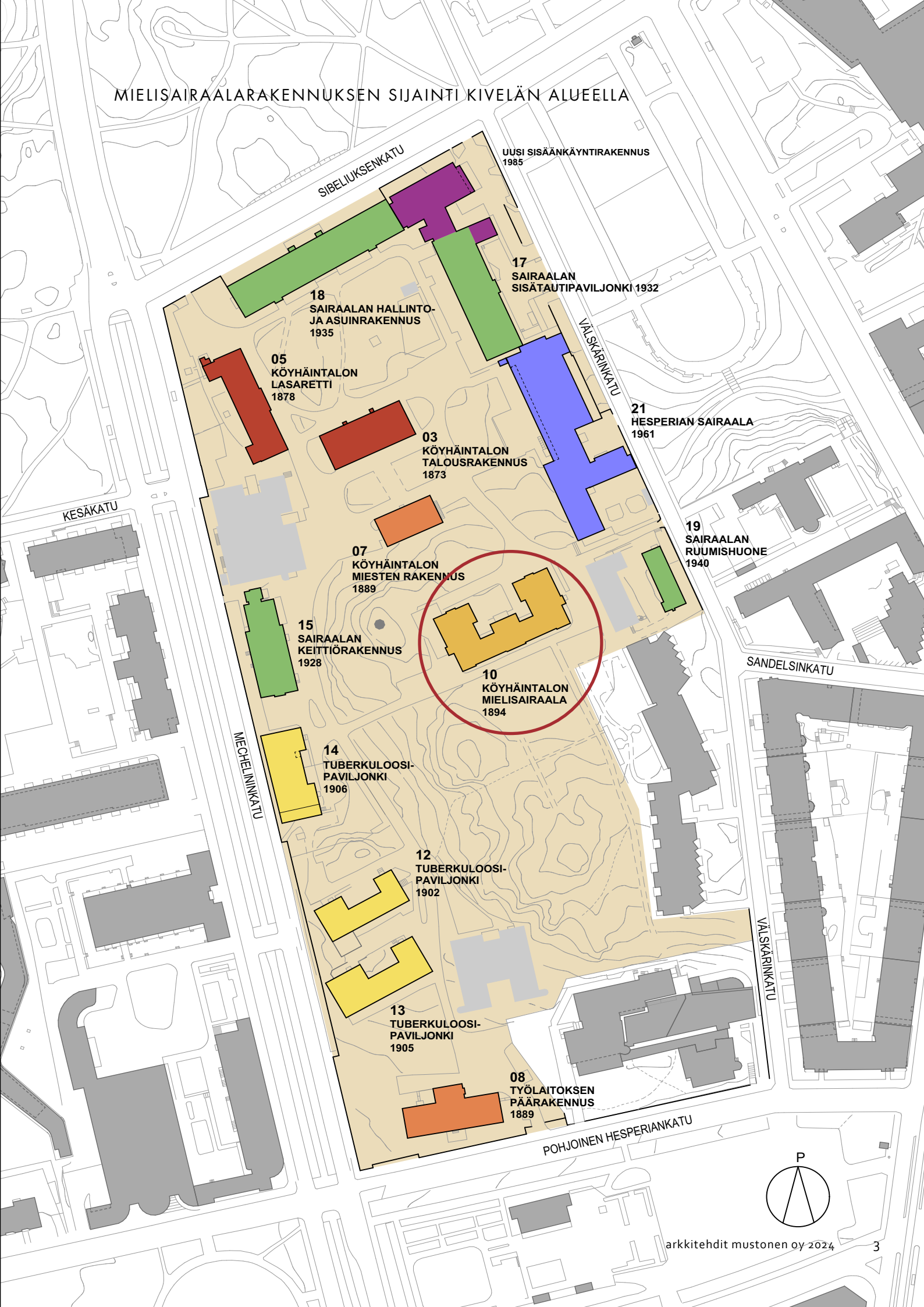

↑ Huvimaja Kivelän alueella aikavälillä 1900–1929. Taustalla vasemmalla köyhäntalon ensimmäinen mielisairaalapaviljonki. HKA.

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	4
Selvityksen lähtökohdat	4
 1 KIVELÄN ALUEEN RAKENTUMINEN	6
1.1 Köyhäintalovaihe	6
1.2 Sairaалavaihe	9
1.3 Kivelän alue ja mielisairaala	13
 2 KIVELÄN MIELISAIRAALAN SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN	16
2.1 Hullujenhuoneista mielisairaaloiksi	16
2.2 Kivelän köyhäintalon mielisairaalat	18
2.3 Arkkitehti Onni Törnqvist	19
2.4 Puutarha	20
 3 MIELISAIRAALARAKENNUKSEN MERKITTÄVÄT MUUTOSVAIHEET	22
3.1 Vuosien 1907–1923 muutokset	22
3.2 Vuosien 1959–2007 muutokset	25
 4 ULKOARKKITEHTUURI	26
4.1 Alkuperäinen ulkoarkkitehtuuri ja rakenne	26
4.2 Merkittävät julkisivumuutokset	32
4.3 Julkisivujen nykytilanne	36
 5 TILARATKAISU JA SISÄTILOJEN ARKKITEHTUURI	40
5.1 Alkuperäinen pohjaratkaisu ja sisätilat	40
5.2 Sisätilamuutokset 1907–1923	45
5.3 Peruskorjauksen sisätilamuutokset 1994	48
5.4 Sisätilat ja säilyneisyys	52
5.5 Sisätilojen nykytilanne	58
5.6 Rakennusosien säilyneisyys	74
 6 ARVOT JA ANALYYSI	82
 7 LÄHTEET	86

MIELISAIRAALARAKENNUKSEN SIJAINTI KIVELÄN ALUEELLA

UUSI SISÄÄNKÄYNTIRAKENNUS
1985

17
SAIRAALAN
SISÄTAUTIPAVILJONKI 1932

SIBELIUKSENKATU

18
SAIRAALAN HALLINTO-
JA ASUINRAKENNUS
1935

05
KÖYHÄINTALON
LASARETTI
1878

03
KÖYHÄINTALON
TALOUSRAKENNUS
1873

VALSÄRINKATU

21
HESPERIAN SAIRAALA
1961

KESÄKATU

07
KÖYHÄINTALON
MIESTEN RAKENNUS
1889

15
SAIRAALAN
KEITTIÖRAKENNUS
1928

19
SAIRAALAN
RUUMISHUONE
1940

SANDELSINKATU

10
KÖYHÄINTALON
MIELISAIRAALA
1894

MECHELINKATU

14
TUBERKULOOSI-
PAVILJONKI
1906

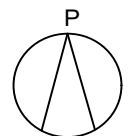
12
TUBERKULOOSI-
PAVILJONKI
1902

13
TUBERKULOOSI-
PAVILJONKI
1905

08
TYÖLÄITOKSEN
PÄÄRAKENNUS
1889

VALSÄRINKATU

POHJOINEN HESPERIANKATU

SELVITYKSEN LÄHTÖKOHDAT

SELVITYKSEN KOHTEET

Selvitystyön kohteena on ollut Kivelän sairaala-alueen ennen 2000-lukua valmistunut rakennuskanta.

Erilliset selvitykset on laadittu seuraavista kohteista:

- Köyhäintalon päärakennus v. 1873 (Rak 03)
- Köyhäintalon Lasaretti v. 1878 (Rak 05)
- Työlaitoksen Miesten rakennus v. 1889 (Rak 07)
- Työlaitoksen päärakennus v. 1889 (Rak 08)
- Mielisairaalarakennus v. 1894 (Rak 10)
- Tuberkuloosipaviljongit v. 1902, 1905, 1906 (rak 12, 13 ja 14)
- Keittiörakennus v. 1928 (Rak 15)
- Sisätautiosasto sekä Hallinto- ja asuinrakennus v. 1932 ja 1935 (Rak 17 ja 18)
- Ruumishuone- ja kappelirakennus v. 1940 (Rak 19)
- Hesperian sairaala v. 1961 (Rak 21)

Asemakaava ja suojelu

Selvitystä laadittaessa vuonna 2024 Kivelän sairaala-alueen asemakaava oli peräisin 1990-luvulta. Selvitys on laadittu asemakaavoitustyön tarpeisiin. Kaikkia selvityksen rakennuksia koskien suojelumääräykset tulevat tarkentumaan. Kohteet ympäristöineen ovat merkittävä osa köyhäinhoidon ja sairaaloiden historiaa Helsingissä sekä rakennushistoriallisesti arvokkaita.

SELVITYSTYÖ JA SEN TEKIJÄT

Selvitystyö

Nyt tehdyt rakennushistoriaselvitykset on tarkoitettu Kivelän alueen ja sen rakennusten kaava- ja tarvesuunnittelua sekä päätöksentekoa varten. Selvitysten pääpaino on ollut rakennuksen säilyneisyyden, ominais-

piirteiden ja arvojen määrittämisessä. Tuberkuloosipaviljongeista (rak 12, 13 ja 14) tehty rakennushistoriaselvitys on muita tarkempi rakennusosien ajoituksen suhteen. Muiden rakennusten kohdalla rakennusosakohdainen ajoitus on tehty kevyemmin.

Tekijät

Rakennushistoriaselvityksen on laatinut riippumattomana konsulttityönä Arkkitehdit Mustonen Oy. Selvityksen tekoon ovat osallistuneet arkkitehdit Olli Heilasvuori, Katja Savolainen, Riikka Koivula, Netta Böök ja arkk. yo. Roope Mustonen.

Tilaaaja ja ohjausryhmä

Selvityksen on tilannut Helsingin kaupunki, maankäyttö- ja kaavoitusosaston sekä rakennetun ympäristön osastojen yhteistilauksena. Yhteyshenkilönä on ollut arkkitehti Karoliina Periäinen.

Selvitystyötä on ohjannut ohjausryhmä, johon kuuluvat Sakari Mentu (arkkitehti, Asemakaavoitus), Santeeri Nuotio (arkkitehti, Asemakaavoitus), Karoliina Periäinen (projektiarkkitehti, Tilat-palvelu), Oula Rahkonen (maisema-arkkitehti, Kaupunkitila- ja maisemasuunnittelu) ja Anne Salminen (tutkija, Helsingin kaupunginmuseo).

Lähdeaineisto

Tärkeimpinä lähteinä ovat olleet alkuperäiset ja varhaisten muutosvaiheiden piirustukset, joista vanhimmat löytyvät Helsingin kaupunginarkistosta ja uudemmat Helsingin rakennusvalvonnan ja Helsingin kaupungin Kaupunkiympäristön arkistoista. Vanhoja valokuvia on löytynyt erityisesti Helsingin kaupunginmuseon kokoelmista, joitain myös Museoviraston ja Arkkitehtuurimuseon kokoelmista. Kirjallisista lähteistä keskeinen on ollut *Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historia* vuodelta 1968.¹

¹ Heiniö, Rosén, Soininen & al., 1968.

→ Kivelän sairaala-
alue ilmakuvas-
sa vuonna 1969, jol-
loin kaikki nyt sel-
vityksen alaisena
olevat rakennuk-
set oli rakennettu.
HKP

Viimeisimpien vuosikymmenten muutosvaiheet ovat paikoin jääneet dokumentoimatta. Näiden osalta tiedot selvityksessä ovat vajavaiset ja tilanne vaihtelee rakennuksittain.

Tarvittavat lisäselvitykset

Nyt tehdyt rakennushistoriaselvitykset on tarkoitettu kaava-suunnittelua ja päätöksentekoa varten. Rakennushistoriaselvityksiä on täydennettävä tarvittaessa,

kun rakennuksissa lähdetään suunnittelemaan laajempia korjaus- ja muutostöitä tai lupakynnyksen ylittäviä toimenpiteitä. Selvitysten tarkennusvaiheessa käytetään, väritutkimuksia ja rakenneavauksia hyödyntäen, tarkemmin läpi julkisivujen ja sisätilojen sekä niiden rakennusosien ja pintamateriaalien säilyneisyys. Analyysiä ja arvotusta tarkennetaan tutkimusten perusteella.

KÖYHÄINTALON RAKENTAMINEN

Köyhäntalon arkkitehdiksi valittiin Theodor Höijer, ja sen ensi vaihe valmistui 1873. Se oli ryhmä rakennuksia, mitä kuvastaakin köyhäntalon ruotsinkielinen nimitys *fattiggård*. Siihen kuuluivat talousrakennus, itäinen siipirakennus eli työlaitos, läntinen siipirakennus, lastenkoti, sauna-pesutupa sekä joukko kevytrakenteisia vajoja ja talleja. Niiden voidaan katsoa noudattaneen nk. *paviljonkijärjestelmää*, jossa periaatteena oli hajauttaa eri toiminnot ja osastot omiin rakennuksiinsa, paviljonkeihin, kuten ajan sairaalarakentamisessakin oli tapana. Yksikerroksiset paviljongit voitiin toteuttaa taloudellisesti kokonaan puusta, kaksikerroksisissa toinen kerros. Kivelässä rakennuksista muodostettiin suorakulmaista koordinaatistoa noudattavia pihvoja, jotka tyypillisesti aidattiin. Taustalla vaikutti näkemys, että vaivaiset olisi järkevää sijoittaa useampaan pieneen rakennukseen, jotta köyhäntalosta ei tulisi kasarmia. Hoitopaikkoja riitti 113:lle ja lastenkotipaikat mukaan lukien 149 hoidokille.⁴ Vaivaisten ja köyhien määrän jatkuvasti kasvaessa köyhäntaloon rakennettiin lisätiloja sitä mukaa kuin rahoitusta myönnettiin.

LASARETTI, SAIRAALA, LASTENKOTI

Köyhäinhoitoon kuului myös fyysisten ja psyykkisten vaivojen ja sairauksien hoito. Vuonna 1878 köyhäntaloon valmistui lasaretti parantumattomasti sairaiden köyhien hoitoa varten ja läntiseen siipirakennukseen kirkko. Vuonna 1882 päästiin suunnittelemaan kaivattu mielisairaala ja 1889 laajentamaan lastenkotia.⁵ Nekin sijoitettiin paviljonkimaisesti mutta lähelle toisiaan.

TYÖLAITOS

Oman rakennusryhmänsä muodosti työlaitos, joka perustettiin hädänalaisten joukon vain kasvaessa. Sen tehtävä oli tarjota työansioita työhön kykeneville, kuten vuoden 1879 asetus edellytti. Arkkitehti Sebastian Gripenbergin 100 hengelle suunnittelema työlaitos nousi 1889 tontin lounaisnurkkaan ja käsitti neljä rakennusta: päärakennuksen, työlaitoksen valvojan asuintalon aputoimintoiheen, paja- ja vajarakennuksen sekä ulkokuoneen. Köyhäntalon pihapiiriin valmistui miesten rakennus Mattila.⁶

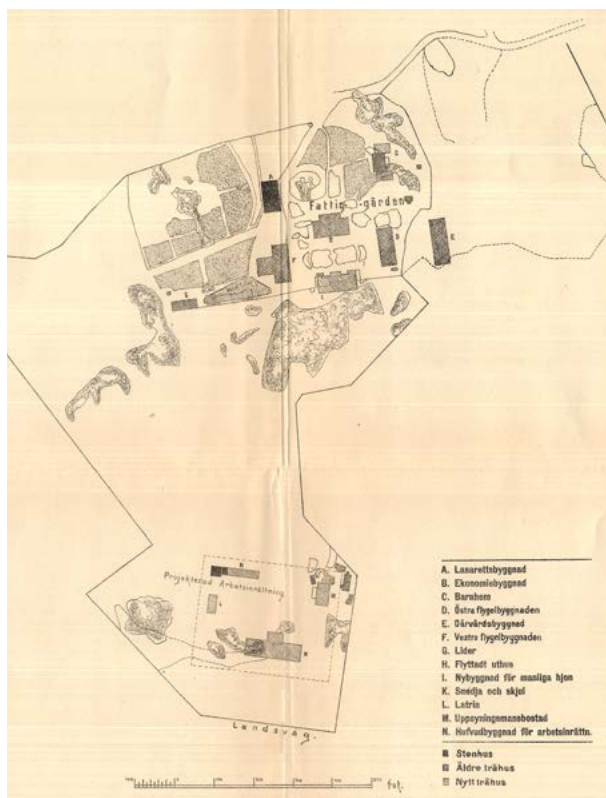
4 Loci Maisema-arkkitehdit Oy, 2012. s. 16; Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 194–195.

5 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 195–197, 198–202.

6 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 202–203.

↑ Helsingin kartassa vuodelta 1876 on esitetty köyhäntalo (fattiggård), kun taas tontin aiemmat rakennukset ovat kadonneet. Helsingin raja kulki vanhan Töölön kylän ja Meilahden välillä vuoteen 1906 asti. Plan af Helsingfors jemte omgifning, C. H. Nummelin 1876, HKA.

↑ Köyhäntalon asemapiirros vuodelta 1887. HKA.

↑ Köyhäntalon kirkko sijaitsi läntisessä siipirakennuksessa. Taustalla vasemmalta oikealle lasaretti, talousrakennus ja "Mattila". Eino Heinonen 1949. HKM.

SAIRAANHOIDON KASVAVAT TARPEET

Myös köyhien mielisairaalaapaikoista oli pula, johon pyrittiin vastaamaan rakentamalla 1894 suurempi ja modernimpi mielisairaala. Sen piirustukset laati aikansa pätevin sairaalas suunnittelija, arkkitehti Onni Törnqvist. Toinen akuutti rakennustarve koski köyhiä tuberkuloosipotilaita, joita varten Kivelään pystytettiin vuosina 1902–1906 kolme tuberkuloosipaviljonkia Theodor Höijerin piirustusten mukaan. Ne sijoitettiin köyhäntalon ja työlaitoksen väliselle alueelle. Vielä akuutimpaa oli ilmeisesti mielisairaiden hoitaminen, sillä paviljongit otettiin nopeasti käyttöön näiden hoitotiloina.⁷ Ongelma sai kestäväen ratkaisun vasta silloin, kun Laaksoon valmistui uusi keuhkotautisairaala vuoden 1929 lopulla.

KÖYHÄINTALOSTA SAIRAALAKSI

Vähitellen oli tultu tilanteeseen, jossa suurin osa köyhäntalon potilaspaikoista oli sairaanhoidon käytössä. Lisäksi potilaat olivat kyllä varattomia mutta eivät varsinaisia köyhäinhoidon huostaansa ottamia kunnanvaimaisia. Kun merkittävä osa rakennuksista arvioitiin huonokuntoisiksi 1908 eivätkä Kivelän alue ja tilat muutenkaan riittäneet kaikkiin toimintoihin, Kivelä osoitettiin vuodesta 1912 lähtien pelkästään sairaalakäyttöön.⁸ Köyhäntalo ja työlaitos siirtyivät niille 1906 valmistuneeseen kunnalliskotiin Helsingin Koskelaan ja lastenkoti Oulunkylään, sillä niiden ei katsottu vaativan yhtä keskeistä sijaintia kuin sairaalan.⁹

⁷ Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 211–217.

⁸ Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 215–216, 223.

⁹ Loci Maisema-arkkitehdit Oy, 2012. s. 21.

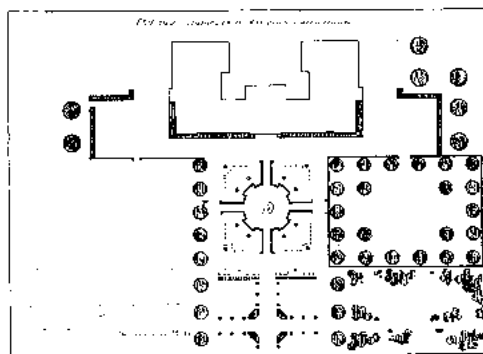
↑ Mikäli Kivelän köyhäntalon alue olisi järjestetty vuoden 1909 asemakaavan mukaisesti, yhteys merenrantaan olisi katkaistu ja Kivelän alue pilkottu tavalla, joka olisi suuresti hankaloittanut alueen kehittämistä sairaalana. Vuonna 1917 tontti kuitenkin palautettiin kokonaisuudeksi, ja sen itäreuna ulotettiin Välskärinkatuun. Kuvalähde: Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 221.

↑ Kivelän sairaalan alue ulottui vuonna 1913 Taivallahden rantaan, jonne kartassa on hahmoteltu suunnitteilla ollut uimahuone. Läntisen reunan alueesta rajasi pois 1920-luvun lopulla rakennettu Mechelininkatu. Karta öfver Stengårds sjukhus område, 13.6.1913. HKA.

↑ Uudet asuin- ja hallintorakennus ja sisätautipaviljonki vuoden 1935 ilmakuvassa. Veljekset Karhumäki. HKM.

↑ Kivelän mielisairaalan eteläpuolelle laadittu muotopuutarhasuunnitelma vuodelta 1926. Suomessakin alettiin 1920-luvulla kiinnittää huomiota hoitolaitosten ympäristöjen laatuun ja luonnonkauneuteen. Kivelän sairaalan puutarha oli vuodesta 1912 ollut sairaalan toimitsijan viljelyksessä, mutta vuonna 1920 kaupungin asemakaava-arkkitehti Birger Brunila sai tehdä ehdotuksen, miten puutarha järjestettäisiin sairaalan tarpeisiin, pääasiassa mielisairaalarakennuksen eteläpuolelle. Ei ole varmuutta, onko ylläoleva piirustus Brunilan. (Loci Maisema-arkkitehdit Oy, 2012. s. 21, 28, 39.) HKA.

1.2 SAIRAALAVAIHE

SAIRAALA 1920–1930-LUVUILLA

Ensimmäinen ajanjakso, jolloin Kivelää kehitettiin yksinomaan sairaalakäytön näkökulmasta, oli 1920-luvulta 1930-luvun loppuun. Suunnittelijana toimi kaupunginarkkitehti Gunnar Taucher. Alkuun valmistui kaupan kaivattu uusi keittiörakennus pesuloiheen ja saunoiheen 1928.

Ajanjakson alussa Kivelässä toimivat mielenterveys-, sisätauti- ja keuhkotautipotilaiden osasto, mutta vuonna 1929 alue päätettiin järjestää pääasiassa sisätautisairaala. Vain tiilinen mielisairaala jäi entiseen käyttöönsä.¹⁰ Laajasta rakennusohjelmasta toteutuivat 1930-luvulla sisätautipaviljonki ja hallinto- ja asuinrakennus sekä vuonna 1940 ruumishuone. Rakennetekniikan kehitys ja hissit mahdollistivat uudenlaiset, monikerroksiset *blokkisairaalat*, joissa toiminnot sijoitettiin päällekkäin pystyliikennetilojen varaan. Uudet sairaalarakennukset toteutettiin vuoden 1906 asemakaavan mukaisten katujen varteen alueen reunoille. Taivallahden rantaan rakennettiin sairaalalle uimahuone.¹¹

Mielisairaalan eteläpuolelle suunniteltiin 1920-luvulla asemakaava-arkkitehti Birger Brunilan johdolla muoto- ja kävelypuutarha, joka toteutui ainakin osin, kuten vuoden 1943 ilmakuva osoittaa.¹²

↑ Kivelän sairaala vuoden 1943 ilmakuvassa. HKP.

10 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 236, 228, 240, 627–628.

11 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 237.

12 Loci Maisema-arkkitehdit Oy, 2012. s. 28.

↑ Kivelän sairaala vuoden 1956 ilmakuvassa. Sen alalaidassa näkyvät Ypyöiden suunnittelemat asuintornit Pohjoisen Hesperiankadun varressa tontilla, joka oli erotettu sairaalan tontista vuonna 1941. HKP.

↑ Kivelän sairaala vuoden 1969 ilmakuvassa. HKP.

SAIRAALA 1950–1960-LUVUILLA

Sotien jälkeen sairaalaympäristöjä kehitettiin yhä suuremmiksi yksiköiksi. Tavoitteena olivat sairaanhoito-piirikohtaiset keskussairaalat, mikä koski myös Kivelän sairaala-aluetta.

Vuonna 1951 kaupunki julkisti kutsukilpailun Kivelän alueen uudelleenjärjestämiseksi. Voittajaksi valittiin arkkitehtien Ragnar Ypyän ja Martta Martikainen-Ypyän erittäin kokonaisvaltainen ehdotus. Vaikka sairaalasuunnitelmassa pyrittiin kokonaisratkaisuun, rakennukset toteutettiin yksittäisinä hankkeina, ja suunnitelmasta toteutui vain osia. Vuonna valmistui 1954 kaksi henkilökunnan asuintornia ja vuonna 1961 Hesperian sairaalan päärakennus. Ne sijoitettiin alueen reunalle, Pohjoisen Hesperiankadun ja Välskärinkadun varteen.¹³

↑ Pohjoisen Hesperiankadun asuintornit rakennettiin sairaalan hoitajille ja sairaalapulaisille. V. S. Salokangas, 1957. HKM.

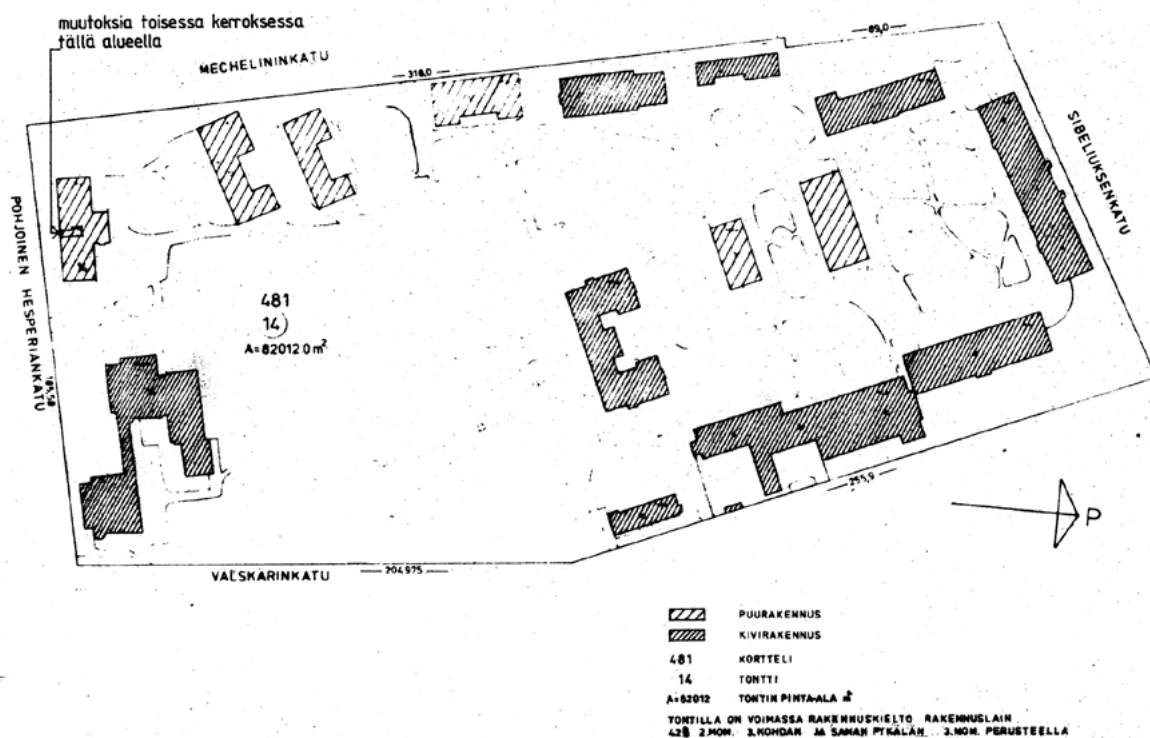
¹³ Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 631–634.

YHTEENVETO

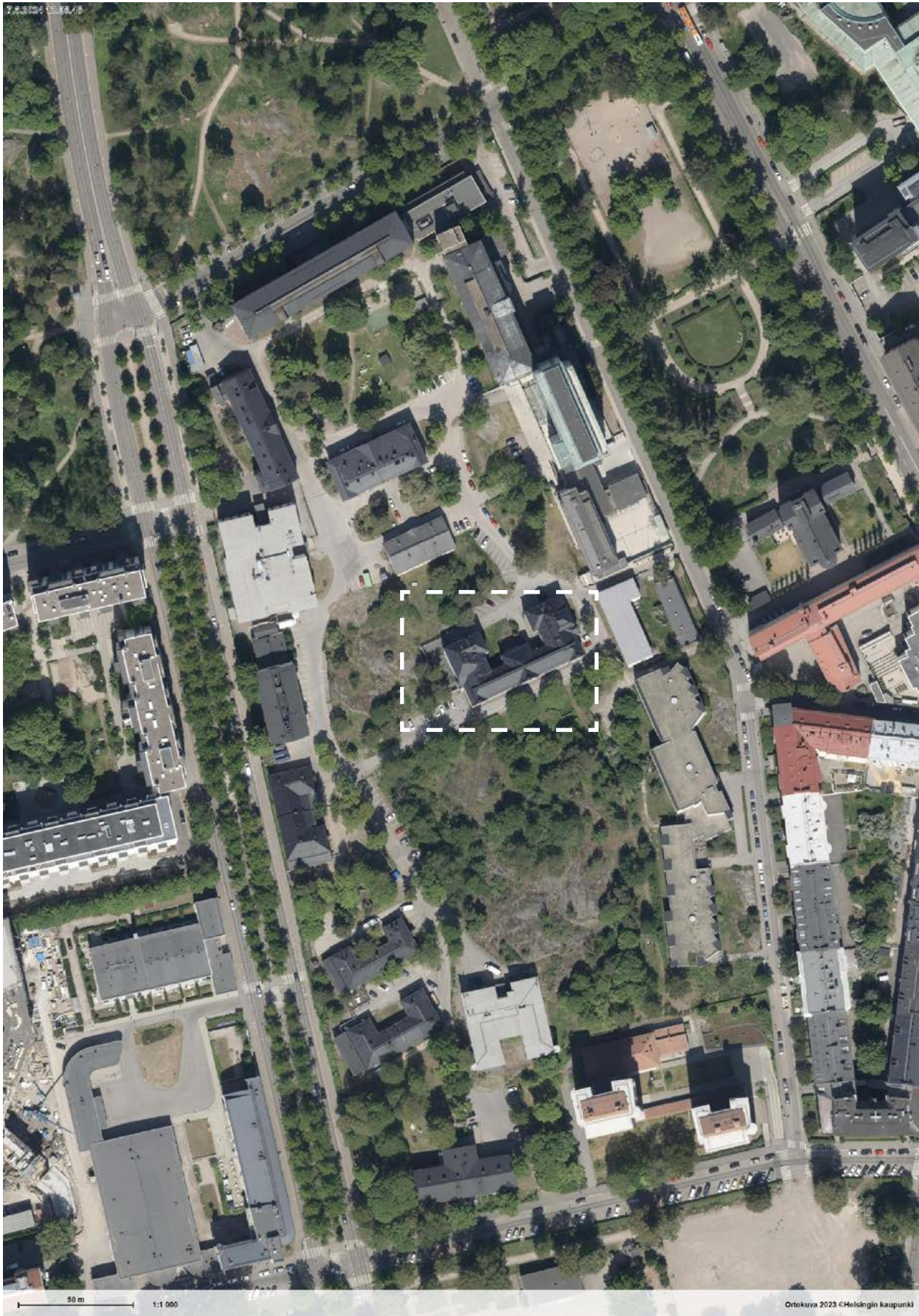
Kivelän sairaala-alueella on tutkitulla ajanjaksolla 1870-luvulta 1960-luvun alkuun tavoiteltu korkeatasoista arkkitehtuuria ja rakennettu laadukkaasti. Merkittävä osa rakennuksista on suunniteltu virkatyönä Yleisten rakennusten ylihallituksessa ja kaupungin rakennuskonttorissa. Rakennusten joustavuus on sallinut niiden muuntelun vaihtuvien toimintojen mukaisesti, ja uudisrakentaminen ja laajennukset on toteutettu huolellisen suunnittelun pohjalta kokonaisuuteen harkitus-
ti sovittaen. Vaikka Kivelän sairaala-alueen koko ja rajat ovat muuttuneet 140 vuoden aikana kulloistenkin tarpeiden ja ihanteiden mukaan ja tonttia on 2000-luvun mittaan pienennetty, sen vanhimmat rakennetut osat ovat säästyneet. Ne ovat peräisin Kivelän köyhäntalovaiheesta, joka on olennaisesti vaikuttanut alueen muotoutumiseen. Köyhäntalovaihetta onkin pidettävä yhtä tärkeänä osana Kivelän sairaala-alueen historiaa kuin sairaalavaihetta.

↑ Vuonna 1961 valmistunut Hesperian sairaala Välskärinkadun varressa vuonna 1974. Volker von Bonin. HKM.

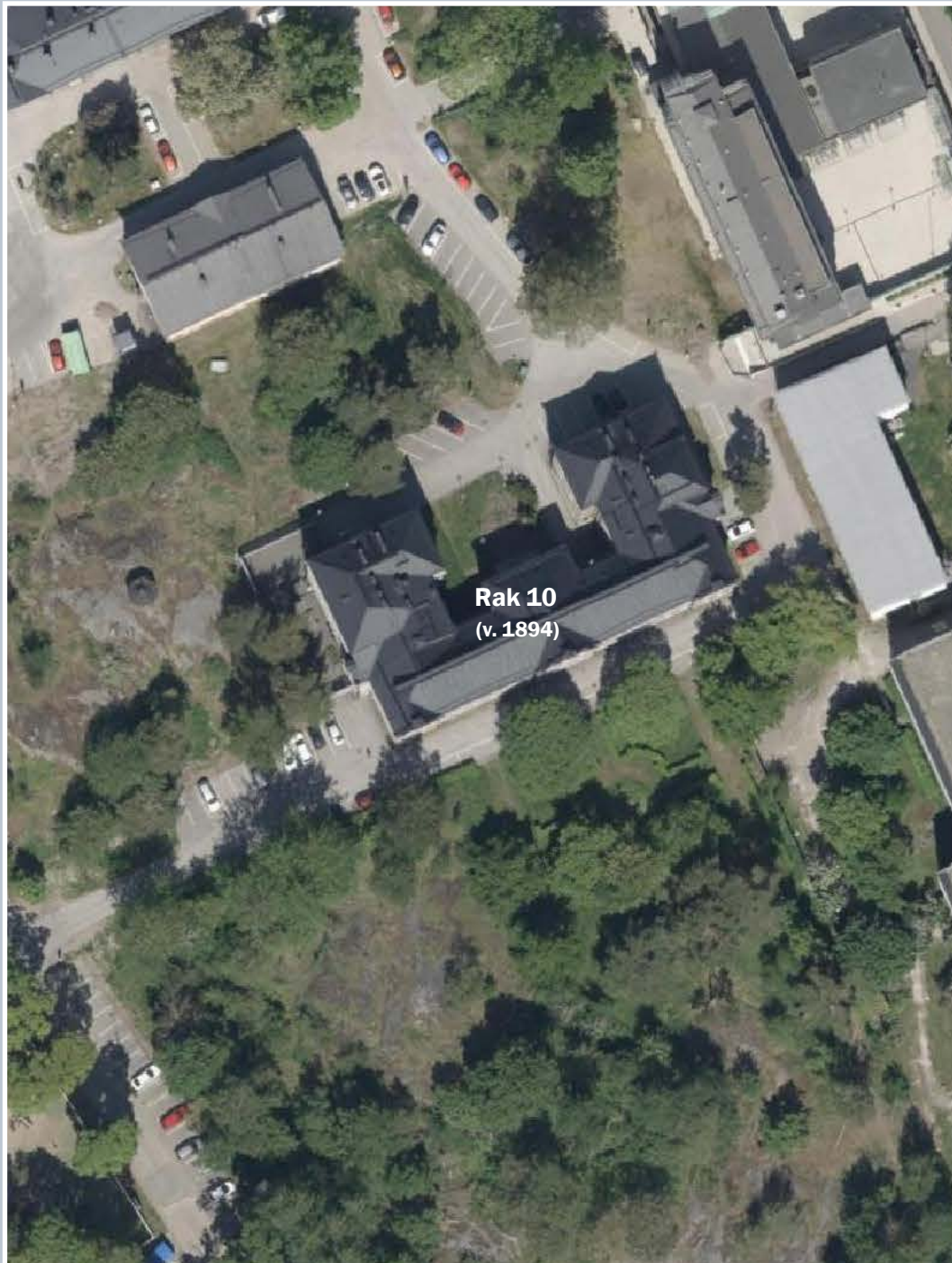

↑ Kivelän sairaalan asemapiirustus
22.12.1981. T. Pajunen, Helsingin kaupungin rakennusvirasto. HRVA

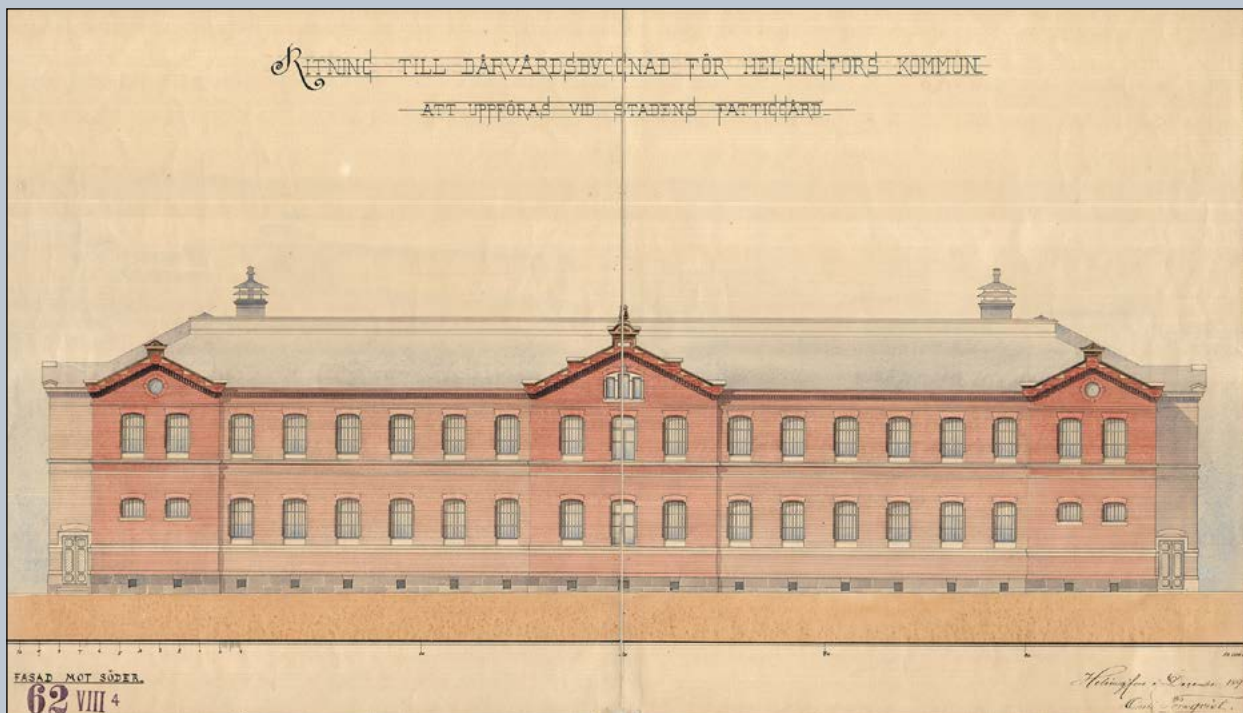

1.3 KIVELÄN ALUE JA MIELISAIRAALA

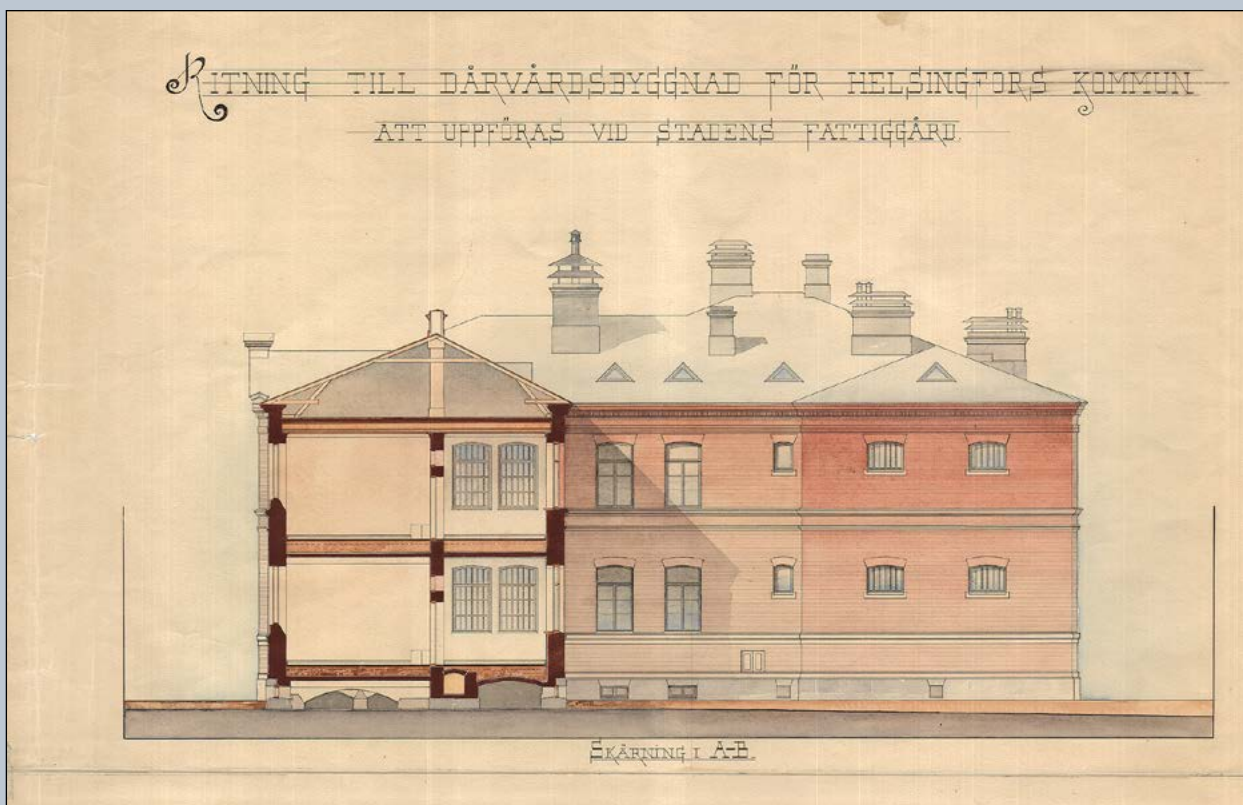
Mielisairaala sijaitsee Kivelän alueen keskiosassa, entisen köyhäntalon alueen keskellä, minne se valmistui Kivelän köyhäntalovaiheessa vuonna 1894.

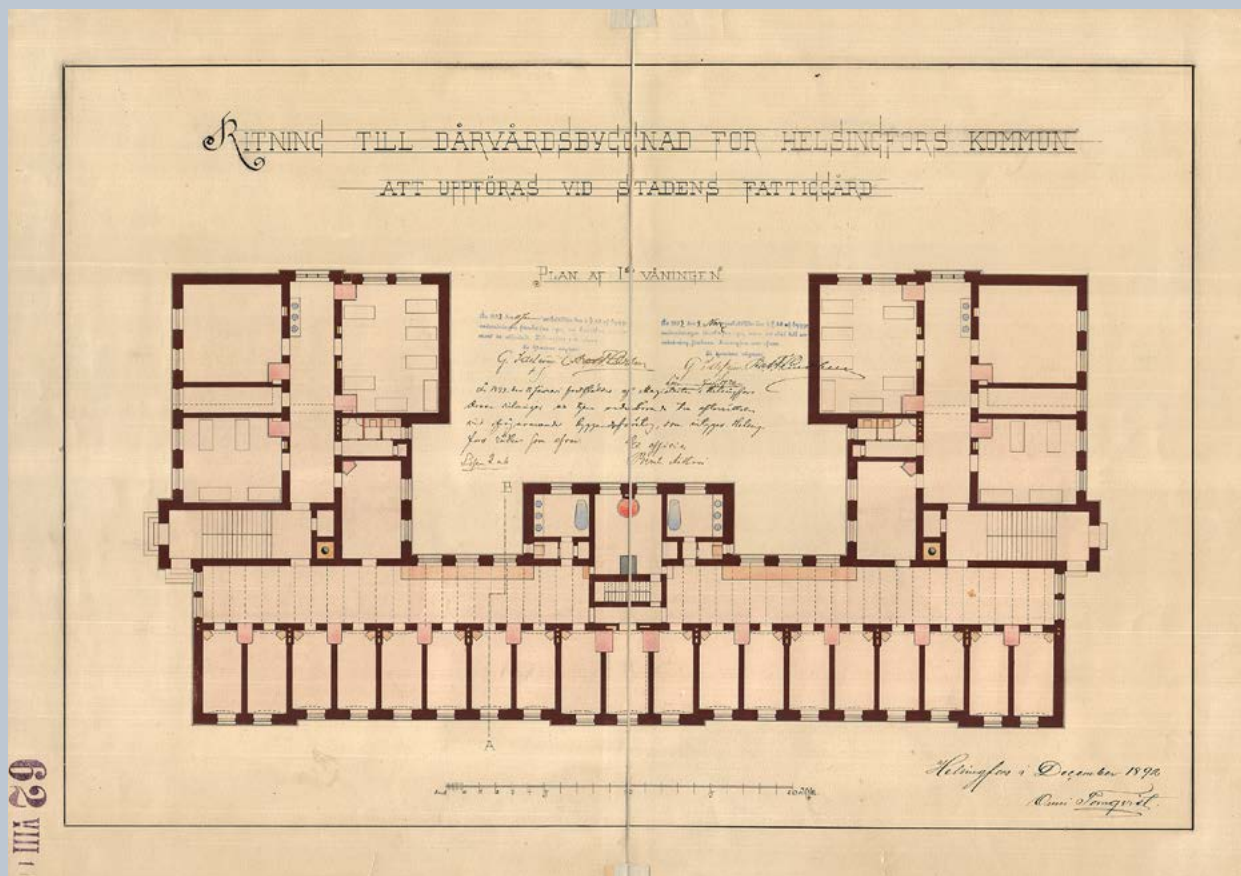
KIVELÄN ALUE JA MIELISAIRAALA VUODEN 2023 ILMAKUVASSA
ILMAKUVA HELSINGIN KARTTAPALVELU

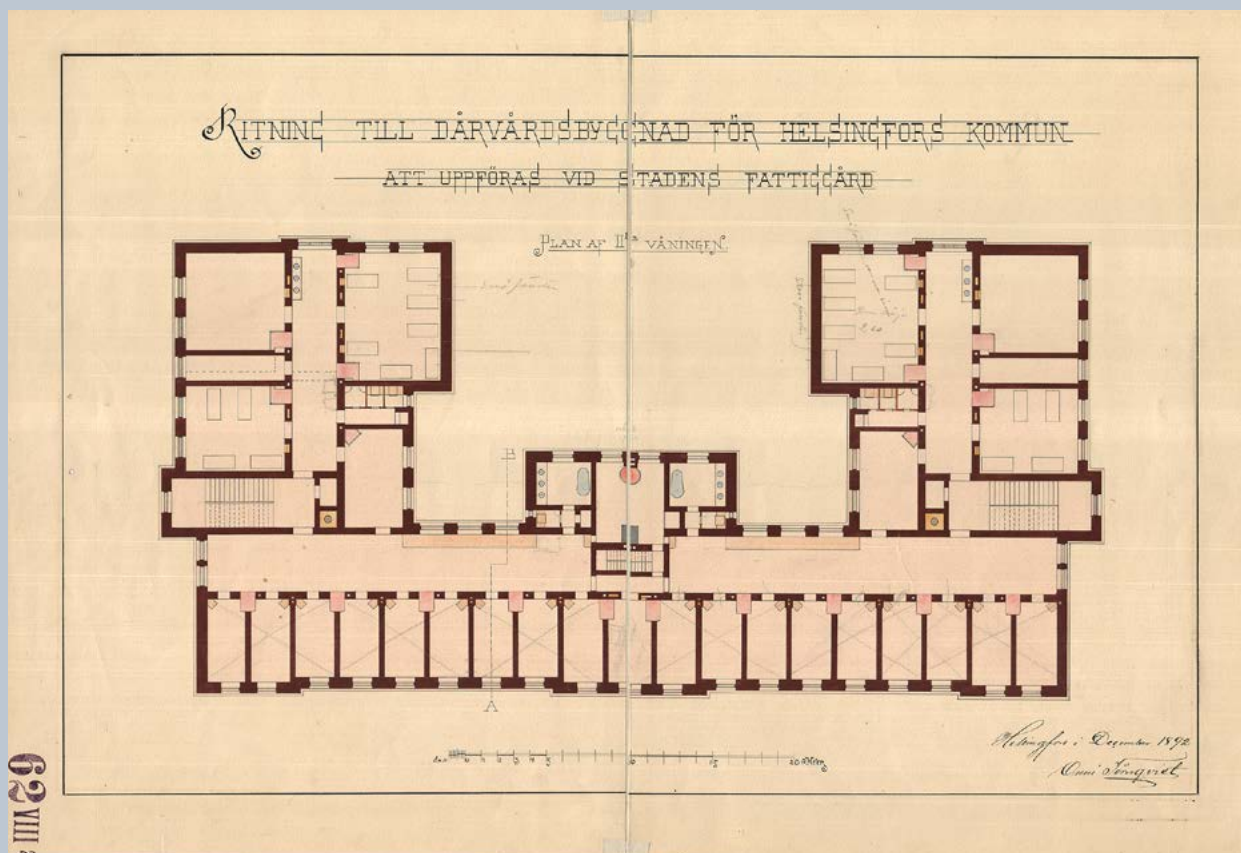
↑ Alkuperäinen etelä- eli pääjulkisivun piirustus joulukuulta 1892, allekirj. Onni Törnqvist. HKA

↑ Länsisiiven itäjulkisivu ja potilassiiven leikkaus piirustuksessa joulukuulta 1892, allekirj. Onni Törnqvist. HKA

↑ Alkuperäinen 1. kerroksen pohjapiirustus, 1892, allekirj. Onni Törnqvist. HKA.

↑ Alkuperäinen 2. kerroksen pohjapiirustus, 1892, allekirj. Onni Törnqvist. HKA.

2 KIVELÄN MIELISAIRAALAN SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN

2.1 HULLUJENHUONEISTA MIELISAIRAALOIKSI

Kivelän köyhäintaloon valmistui vuonna 1882 pieni, puinen mielisairaalapaviljonki ja vuonna 1894 suurempi, punatiilinen mielisairalarakennus. Se, että Kivelään toteutettiin mielisairaala jo 1880-luvun alussa, oli edistyksestä, sillä vaivaistaloihin mielisairasosastot velvoitettiin rakentamaan vasta vuoden 1889 mielisairasasetuksella. Vuonna 1891 yleisten rakennusten ylihallitus ja vaivashoidon tarkastaja tuottivat yhteistyössä tyyppipiirustuksen kunnallisen köyhäinhoidon puista mielisairasosastoa varten. Järjestelmällisesti mielisairaloita ryhdyttiin rakentamaan 1920-luvulla.¹

ENSIMMÄISET MIELISAIRAALAT

Vielä 1800-luvulla psyykkisille sairauksille ei tunnettu varsinaisia hoitokeinoja. Mielisairaala oli paikka, johon henkisesti sairaiksi luokitellut ihmiset lähinnä säilöttiin ja eristettiin muusta yhteiskunnasta. Helsingin Lapinlahden sairaalassa (arkkitehti Carl Ludwig Engel, 1841) oli tosin alkuun uudenaikaisesti tavoitteena potilaiden kuntouttaminen. Seuraava suuri mielisairaala, Kuopion Niuvanniemi (arkkitehti Georg Wilenius, 1881–1885) sijaitsi maaseudun rauhassa, minkä uskottiin edistävän mielisairaiden hyvinvointia, samoin kuin raikkaan ulkoilman. Niuvanniemessä potilaat työskentelivät viljelyksillä ja puutarhassa, mikä palveli samalla ajatusta mielisairaaloiden omavaraisuudesta.²

MIELISAIRAALA-ARKKITEHTUURIN KEHITYS 1800-LUVULLA

Varta vasten sairaaloiksi tai mielisairaloiksi suunniteltuja rakennuksia Suomeen toteutettiin vasta 1800-luvulla. Yleensäkin laitosrakennusten merkittävä kehitys alkoi vuosisadan puolivälin jälkeen. Johtavaksi suunnitteluperiaatteeksi tuli rationaalisuus, joka merkitsi muun muassa pyrkimystä taloudellisuuteen sekä lämmityksen, ilmanvaihdon ja jätahuollon järjestämistä.

Sairaalan perusmalliksi vakiintui keski- tai sivukäytävällinen pohjakaava, jossa eri toiminnot erotettiin toisistaan ja korostettiin hygieniää. Tärkeä virstanpylväs oli Joensuun yleinen sairaala, jonka lopulliset piirustukset signeerasi 1860 E. B. Lohrmann. Pohjakaavaltaan leveän U:n muotoinen sairaala perustui sivukäytävään, jonka ikkunoista saatiin runsaasti luonnonvaloa. Käytävän keskivaiheille sijoitettiin lääkäreiden vastaanotto-tilat ja niiden molemmin puolin käytävän varteen potilashuoneet. Porrashuone ja sen takana olevat käymälät olivat siipenä pihanpuolen keskellä.³ Tätä mallia noudatettiin pääosin myös Kivelän köyhäintaloon vuonna 1894 valmistuneessa mielisairalarakennuksessa, joka samoin kuin 1800-luvun suomalaiset mielisairaalat yleensä toteutettiin selli- eli koppisairaalana, vaikka se oli ratkaisuna jo ennen Lapinlahden sairaalan rakentamista Länsi-Euroopassa hylätty.⁴

¹ Heikkilä-Kauppinen, 2017. s. 151; Viljo, 1989. s. 101.

² Viljo, 1989. s. 100–101; Niuvanniemen sairaala, Kuopio. RKY. Verkkolähde.

³ Lilius, 1989. s. 29.

⁴ Pietikäinen, 2020. s. 29.

LÄMMITYS- JA ILMANVAIHTOTEKNIikka

Sairaalarakennusten lämmitystä ja ilmanvaihtoa tutkittiin tarkoin ja niissä kokeiltiin uusia ratkaisuja. Niu-vanniemessä ilmanvaihto järjestettiin erityisen *aspiraatiojärjestelmän* avulla, jossa pilaantunut ilma johdettiin kustakin huoneesta oman kanavan kautta rakennuksen alustaan ja katoille nouseviin imupiippuihin. Raitis ilma otettiin ulkoseinältä lattiakanavien kautta ja johdettiin huoneisiin seinämuureissa olleiden venttiilien kautta.⁵ 1890-luvulla uusiin laitos- ja muihinkin suuriin rakennuksiin toteutettiin jo höyryllä toimivia keskuslämmitysjärjestelmiä. Uunilämmitystä pidettiin silti yleisesti miellyttävämpänä ja sitä suosittiin asuintiloissa.

HYÖTYRAKENNUSTEN TIILITYYLI

Tyylillisesti aikakauden sairaalat puettiin pelkistettyyn klassistiseen asuun, joka vastasi niiden statusta hyötyrakennuksina, eikä julkisivuihin tuhlattu koristeellisia pylväsjärjestelmiä. Tiilirakennusten julkisivut voitiin rapata ja maalata, mutta kustannustehokkaampaa oli suosia puhtaakismuurattua tiilipintaa. Uutena tyyli-virtauksena 1870–1890-luvuilla yleistyiikin niin kutsuttu *tiilityyli*, jossa julkisivut jätettiin tiilipinnalle ja niiden koristelukin muurattiin tiilestä. Hyötyrakennuksissa arkkitehtuuriaiheisto lainattiin pääasiassa gotiikasta, koska siinä olivat elimellisesti yhdistyneet hyöty ja kauneus. Sairaaloissa rauhallisen arkkitehtuurin toivottiin myös myötävaikuttavan potilaiden tervehtymiseen.⁶ Mielisairaaloiden erityisluonteeseen kuului, että ne katsottiin paloturvallisimmiksi toteuttaa kokonaan tiilirunkoisina.⁷

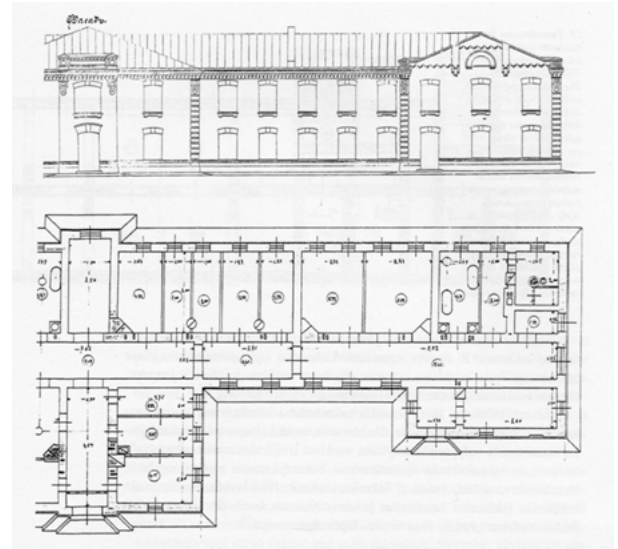
Tiilityyliä käytettiin usein paitsi sairaaloissa myös vuokrataloissa, kouluissa sekä teollisuuden ja kaupan rakennuksissa sekä kasarmeissa, joista viimeksi mainitut piirrettiin yleensä venäläisten suunnittelijoiden pöydillä.⁸

⁵ Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy, 2015. esim. s. 66.

⁶ Viljo, 1989. s. 100.

⁷ Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 198, 200.

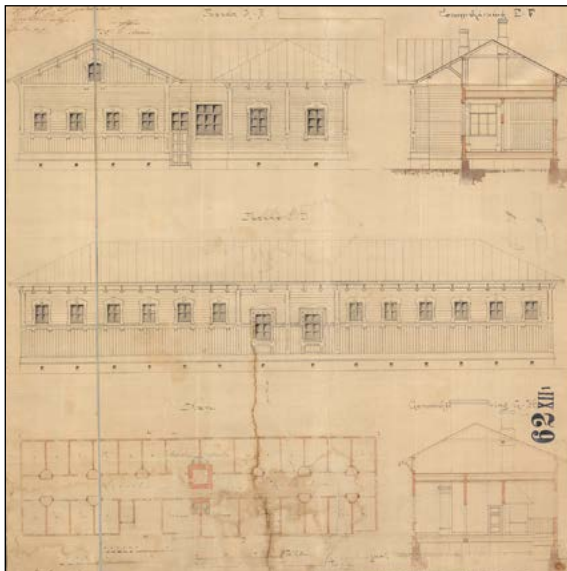
⁸ Viljo, 1989. s. 100; Haila, 1996. s. 109, 113–116, 126.

↑ Kasarmiarkkitehtuuria ohjasivat varsin samantyyppiset kurin, järjestyksen ja hierarkisuuden tavoitteet kuin sairaala- ja etenkin mielisairaala-arkkitehtuuria. Kuvan sairaalapiirustus, jota sovellettiin Suomessa ainakin Tammissaareen 1910-luvun alussa rakennetulla kasarmialueella, muistuttaa perusratkaisultaan Kivelän mielisairaala. KA. Kuvallähde: Haila, 1996. s. 69.

↑ Onni Törnqvistin suunnittelema, tiilityylinen sairaalapa-viljonki, joka valmistui Marian sairaala-alueelle vuonna 1894. Kuvaa on rajattu. HKM

← Köyhäntalon ensimmäinen mielisairaalapaviljonki rakennettiin kustannussyistä puusta. Arkkitehtina oli Theodor Höijer. HKA.

2.2 KIVELÄN KÖYHÄINTALON MIELISAIRAALAT

UUODEN 1882 MIELISAIRAALA

Kivälän köyhäntaloon rakennettiin ensimmäinen mielisairaala vuonna 1882. Yksikerroksisen paviljongin piirustukset laati arkkitehti Theodor Höijer, joka istui myös asiaa hoitamaan asetetussa kaupunginvaltuuston valiokunnassa. Mielisairaala rakennettiin keskikäytävällisenä ja kustannussyistä puusta, vaikka puuta pidettiin mielisairaiden hoidossa palovaaran vuoksi arveluttavana.⁹

Paviljonki oli pohjakaavaltaan pitkänomainen suora-kaide, jonka halkaisi keskikäytävä. Huoneet ryhmittyi-vät sen varteen hierarkkisesti siten, että keskellä olivat hoitajattarien huoneet ja pesuhuoneet ja niiden jälkeen molemmin puolin potilashuoneet. Potilashuoneiden ikkunat olivat – epäilemättä turvallisuussyistä – pienemmät ja sijaitsivat korkeammalla ja lämmitys-uunit oli muurattu kunkin kahden huoneen väliin siten, että niitä voitiin lämmittää käytävältä.¹⁰ Ajan puutyyleille luonteenomaisesti julkisivut oli jaoteltu erisuuntaisesti lautaverhoiltuihin kenttiin, ikkunoissa oli koristeelliset vuorilaudat ja räystäään alla koristekonsolit.¹¹

9 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 198–200, 205.

10 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 623.

11 Julkisivu- ja pohjapiirustus, Theodor Höijer 1882. HKA.

UUODEN 1894 MIELISAIRAALA

Ensimmäisen mielisairaspaviljongin hoitopaikat osoit-tautuivat pian riittämättömiksi kroonisia mielisairauk-sia poteville kunnanvaivaisille, ja jo vuonna 1891 ter-veydenhoitolautakunta esitti uuden mielisairaalan ra-kentamista köyhäntaloon. Arkkitehdiksi valittiin On-ni Törnqvist. Hänen luonnospiirustustensa ja kustan-nusarvionsa pohjalta päädyttiin siihen, että tällä kertaa pystytettiin suurempi, tiilirakenteinen mielisairaala. Sen valmistuttua vuonna 1894 vanha mielisairaalapaviljonki osoitettiin rauhallisten ja vaarattomien, krooni-sesti mielisairaiden naisten hoitoon.¹²

Luonnossuunnitelmassa vuodelta 1892 mielisairaala oli sijoitettu lopullisen rakennuspaikkansa tuntumaan sa-maan koordinaatistoon köyhäntalon pihapiirin kanssa mutta siitä poispäin kääntyneenä.¹³ Lopullisissa piirus-tuksissa joulukuulta 1892 mielisairaalan paikka on tar-kentunut ja rakennusta on käännetty 90 astetta myötä-päivään siten, että sen sisäpihan puoli suuntautuu poh-joiseen, kohti köyhäntalon pihapiiriä.

Uusikaan mielisairaala ei riittänyt vastaamaan mielisai-raspaikkojen tarpeeseen. Siksi köyhäntaloon 1900-lu-vun alussa valmistuneet tuberkuloosipaviljongit otet-tiin yksi toisensa jälkeen mielisairaalakäyttöön.

12 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 198–200, 205, 207, 209, 623.

13 Eskiss till dârhûs vid Helsingfors fattiggård. HKA.

↑ Onni Tarjanne vuonna 1913.
MVA, historian kuvakokoel-
mat

2.3 ARKKITEHTI ONNI TÖRNQVIST

Arkkitehti Onni Törnqvistin eli vuodesta 1906 Onni Tarjanteen (1864–1946) aktiivinen suunnittelukausi sijoitui ajanjaksolle 1880-luvun viime vuosista 1920-luvulle saakka. Hän edusti Suomessa aikansa kärkeä uusien rakennusmateriaalien, rakenneratkaisujen ja teknisten järjestelmien käytössä. Pohjaa tälle osaamiselle olivat antaneet valmistumisen (1885) jälkeiset jatko-opinnot Münchenin teknillisessä korkeakoulussa 1886–1887. Törnqvist sovelsi oppimaansa omissa suunnitelmissaan ja kehitti patentoituja laitteita – joskus sangen omaperäisiäkin – lämmityksen ja ilmanvaihdon parantamiseksi. Hän käytti myös mieluusti uusia rakennusmateriaaleja, kuten betonia ja teräsbetonia.¹⁴

Arkkitehtina Törnqvist erikoistui monumentaalisiin kaupunkirakennuksiin, joista merkittävimpiin kuuluvat uusrenessanssityylinen Kansallis-Osake-Pankin pääkonttori (1891–1892) ja kansallisromanttinen Suomalainen teatteri eli nykyinen Kansallisteatteri (1897–1902) Helsingissä. Törnqvistin toinen erityisala olivat laitosrakennukset, varsinkin sairaalat.

¹⁴ Koho 2003, 48, 53.

SAIRAALOIDEN ARKKITEHTI

Teknisesti valveutuneesta ja teknisistä seikoista kiinnostuneesta Törnqvististä kehkeytyi aikansa tärkeimpiä sairaala-arkkitehteja. Hänen tunnetuin esimerkkinsä tästä rakennustyyppistä on lähinnä rationalistista tyyli-
suuntausta edustava Takaharjun tuberkuloosiparantola (1899–1903) Punkaharjulla.

Sairaalarakentamiseen Törnqvist pääsi paneutumaan jo 1890-luvun alussa, kun hän sai Helsingin terveydenhuoltolautakunnan kautta toimeksiannot suunnitella sairaalarakennuksia Marian sairaala-alueelle ja mielisairaalan Kivelän köyhäintaloon. Alkajaisiksi Törnqvist lähetettiin tutustumaan kaupunginlääkärin kanssa muiden Pohjoismaiden ajanmukaiseen sairaala-arkkitehtuuriin.¹⁵

Marian sairaala-alueelle Törnqvist suunnitteli 1892 yksikerroksisen puurakenteisen epidemiapaviljonkityypin sekä kaksikerroksisia, tiilirakenteisia sairaalapaviljonkeja, joista ensimmäinen valmistui vuonna 1894.¹⁶ Varsinkin Marian sairaalan tiilipaviljongit ovat rakenteidensa ja teknisten järjestelmiensä osalta tärkeä vertailukohde Kivelän köyhäintalon mielisairaallalle.

¹⁵ Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 205.

¹⁶ Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 612–616.

2.4 PUUTARHA

Jo mielisairaalarakennuksen alkuperäisissä asemapiirroksissa vuodelta 1892 näkyy hahmotelma vaatimat-
tomasta muotopuutarhasta, joka tuolloin on kuitenkin
esitetty sairaalan pohjoispuolelle. Muotopuutarhaa ei
ilmeisesti toteutettu.

Vuonna 1912 Köyhäintalon alue muutettiin Kivelän sai-
raalaksi, ja vuonna 1920 sairaala otti puutarhan hal-
tuunsa. Sittemmin rahatoimikamari antoi kaupungin
asemakaava-arkkitehdille Birger Brunilalle tehtäväk-
si laadittua ehdotus puutarhan järjestämiseksi nii-
hin sairaala-alueen osiin, joille ei ollut suunniteltu ra-
kennuksia, pääasiassa mielisairaalarakennuksen
eteläpuolelle. Ehdotukseen sisältyivät entiset puisto-
käytävät ja istutukset sekä lisäksi keittiökasvi- ja mar-
japensaspuutarha ja kukkatarha. Tarkoituksena oli, et-
tä puutarhatöistä vastaisivat sairaalan työkykyiset po-
tilaat.¹ Puutarhasuunnitelman on allekirjoittanut Bruni-
la vuonna 1925.²

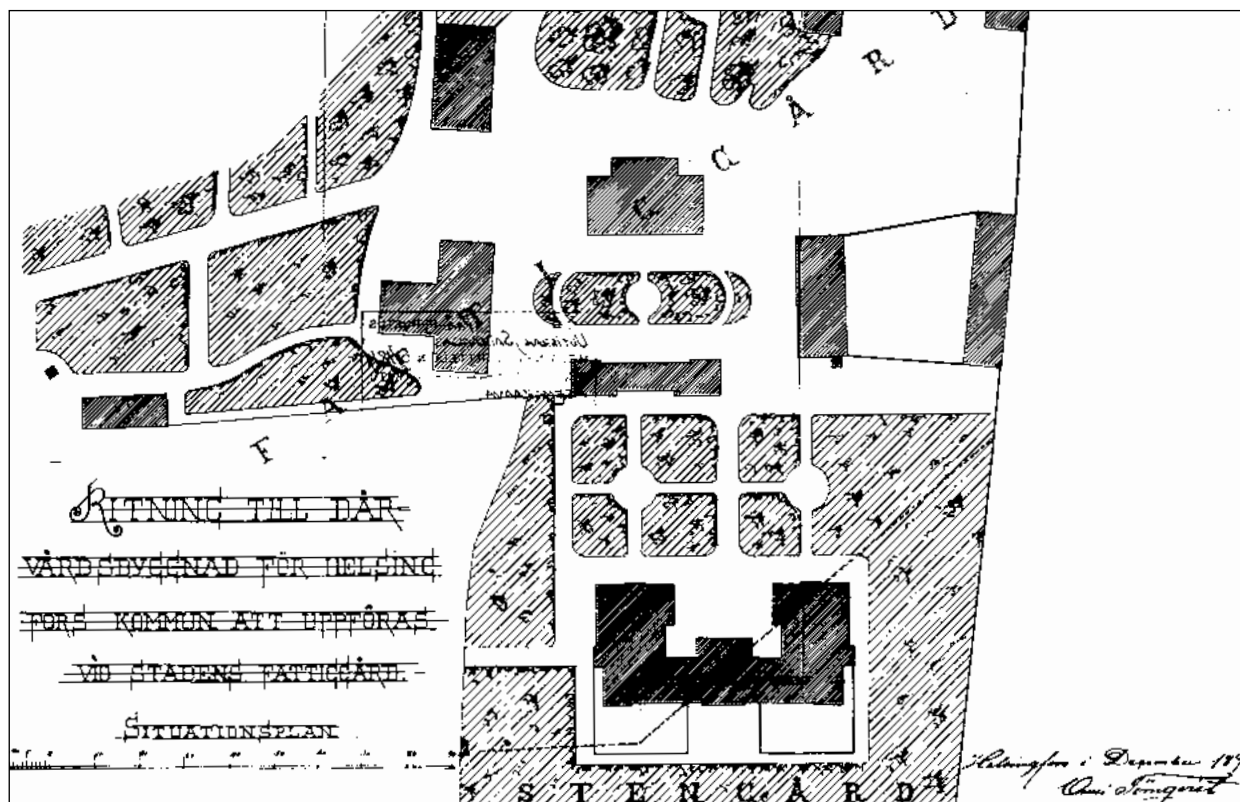
1 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 230.

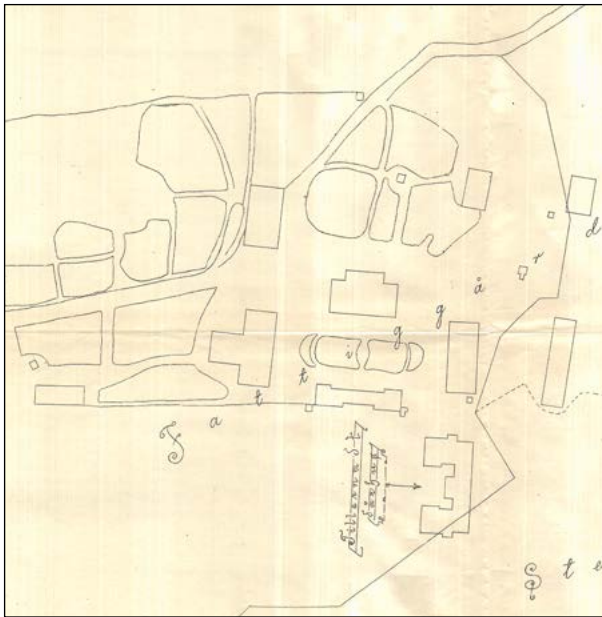
2 Piirustus "Ehdotus puutarhan järjestelyksi Kivelän sairaalan alu-
ella. – Förslag till trädgårdsanläggning å Stengårds sjukhus
område." Leimattu ja allekirj. 14.5.1925 Birger Brunila. HKA.

On pidetty todennäköisenä, että suunnitelma oli saa-
nut vaikutteensa vuosina 1913–1920 apulaiskaupungin-
puutarhurina toimineen Paul Olssonin Suomeen tuo-
masta uudenaikaisesta mannermaisesta muotopuutar-
hatyylistä. Puutarhan suunnitteluvuonna kaupungin-
puutarhurina toimi Emil Aranko, joka teki yhteistyötä
muun muassa Bengt Schalinin kanssa. Schalin osallistui
tiiviisti Töölön alueen suunnitteluun, ja Sibeliuspuisto ja
Hesperian Esplanadi ovat alun perin hänen käsialaan-
sa. Tyyllillisesti Kivelän sairaalan puutarhasuunnitelma
edustaa ehkä lähinnä Schalinin saksalaista geometrista
muotopuutarha-arkkitehtuuria, johon liittyi suoralinjai-
sia teitä ja käytäviä sekä muotoon leikattuja pensasai-
toja. Puutarha rakennettiin vuosina 1926–1931. Suun-
nitelman muotoaiheet toteutuivat, ja muut alueet jäi-
vät ennalleen.³ Viereisen sivun ilmakuvasa vuodelta
1935 näkyy mielisairaalan toteutunutta puutarhaa.

3 LOCI Maisema-arkkitehdit Oy, 2012. s. 28-29

↓ Vuoden 1892 alkuperäinen asemapiirros (rajattu). HKA

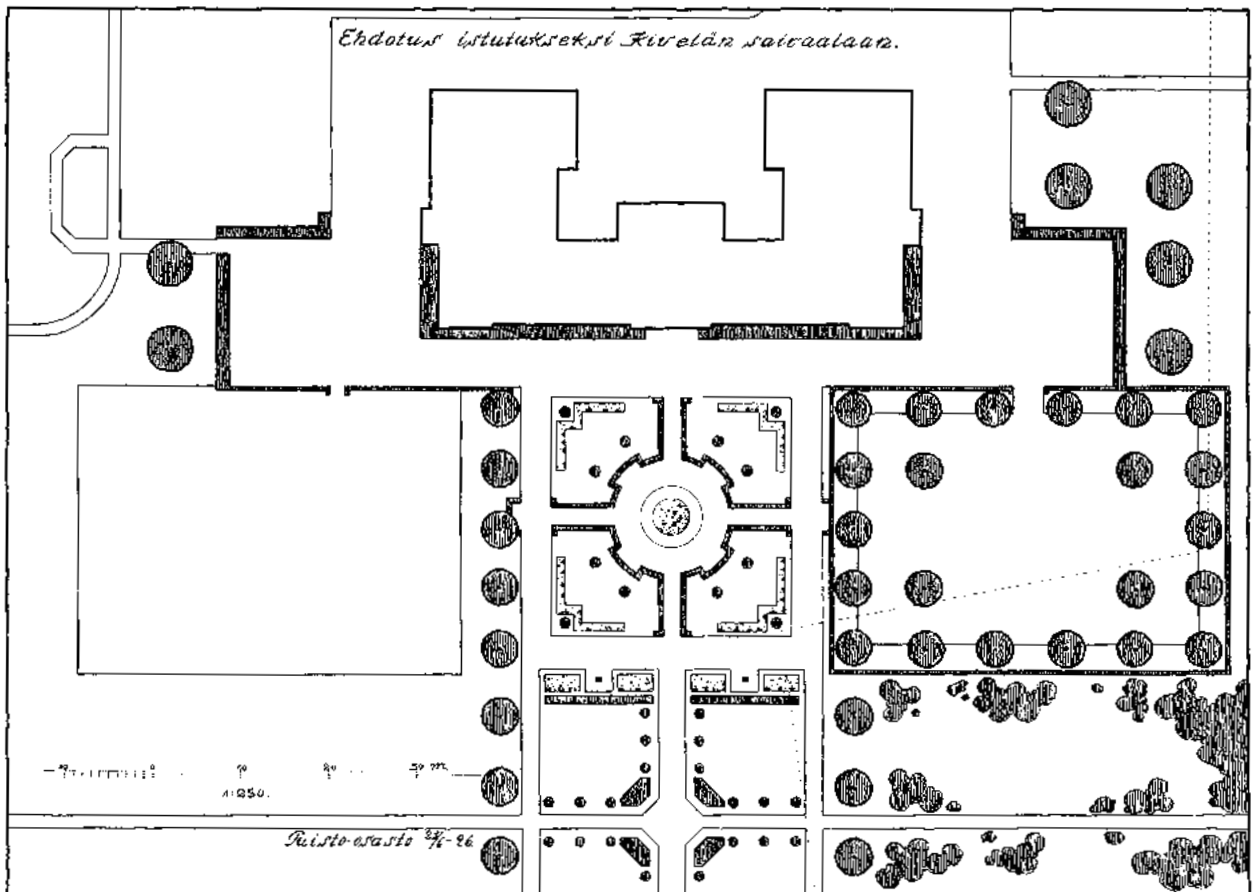

↑ Vuoden 1892 asemapiirros terveyslautakunnan ehdotuksessa. HKA.

↑ Mielisairaalan puutarha näkyy vuoden 1935 ilmakuvassa. Kuvaa on rajattu. Veljekset Karhumäki. HKM.

↓ Vuoden 1926 istutussuunnitelma. HKA

878

3 MIELISAIRAALARAKENNUKSEN MERKITTÄVÄT MUUTOSVAIHEET

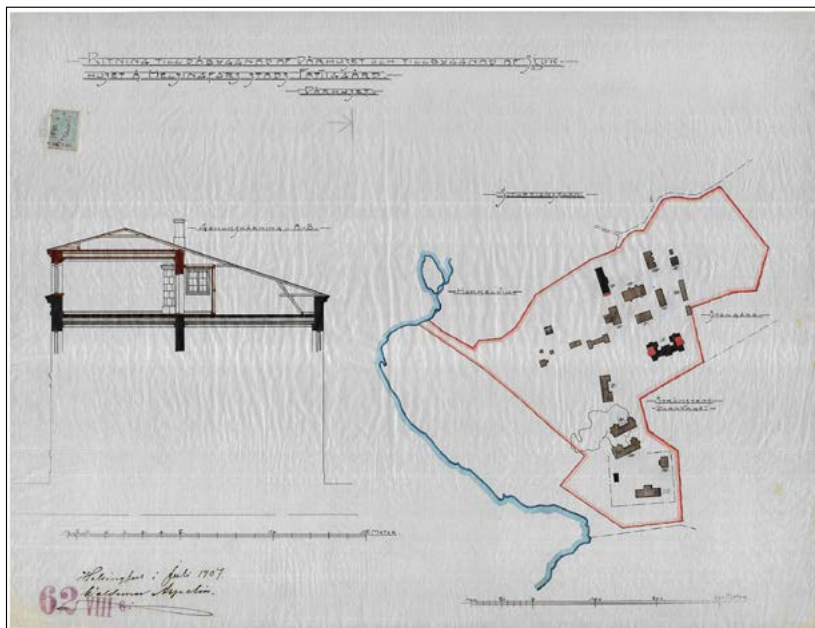
Mielisairaalarakennuksessa on ollut kaksi merkittävää laajennusvaihetta – vuosina 1907 ja 1923 – sekä yksi laaja peruskorjaus- ja muutosvaihe, joka oli 1990-luvulla.

3.1 VUOSIEN 1907–1923 MUUTOKSET

↑ Itäsiiven pohjoisjulkisivua toteutumattomassa korotussuunnitelmassa vuodelta 1900, allekirj. Karl Hård af Segerstad (rajattu). HKA

→ Suunnitelma ullakon korottamiseksi yöhoitajain huoneita varten, heinäkuu 1907, allekirj. Waldemar Aspelin. HKA.

Toteutumaton ullakkokerroksen laajennus 1900

Vuonna 1900 kaupunginarkkitehti Karl Hård af Segerstad laati toteutumattoman laajennussuunnitelman, jossa esitettiin itä- ja länsisiipien sekä pääportaikkojen korottamista ja uusien huoneiden rakentamista korotuksiin. Julkisivupiirustuksessa on esitetty sivukäytävän varressa ikään kuin toteutettuina parvekkeet ikkunan tilalle sijoitettuihin parvekkeenovineen, mikä viittaa siihen, että parvekkeet oli rakennettu jo aiemmin.¹

Ullakkokerroksen laajennus 1907

Vuonna 1907 arkkitehti Waldemar Aspelin laati uudet piirustukset itä- ja länsisiiven ullakolle laajentamiseksi.² "Kivipaviljongin toisen kerroksen kaikki 18 koppia hävitettiin ja niistä muodostettiin 6 huonetta, joihin mahtui 36 potilasta. Näissä 6 huoneessa, joista 3 kuului mies- ja 3 naisosastoon, järjestettiin kokovuorokautinen valvon-

ta, jota varten otettiin 4 uutta hoitajatarta. Osasto aloitti toimintansa marraskuun alussa. Kivipaviljongin sairaansijamäärä kohosi täten 84:sta 102:een." Yhdistettyjen potilashuoneiden valvonta muutettiin ympyrävuorokautiseksi ja ullakolle rakennettiin neljä Aspelinin piirustusten mukaista, pöytähuoneilla varustettua yöhoitajien huonetta.³

Talotekniikkamuutokset 1913/1918⁴

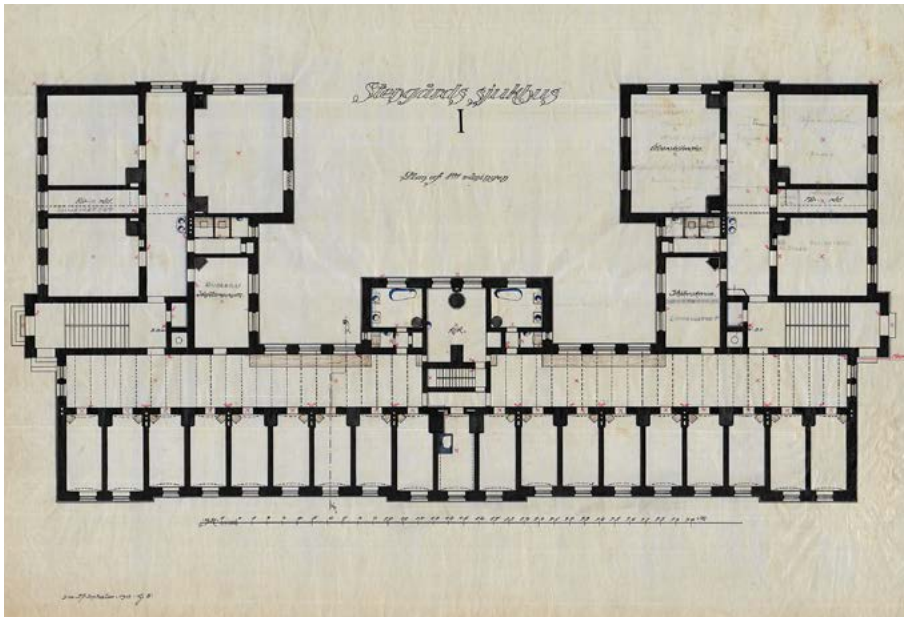
Vuoden 1913 piirustuksissa on ensimmäistä kertaa esitetty kaikkiin kerroksiin sähkövalot, katkaisimet sekä viemäreiden ja vesijohtojen paikat. Kolmannen kerroksen pohjapiirustuksessa on esitetty lisäksi ilmanvaihto. Tilamuutokset olivat vähäisiä.

1 Piirustukset v. 1900, allekirj. Karl Hård af Segerstad. HKA.

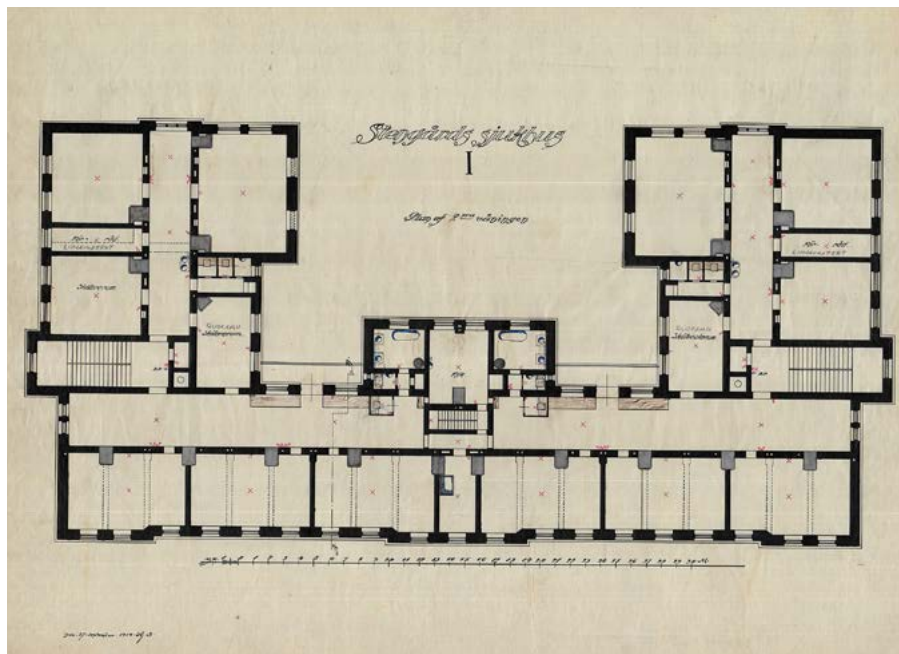
2 Piirustukset v. 1907, allekirj. Waldemar Aspelin. Asemapiirros, pohjapiirustus, leikkaus ja julkisivut. HKA.

3 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 217.

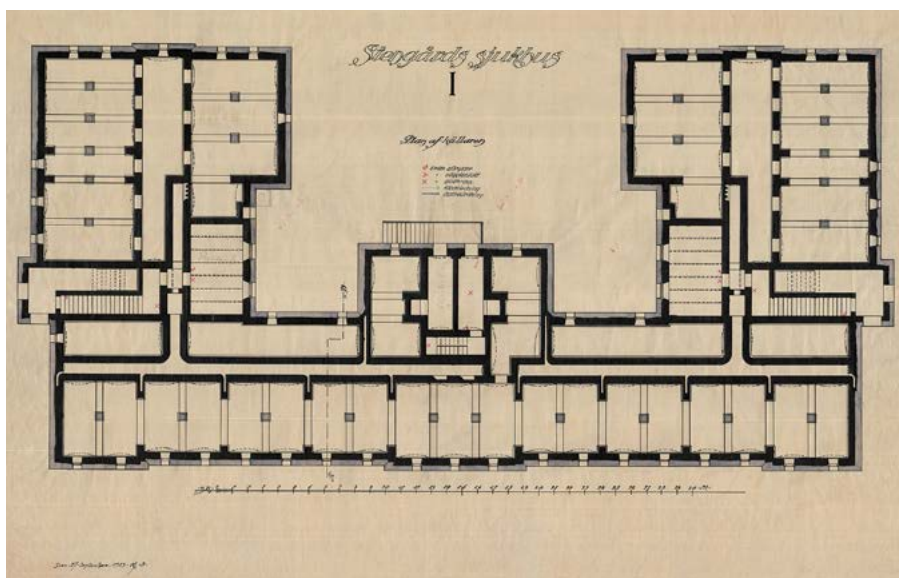
4 Pohjapiirustukset 27.9.1913, allekirj. Hj.S. (Hjalmar Sirén?). 3. kerroksen ja kellarin piirustukset leimattu 13.6.1918. HKA.

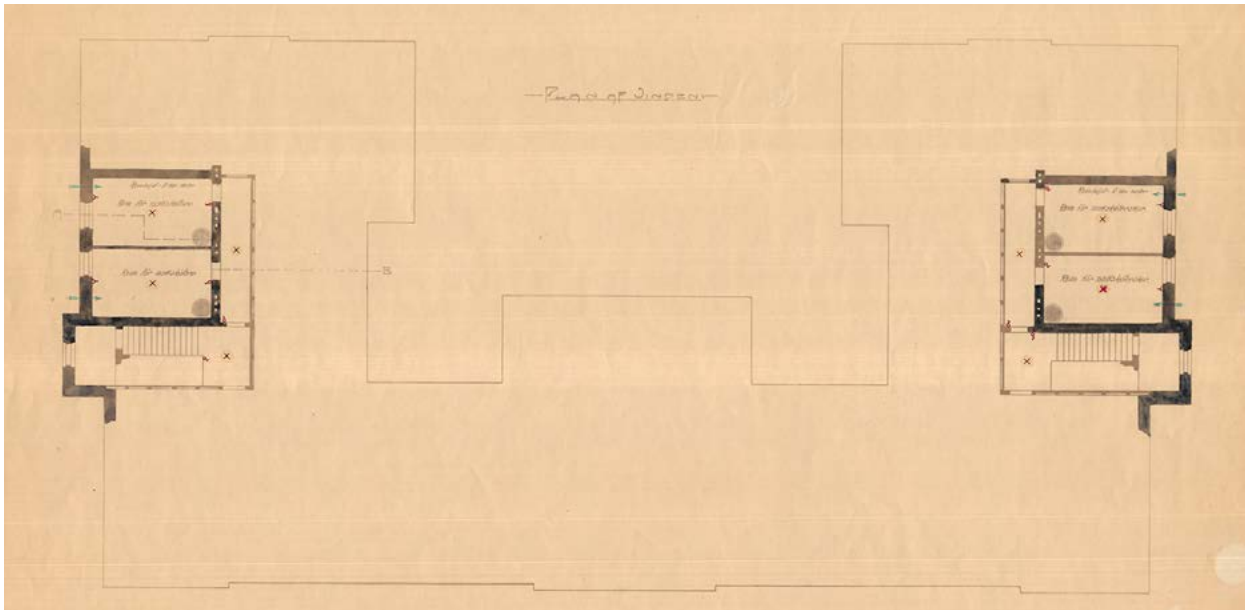
← 1. kerroksen talotekniikkasuunnitelma syyskuulta 1913, signeerannut Hj. S. HKA

← 2. kerroksen talotekniikkasuunnitelma syyskuulta 1913, signeerannut Hj. S. Kerroksen potilashuoneet on 1907 yhdistetty kuudeksi suureksi huoneeksi. HKA

← Kellarin talotekniikkasuunnitelma syyskuulta 1913, signeerannut Hj. S. HKA

↑ Köyhäntalon mielisairaalan ullakkokerroksen 1918 hyväksytyissä muutospiirustuksessa on lisätty sähkövalot. Signeerannut arkkitehti Waldemar Aspelin 1907. Rakennuskonttorin piirustukset, HKA.

Muutos ja laajennus 1923⁵

"Sairaalan yllihallitus teki vuonna 1921 valtuustolle esityksen Kivelän mielitautien osaston saattamisesta ajanmukaiseen kuntoon, valtuusto myönsikin tarkoitukseen 550 000 markan määrärahan. Jo vuonna 1921 korjattiin yksi mielisairaalan naisosasto ja seuraavana vuonna rakennettiin mielisairaalarakennuksen yhteen siipeen lisäkerros, johon sijoitettiin kylpyosastot sekä viisi hoitajatarhuonetta mukavuuksineen. Vuonna 1923 ns. kirkkorakennuksesta, jota uudelleen oli täytynyt käyttää potilasosastona, siirrettiin potilaat kulkutautisairaalan väliaikaiseen sisätautien osastoon ja kirkkorakennus korjattiin palveluskunnan asunnoiksi."⁶

Helmikuussa 1923 hyväksytyissä muutospiirustuksissa on arkkitehtina oli Runar Eklund, joka toimi Helsingin kaupungin palveluksessa eri tehtävissä vuosina 1908–1924. Piirustuksissa on esitetty länsisiiven kattokerroksen jatkolaajennus, jossa on uudet peseytymistilat ja keittonurkkaus sekä viisi uutta pönttöuuneilla varustettua asuinhuonetta.

Ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa kuivakäymälät muutettiin vesikloseteiksi ja keskisakaran keittiötilaan tehtiin teknisiä muutoksia.

Ensimmäisen kerroksen keskisakaran kaksi potilas-huonetta yhdistettiin suuremmiksi potilaiden kylpyhuoneiksi, joissa molemmissa oli viisi kylpyammetta. Lisäksi kuusi muuta potilashuonetta yhdistettiin kolmeksi väliseiniä purkamalla.

Piirustuksista ei selviä, milloin osa kummankin kerroksen eteläjulkisivun ikkunoista on vaihdettu T-karmi-ikkunoiksi, joiden yläpuite on tuuletuspuite. Voidaan kuitenkin arvioida, että ikkunoiden vaihtaminen ajoittuu viimeistään vuoden 1922 muutostöiden yhteyteen. Tämä on pääteltävissä vertaamalla keskenään vuosien 1907 ja 1922 muutospiirustuksia tarkemmin ajoittamattomaan 1900-luvun alun valokuvaan⁷, jolloin ilmenee, että kutakin suurempaa, väliseiniä kaatamalla saatua suurta potilas- ja kylpyhuonetta kohti on yksi tuuletuspuitteellinen ikkuna. Valokuvan täytynee siis olla aikaisintaan vuodelta 1923.

7 finna.fi-palvelussa kuva esiintyy nimellä "Hoitohenkilöitä Kivelän sairaalan pihalla Töölössä". HKM.

5 Piirustukset v. 1922, allekirjoitus Runar Eklund. Asemapiirros, pohjapiirustus, leikkaus ja julkisivut. Leimattu 24.1.1923, allekirjoitus Karl Hård af Segerstad. HKA.

6 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 232

3.2 VUOSIEN 1959–2007 MUUTOKSET

Uusi varapoistumistie 1959¹

Piirustuksissa on esitetty uuden varapoistumistien järjestely länsisiiven päätyjulkisivussa ja ullakkokerroksen pohjassa. Lisäksi ullakkokerroksen pohjapiirustukseen on esitetty vähäisiä tilamuutoksia, kuten entisen kylpyhuoneen muuttaminen keittiöksi.

Muutos ja korjaus 1994²

Mielisairaalan toistaiseksi suurin muutosvaihe ulottui koko rakennukseen. Suurimpia tilallisia muutoksia olivat potilasosaston sisäisen porrashuoneen purkaminen ja pääsisäänkäynnin avaaminen keskisakaran kautta, jonne sijoitettiin myös hissi. Myös uusia potilashuoneita sekä keittiö- ja märkätiloja rakennettiin. Ikkunat uusittiin vanhoja ikkunoita mukaillen ja osaa ikkunoista suurennettiin. Väliovia vaihdettiin ääneneristys- ja

paloturvallisuusvaatimuksia vastaaviin. Itä- ja länsisiiven ulko-ovi uusittiin tässä vaiheessa ja itäsiivessä oven vieressä ollut sivusisäänkäynti korvattiin ikkunalla. Itäsiiven ulko-ovi varustettiin uudella katoksella ja siipeen tehtiin varapoistumistie.

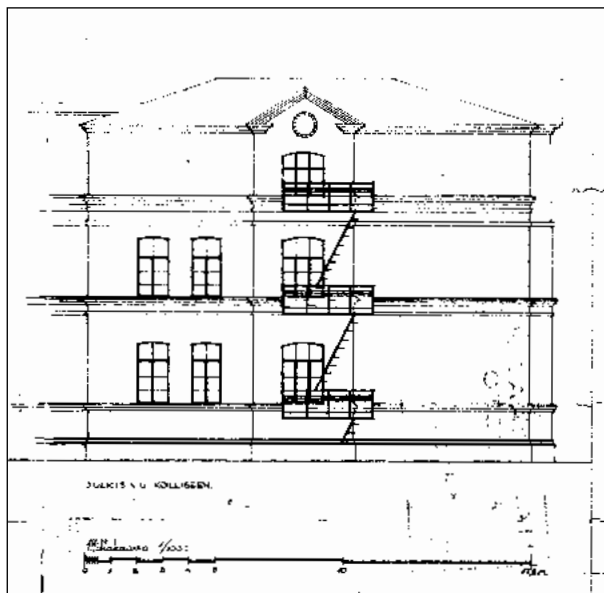
Mielisairaala varustettiin koneellisella ilmanvaih dolla ja ullakolle rakennettiin kaksi uutta IV-konehuonetta.

Uusi katos 2007³

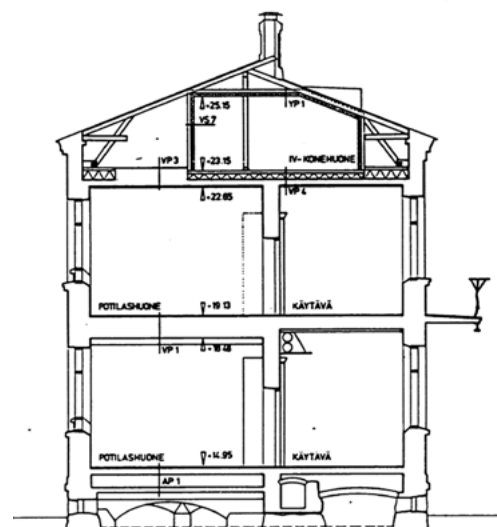
Länsisiipeen rakennettiin uusi sisäänkäyntikatos. Suunnitelmassa on selkeästi tavoiteltu yhtenäistä ilmettä julkisivuun 1990-luvulta lähtien tehtyjen lisäysten kanssa.

- 1 Piirustukset v. 1959, Helsingin kaupungin rakennusvirasto, piirt. T. K. Asemapiirros, pohjapiirros ja julkisivu. HRVA.
- 2 Piirustukset 7.9.1994, Arkkitehtitoimisto Häkli Ky. Asemapiirros, pohjapiirustukset, leikkaukset, julkisivut, ikkunadetailit ja rakennetyypit. HRVA.

- 3 Piirustukset 3.12.2007, Arkkitehtitoimisto Häkli Ky. Asemapiirros, leikkaus ja julkisivut. HRVA.

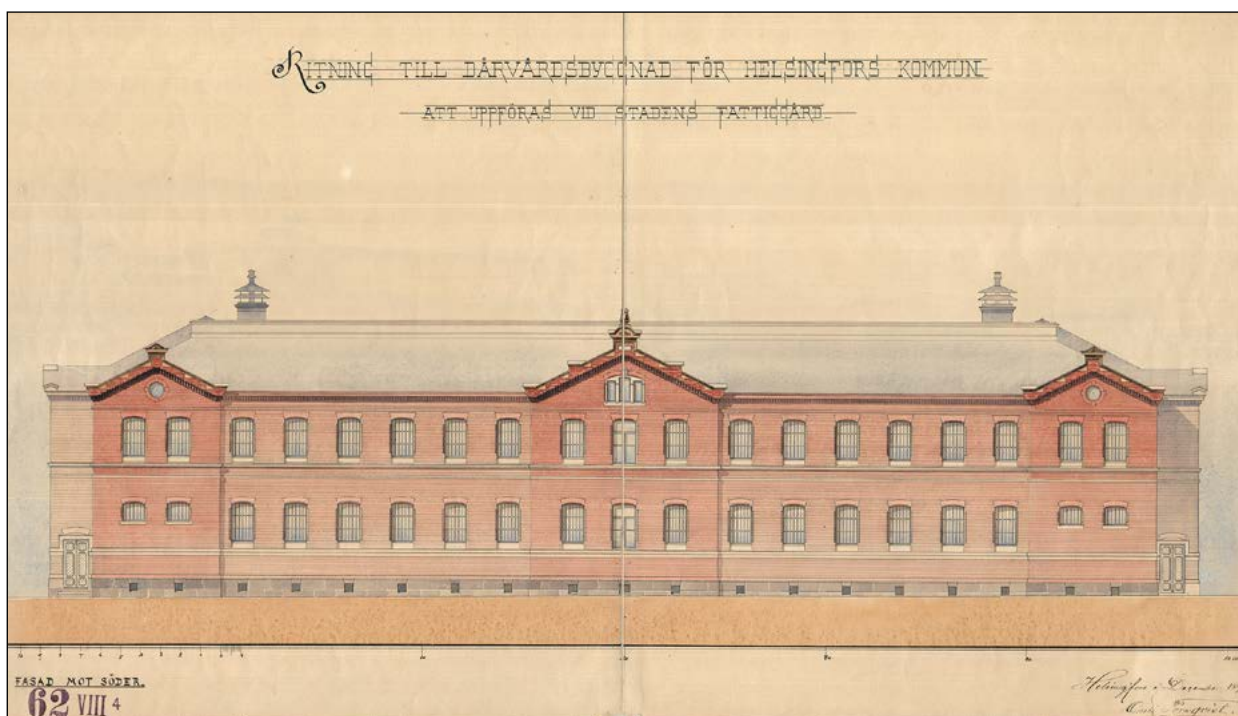

↑ Suunnitelma länsisiiven varapoistumistieksi, 1959. HRVA

↑ Potilasosaston leikkauspiirustus, jossa näkyy iv-konehuoneen sijoitus ullakolla. Arkkitehtitoimisto Häkli Ky, 7.9.1994. HRVA.

4 ULKOARKKITEHTUURI

↑ Alkuperäinen etelä- eli pääjulkisivun piirustus joulukuulta 1892, allekirj. Onni Törnqvist. Pohjoislaeulta pilkottavat kaksi imupiippua. Ensimmäisen kerroksen sivurisaliittien eristysseleissä on pienemmät ikkunat kuin muissa potilas-huoneissa. HKA

4.1 ALKUPERÄINEN ULKOARKKITEHTUURI JA RAKENNE

Mielisairaalarakennus on Kivelän köyhäntalovaiheen varhaisvuosikymmenten suurin rakennus. Kaksikerroksisena, koriste-elementein varustettuna tiilirakennuksena se on myös köyhäntalovaiheen näyttävin osa.

Mielisairaalan alkuperäispiirustuksissa¹ joulukuulta 1892 on esitetty vain eteläjulkisivu sekä länsisiiven itäjulkisivu, joka kuitenkin oli peili-identtinen itäsiiven länsijulkisivun kanssa. Lähinnä leveän U-kirjaimen tai W-kirjaimen muotoisen rakennuksen pääjulkisivuna oli pitkä eteläsiivu, kun taas pohjoisen puolella olivat aputilat. Sivujulkisivujen pääaiheena olivat ulkonevat porrashuoneet.

¹ Asemapiirustus, pohjapiirustukset, leikkauspiirustus, julkisivupiirustus, joulukuu 1892, allekirj. Onni Törnqvist. HKA.

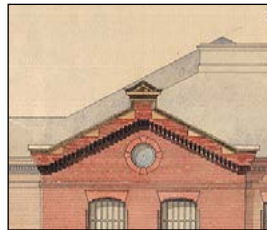
RAKENNUSRUNKO

Kivelän mielisairaala edustaa vuosisadan vaihteen tyyppillistä rakennustapaa. Kellarin ulkoseinät on muurattu kivistä, ylempien kerrosten ulkoseinät ovat 60–70 cm paksuja kahden kiven tiilimuureja. Myös kantavat ja väliseinät on muurattu tiilestä, ja alun perin niissä on kulkenut muun muassa ilmanvaihtohormeja.

Mielisairaala on kaksi kerrosta, matala kellarikerros ja kylmä ullakko. Yleensä mielisairasosastoja ei 1800-luvun lopulla pidetty hyvänä järjestä päällekkäisiin kerroksiin, mutta Kivelässä päädyttiin kahteen kerrokseen siksi, että saman koppimäärän sisältänyt yksikerroksinen rakennus olisi tullut huomattavasti kalliimmaksi. Välipohja päätettiin kuitenkin tehdä tavallista huolellisemmin ja vahvemmaksi, jotta voitaisiin "si-

↑ ↑ Eteläjulkisivun risaliittien* poikkipäädyissä on eteentyöntyvä "räystäsmuuri", johon on muurattu tiilestä ja kivistä porrasaihe ja sen yläpuolelle edicula. Keskipoikkipäädyn räystäällä on koristeena poikkiharjoja, poikkipäädyn harjalta kohoaa lipputanko. Katolla on vedonparantajana ainakin yksi jonnari. Kuva ajalta 1923–1929. "Hoitohenkilöitä Kivelän sairaalan pihalla Töölössä", HKM

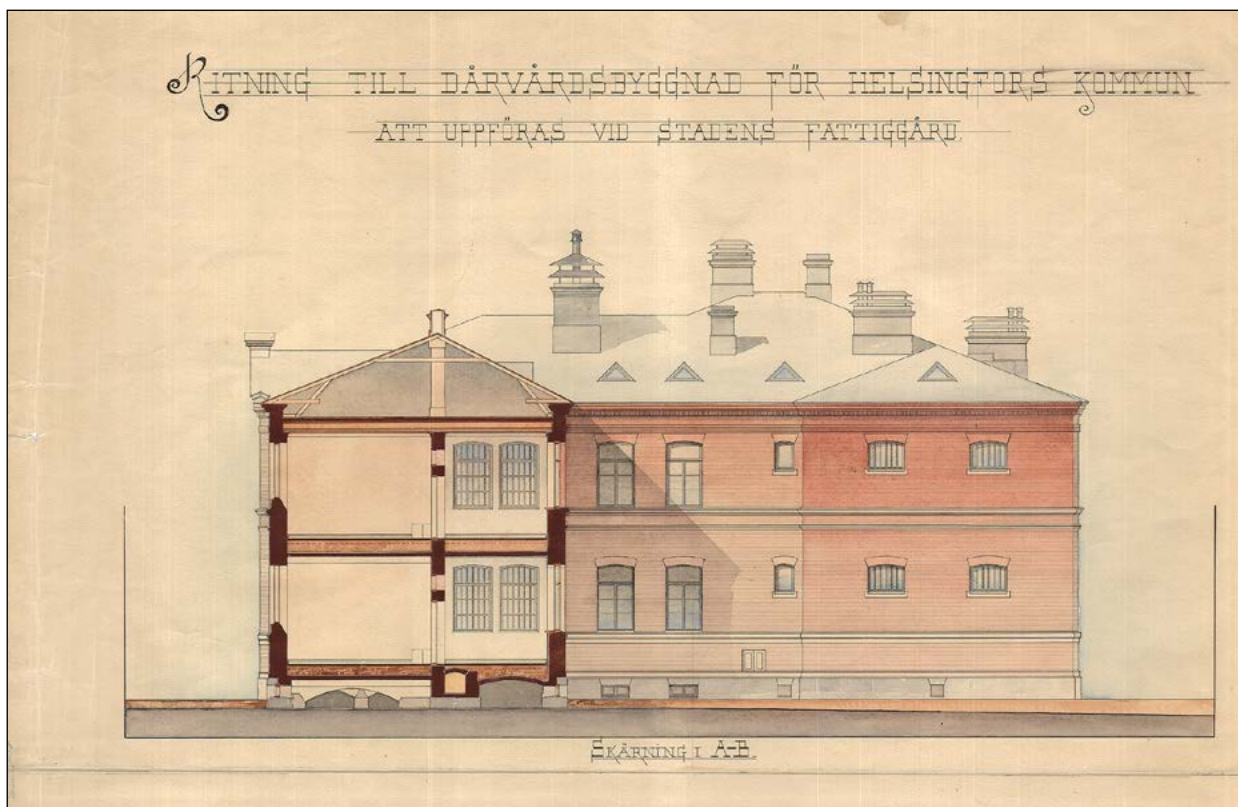
↑ Samat risaliittien julkisivuaiheet vuoden 1892 piirustuksessa. HKA

joittaa samanlaiset hullut päällekkäin".² Ensimmäisen ja toisen kerroksen välinen välipohja onkin rakennettu kappaholvin varaan. Kellarikerroksessa on kappaholvi käyttötiloissa, kun taas kellarin muissa, matalissa tiloissa alapohjaa tukevat tiiliholvit ja -pilarit. Ikkuna-aukkojen lisäksi julkisivuissa on tuloilmasäleikköjä, jotka ovat ikkunoiden yläpuolella lipalla varustettuja.

Monimuotoinen, aumattu vesikattorakenne perustuu konttikattotuoleihin, jotka tukeutuvat räystäään tasolla seinämuurin levennykseen. Potilasosaston katon harjalla on harjamuuri, johon potilashuoneiden savuhormit alun perin johdettiin. Pohjoislappeelta kohosi kaksi komeaa, katoksella varustettua imupiippua, jotka olivat osa ilmanvaihtojärjestelmää.

* Risaliitti on klassistinen julkisivun osa, joka ulkonee koko rakennuksen korkeudelta julkisivun peruslinjasta.

² Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 207.

↑ Länsisiiven itäjulkisivu ja potilassiiven leikkaus piirustuksessa joulukuulta 1892, allekirj. Onni Törnqvist. "Sisäpihan" puoli oli koristeltu yksinkertaisempi kuin eteläjulkisivu. Julkisivussa näkyy myös halkoluukun paikka. HKA

JULKISIVUMATERIAALIT

Julkisivut ovat puhtaaksimuurattua punatiiltä harmain, reunasta pyöristetyin laastisaumoin eli "makkarasaumoin". Kellarin ulkoseinät ovat lohkottua graniittia. Rakennusta kattaa saumattu peltikatto.

TYyli JA JULKISIVUKÄSITTELY

Julkisivut edustavat niin kutsuttua *tiilityyliä*, käyttö-rakennusten punatiiliarkkitehtuuria, jolle on tunnusomaista tiilestä muurattu, kolmiulotteinen koristelu. Koristeaiheita on lainattu sekä klassistisesta että goottilaisesta arkkitehtuurista. Tyylillisesti Kivelän köyhäintalon mielisairaala muistuttaa pääpiirteissään Törnqvistin suunnittelemaa Marian sairaalan punatiilipaviljonkia, joka sekin valmistui vuonna 1894.

Julkisivujen sommittelun johtavana periaatteena on peilisyymetria, samoin kuin pohjakaavassa. Pääjulkisivuna on pitkä eteläsivu, jota koristaa kolme muurista hienoisesti ulostyöntyvää *risaliittia*: keskirisaliitti ja kaksi kapeampaa sivurisasiittia. Kunkin risaliitin poik-

↑ Kellarin harmaakivimuuria ja punatiilimuuria, joka on saumattu "makkarasaumoin". amoy 2024

↑ Muureja jäsentävät, tiilestä muuratut jakolistat vaihtelevat kerroksittain. amoy 2024

kipäädyn päällä komeilee miniatyyrikokoista temppe-
liä tai pyhäkköä muistuttava arkkitehtoninen aihe, jota
voisi nimittää *ediculaksi*.³ Myös sivujulkisivujen porras-
huoneessa on komea poikkipääty ja sen päällä edicula.

Julkisivuja jäsentävät tiilestä muuratut, seinäpin-
nas- ta ulkonevat vaakalistat. Vuoden 1892 piirustuksissa ne
on esitetty vaatimattomina valkeina jakolistoina, lu-
kuun ottamatta artikuloidumpaa, räystään alla kulke-
vaa listaa tai "räystäsmuuri". Toteutuksessa listois-
ta on tullut eloisampia. Ikkunoiden ja räystään alla kul-
kevat *simssit* eli vaakasuuntaiset, profiloidut jakolistat.
Räystään alla jakolista seuraa risaliiteissa poikkipäädyn
muotoa. Simssin ja peltikaton reunan väliin muodostuu
risaliiteissa leveä "räystäsmuuri", jonka kruunaa poikki-
päädyn edicula. Ullakon välipohjan korkeudella kulkee
yksinkertaisempi jakolista.

3 Ediculia ei tässä selvitystyössä päästy tutkimaan, mutta niissä on
voinut olla esitettyä rakennukseen liittyvää tietoa, kuten toteu-
tusvuosi.

AUKOTUS, IKKUNAT JA OVET

Mielisairaalan ikkunanpuitteiden ja ovien sekä niiden
karmien ulkopinta lieenee ollut ajan tavan mukaan rus-
keaksi maalattu. Sisäpuolelta ne lienevät olleet hy-
vin vaaleiksi maalatut; sivun 27 valokuvasta aikavälil-
tä 1923–1929 näkee, että keskirisaliitin keskimmäinen,
sisään-ulosaukeava ikkuna on maalattu sisäpuolelta
vaaleaksi, samoin kuin koko sisäpuite.

Ensimmäisen ja toisen kerroksen ikkuna-aukkojen hol-
vauksena on tiilestä muurattu, alareunastaan hammas-
tettu segmenttikaari, joka ensimmäisessä kerrokses-
sa on kaareva myös yläreunastaan, toisessa kerrokses-
sa suora. Ikkuna-aukon molempia reunoja koristaa pie-
ni viiste, ja aukon alla on koristeellisesti muurattu kent-
tä, jonka välityksellä ikkuna liittyy jakolistaan. Tämä
kenttä puuttuu kuitenkin keskirisaliitin keskimmäisistä
ikkunoista, jotka ulottuivat muita alemmas, sekä niistä
ikkunoista, joita on myöhemmin suurennettu.

Kaikkien ensimmäisen ja toisen kerroksen ikkunoiden
yläosa karmeineen noudattaa aukon segmenttikaaren
muotoa.

Potilashuoneiden korkeat ikkunat

Potilashuoneiden ikkunoiden suunniteltu muoto ei sel-
viä vuoden 1892 julkisivupiirustuksesta, koska ikku-
nat jäivät siinä kaltereiden taakse. Täyttä varmuutta
siitä, millaisia ikkunat alun perin olivat, ei anna myös-
kään varhaisin tunnettu julkisivua esittävä valokuva
(ks. s. 27). Siitä on kuitenkin pääteltävissä, että ikku-
noita on osin vaihdettu tai modifioitu. Kuvassa osa po-
tilashuoneiden ikkunoista on T-karmi-ikkunoita, joi-
den pystypuitteissa on yksi vaakavälipuite eli kaksi la-
siruutua ja yläsaranoituina tuuletusikkunoina toimivis-
sa yläpuitteissa yksi pystyvälipuite. Osassa taas on kak-
si kuusiruutuista puitetta. Kaltereita ei valokuvan ikku-
noissa ole.

Sivukäytävän, keskirisaliitin ja siipien korkeat ikkunat

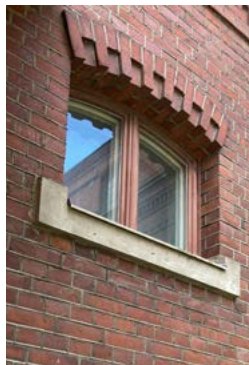
Keskirisaliitin keskimmäiset ikkunat ja länsisiiven kor-
keat ikkunat ulottuvat joulukuun 1892 piirustukses-
sa hieman muita alemmas eikä niissä ole kaltereita. Ne

↑ Itäjulkisivun porrashuoneen pääty ja edicula. amoy 2024

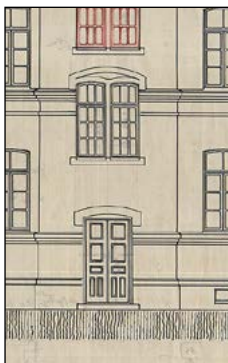
↑ 1. ja 2. kerroksen ikkuna-aukoissa on tiilestä muurattu, alareunastaan hammastettu segmenttikaari, ja ikkuna-aukon reunoja koristaa viiste. amoy 2024

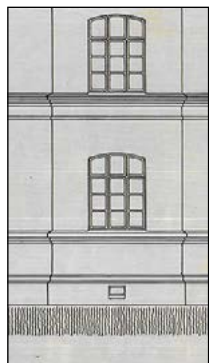
↑ Matalien ikkunoiden alla on rappaamalla tehty koristepalkki. amoy 2024

↑ Porrashuoneen toinen ovi vuoden 1900 julkisivupiirustuksessa. HKA

↑ Itäsiiven porrashuoneen ikkunat ja pääovi korotussuunnitelmassa vuodelta 1900. HKA

↑ Keskikäytävän päätyikkunat korotussuunnitelmassa vuodelta 1900. HKA

ovat siinä T-karmillisia ikkunoita, joiden pystypuitteissa olisi yksi vaakavälipuite. 1920-luvun valokuva kuitenkin kertoo, että keskirisaliitissa vaakavälipuitteita oli kaksi eli puitteet olivat kolmiruutuiset. Tätä korkeampaa ikkunatyyppiä käytettiin selvästi myös potilasosaston sivukäytävän ikkunoissa. Ei silti ole varmaa, tehtiinkö sairaalaan alun perinkin juuri tällaiset ikkunat.

Matalat ikkunat

Ensimmäisen kerroksen päissä sijainneissa eristysseleissä sekä osassa itä- ja länsisiiven tiloista oli täyskorkeiden ikkunoiden levyiset mutta huomattavasti matalammat, pystyjakoiset ikkunat. Muutama näistä ikkunoista on myöhemmin suurennettu.

Porrashuoneiden ja keskikäytävien ikkunat

Itä- ja länsisiiven keskikäytävien päässä sekä porrashuoneissa olleiden ikkunoiden puitejako ei ilmene alkuperäispiirustuksista, mutta voitaneen olettaa, että muutospiirustuksissa vuodelta 1900 on esitetty alkuperäiset ikkunat. Niissä on keskikäytävien päässä leveähkö, yläosastaan kaareva ikkuna, jonka vaakavälikarmi jakaa kolmen kolmiruutuisen pystypuitteen alaikkunaan ja kolmiruutuiseen yläikkunaan. Porrashuoneissa on rinnakkain kaksi kapeampaa, yläosastaan kaarevaa ikkunaa, jonka vaakavälikarmi jakaa 9-ruutuiseen alaikkunaan ja kolmiruutuiseen yläikkunaan.

Kellarikerroksen ikkunat

Harmaakivimuurissa on eteläseinällä niin piirustuksissa kuin valokuvassa pieni ikkuna kunkin pystysuuntaisen ikkuna-akselin kohdalla. Muilla sivuilla kellarin aukotus ei ollut yhtä tiheää. Itä- ja länsisiiven kahdessa kappaholvatussa kellarinhuoneessa on piirustusten mukaan jo alun perin ollut suuremmat ikkunat.

Ullakon ikkunat

Sivurisaliittien poikkipäädyssä on pyöreä ullakkoikkuna. Keskirisaliitissa on kolmen pystyikkunan ryhmä, jota ympäröi kivinen kehys. Ullakolle valoa antavat myös kattolyhdyt.

Ulko-ovet

Niin itä- kuin länsisiiven portaikossa oli alun perin kaksi kulmittain vierekkäin sijaitsevaa sisäänkäyntiä. Piirustusten mukaan ulko-ovet olivat puisia peiliovia.

↑ Keskirisaliitin ullakon ikkunassa on kivinen kehys ja segmenttikaaren keskellä suuri holvikivi. amoy 2024

4.2 MERKITTÄVÄT JULKISIVUMUUTOKSET

4.2.1 MUUTOKSET VUOTEEN 1923 MENNESSÄ

↑ Kuva mielisairaalaista ja laitoksen ajoneuvoista joskus vuoden 1923 ullakkolaajennuksen jo valmistuttua.
Kuvallähde: Heiniö, Rosén, Soininen & al., 1968.

Vuosisadan alun muutokset ovat tyylin ja materiaalien osalta taiten Törnqvistin arkkitehtuuriin sovitettuja, ja niitä voidaan pitää yhtä merkittävänä osana rakennusta kuin Törnqvistin suunnittelema osia.

Sisäpihan parvekkeet 1894...1900?

Ensimmäisen ja toisen kerroksen kerroksen sivukäytävien varten tehtiin parvekkeet, ja vuoden 1892 piirustuksessa esitetyn ikkunan paikalle tehtiin ovi. Parvekkeiden rakentamisajankohdasta ei ole tarkkaa tietoa. Kuitenkin ne esiintyvät toteutettuina jo 1900 Karl Hård af Segerstadin allekirjoittamissa, päiväämättömissä ja toteutumattomissa ullakonlaajennuspiirustuksissa¹ sekä vuoden 1913 teknisten muutosten piirustuksissa². Ei ole poissuljettua, että parvekkeet toteutettiin jo rakennusvaiheessa 1893–1894.

¹ Piirustukset v. 1900, allekirj. Karl Hård af Segerstad. HKA.

² Pohjapiirustukset 27.9.1913, allekirj. Hj.S. (Hjalmar Sirén?). 3. kerroksen ja kellarin piirustukset leimattu 13.6.1918. HKA.

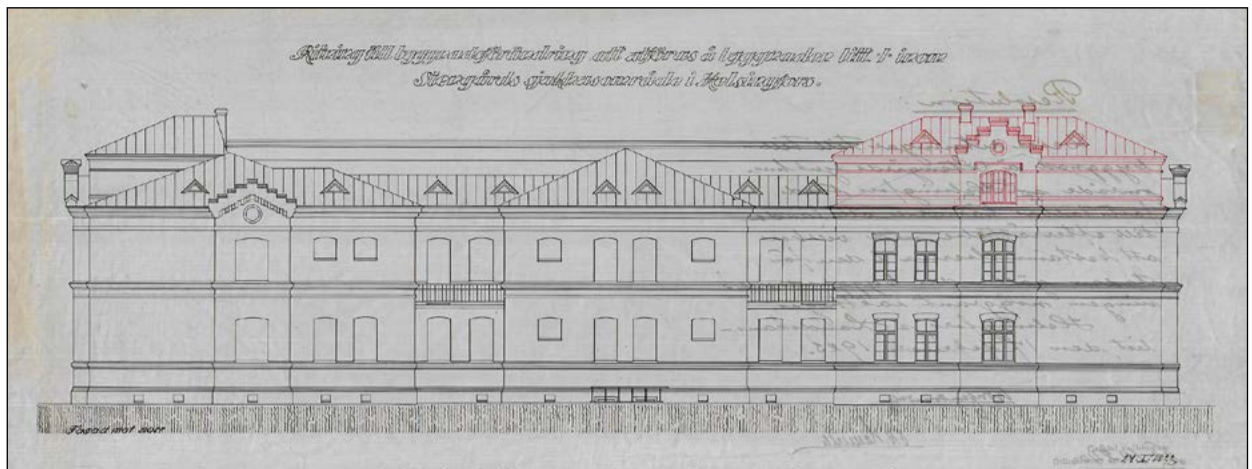
↑ Toisen kerroksen sivukäytävän parvekke. Parvekkeet lienee lisätty jo vuosina 1894...1900. amoy 2024

↑ Vuoden 1907 noppalaajennuksen koko ja kattomuoto ovat hahmotettavissa vuoden 1922 laajennusvaiheen julkisivupiirustuksista. Vuoden 1922 laajennus jatkaa saumattomasti olemassa olevaa sakaranauhaa (rajattu tässä esiin sinisellä). Ote vuoden 1922 piirustuksesta. HKA

↑ Länsisiiven ullakkokorotuksen laajennussuunnitelma (punaisella), 1922, allekirjoittanut Runar Eklund. HKA

↑ Julkisivu pohjoiseen vuoden 1922 laajennuspiirustuksessa, allekirjoittanut Runar Eklund. HKA

↑ Vuonna 1907 ja 1923 tehty korotusosat muurattiin värisävyltään vaaleammista tiilistä. Muureja jäsennettiin jakolistoilla. Uutena koristeaiheena tehtiin länsisiiven ullakkokohuoneiden ikkunoiden yli kiertävä sakaranauha, joka on pellitetty. amoy 2024

Ullakkolaajennukset 1907 ja 1923

Huomattava muutos oli itä- ja länsisiiven korottaminen. Ullakkokerroksen korotuksessa vuonna 1907 tulivat itä- ja länsisiipien pihan puolelle noppamaiset laajennukset, joissa kummassakin oli kaksi huonetta.³ Vuonna 1922 länsisiiven ullakkolaajennusta jatkettiin siten, että se kattoi koko siiven. Niin arkkitehti Waldemar Aspelin vuonna 1907 kuin arkkitehti Runar Eklund vuonna 1922 sovittivat laajennukset materiaalia ja detaljeja myöten Törnqvistin arkkitehtuuriin. Esimerkiksi laajennusten julkisivuihin kopioitiin räystäään alle julkisivun simssi ja ikkuna-aukkoihin holvikaaret. Ullakotilojen ikkunoista tehtiin kaksipuitteiset, pieniruutuisemmat – kussakin puitteessa on kuusi lasiruutua – ja matalammat kuin 1. ja 2. kerroksessa.

³ Piirustukset v. 1907, allekirj. Waldemar Aspelin. Asemapiirros, pohjapiirustus, leikkaus ja julkisivut. HKA.

4.2.2 MUUTOKSET VUOSINA 1959–2007

↑ Länsisiiven (vas.) ja itäsiiven varapoistumistikkaat suojakaiteineen. amoy 2024

↑ Vuoden 1994 muutoksessa toteutettu pääsisäänkäynti katoksineen ja luiskineen. amoy 2024

Länsisiiven varapoistumistie 1959

Mielisairaalan länsisiiven keskikäytävän päähän rakennettiin varapoistumistie terästikkaineen vuonna 1959.

Vuoden 1994 muutosvaihe⁴

Itäsiiven keskikäytävän päähän rakennettiin **varapoistumistie** terästikkaineen ja suojakaiteineen.

Uusi pääsisäänkäynti keskitettiin pohjoisjulkisivun keskellä olevaan siipeen, jota tässä selvityksessä kutsutaan keskisakaraksi. Sinne sijoitettiin myös hissi. Keskisakaran ensimmäisen kerroksen toista ikkuna-aukkoa suurennettiin ja paikalle asennettiin pääovi. Pääoven yhteyteen tehtiin huoltoluiska ja katos, joka suojaa myös sisäänkäyntiä sakaran kellariin. Kellarin portaikkoa levennettiin ja toinen oviaukoista suljettiin betonilla.

⁴ Piirustukset 7.9.1994, Arkkitehtitoimisto Häkli Ky. Asemapiirros, pohjapiirustukset, leikkaukset, julkisivut, ikkunadetailit ja rakennetyypit. HRVA.

Itä- ja länsisiiven sisäänkäyntien sivuovet esitettiin vuoden 1994 piirustuksissa muutettaviksi ikkunaksi. Tämä toteutui ainostaan itäsiivessä, missä ulko-ovi varustettiin uudella katoksella. Itä- ja länsisiiven ulko-ovet uusittiin vanhoja ovimalleja väljästi mukaillen. Länsisiiven sivuovi palvelee nykyisin käyntiä potilaiden ulkoilualueen ulkopuolelle. Vuonna 2007 rakennettiin katos myös länsisiiven sivusisäänkäynnille.

Ikkunat uusittiin vanhoja ikkunoita mukaillen puisina kitti-ikkunoina. Viisi sisäpihan ikkunaa ja eteläjulkisivun sivurisaliittien ikkunat suurennettiin alaspäin vaakasuuntaisiin jakolistoihin asti.

Vesikatto: Pohjoisjulkisivun kattomaisemaa muuttivat potilasosaston ja itäsiiven kattopinnasta ulos kohoavat iv-konehuoneet.

Länsijulkisivun sivuoven katos 2007⁵

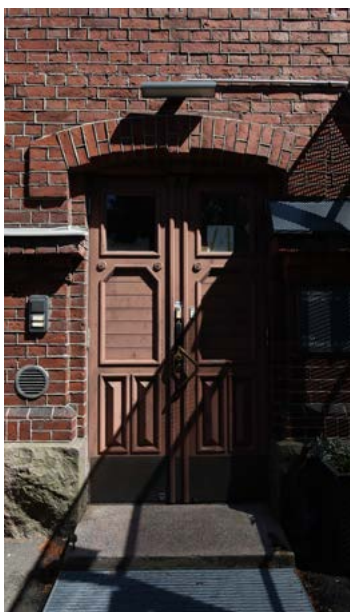
Sivuoven yläpuolelle rakennettiin teräksinen katos samoilla detaljeilla kuin tehtiin vuonna 1994 siihen nähdessä kulmittain sijaitsevaan portaikon oveen.

⁵ Piirustukset 3.12.2007, Arkkitehtitoimisto Häkli Ky. HRVA.

← Vuonna 1994 uusitut ikkunat ovat puisia, ruskeiksi maalattuja kitti-ikkunoita, joissa on 1900-luvun alkupuoliskolle tyypilliset kulmaraudat. amoy 2024

← Yksi vuonna 1994 suurennettu siipiosan ikkuna. Ikkunan korkeuden kasvattaminen alaspäin näkyy alareunan laastissa, joka on hieman erisävyistä kuin alkuperäinen. amoy 2024

↑ Länsisiiven portaikon sisäänkäynti, jonka ovi on vuoden 1994 muutosvaiheesta. amoy 2024

↑ Itäsiiven portaikon sivusisäänkäynnin katos 3.12.2007 päivätysssä piirustuksessa. Arkkitehtitoimisto Häkli Ky. HRVA

↑ Itäsiiven portaikon sisäänkäynnin ovi ja katos ovat peräisin vuoden 1994 muutosvaiheesta. amoy 2024

← Länsisiiven sivusisäänkäynnin katos osana julkisivua suunnitelmassa vuodelta 2007 (rajattu). HRVA

4.3 JULKISIVUJEN NYKYTILANNE

kaikki kuvat amoy 2024

↑ Eteläisen julkisivun keskirisaliitti. amoy 2024

↑ Umpeen pantuja kellarin ikkunoita. Ensimmäisen kerroksen ikkunoiden alla näkyy koristeellisesti muurattu kenttä, jonka välityksellä ikkuna liittyy jakolistaan. amoy 2024

↑ Eteläjulkisivua idästä päin kuvattuna. amoy 2024

↑ Läntinen julkisivu. 1900-luvun ullakkolaajennusten ja alkuperäisen muurauksen sävyero on helposti havaittavissa. amoy 2024

↑ Länsisiiven ulostyöntyvä porrashuone ja entinen pääsisäänkäynti, josta nyt käynti potilaiden aidatulle ulkoilupihalle. amoy 2024

↑ Länsisiiven päädyn hätäpoistumistie ja potilaiden ulkoilupihan aita. amoy 2024

↑ Näkymä pohjoispuolelta, jossa näkyvillä vuoden 2007 varapoistumisreitti. Vuoden 1922 ullakon korotus erottuu hyvin alkuperäisestä muurauksesta. Keskisakaraan vuonna 1994 puhkaistu uusi pääsisäänkäynti jää puiden taa. amoy 2024

↑ Pohjoisjulkisivua, vasemmalla itäsiipeen vuonna 1959 tehty varapoistumistie. amoy 2024

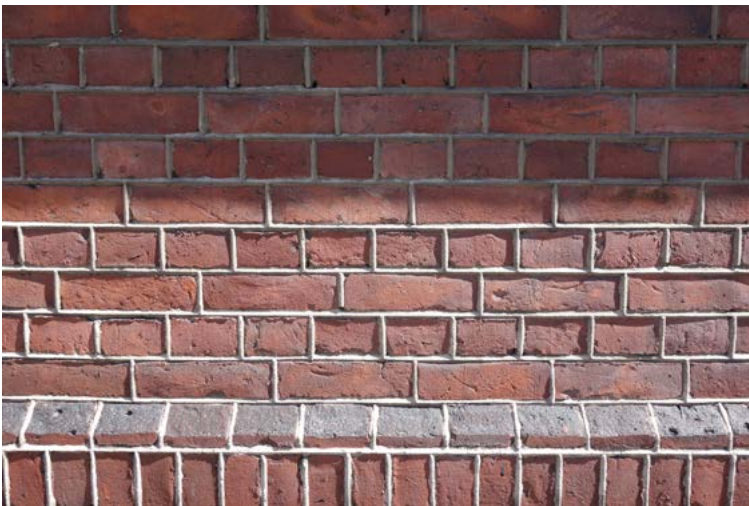
↑ Uuden pääsisäänkäynnin alla johtavat portaavat alas kellarin ovelle. Portaiden levennys, kivireunus ja muut muutosyöt ovat peräisin vuoden 1994 muutosvaiheesta. amoy 2024

↑ Kellarin toisen oven 1990-luvulla umpeen pantu aukko. amoy 2024

↑ Itäsiipi, jonka ullakolla kohoaa vuoden 1907 laajennus. Itäsiiven aiemman pääoven yläpuolella on vuonna 1994 tehty katos. Päädyssä on vuoden 1959 varapoistumistie, johon on lisätty suojakaide asiattoman käytön estämiseksi. amoy 2024

↑ Tiililimitystä ja makkarasaumaa julkisivun alaosassa. amoy 2024

↑ Kellarikerroksen ikkunat ja halkoluukut on vuosien saatossa muurattu tai betonoitu umpeen. amoy 2024

5 TILARATKAISU JA SISÄTILOJEN ARKKITEHTUURI

5.1 ALKUPERÄINEN POHJARATKAISU JA SISÄTILAT

Vuoden 1892 piirustukset¹

Signeeraamattomassa luonnossuunnitelmassa² vuodelta 1892 on esitetty Kivelän köyhäintalon melisairaalan perusratkaisu, johon tuli joulukuussa 1892 signeeratuissa lopullisissa piirustuksissa vähäisiä muutoksia.

ALKUPERÄINEN POHJARATKAISU

Runkohuone ja sivusiivet

Kaksikerroksinen melisairaala oli pohjakaavaltaan hie-
man W-kirjainta muistuttava rakennus, jonka peilisym-
metriset kerrokset olivat keskenään identtiset. Varsinainen potilasosasto muodosti runkokuoneen, johon sivusiivet ja keskisakara liittyivät.

Potilasosaston pohjoislaidalla kulki koko rakennuksen pituinen sivukäytävä, jolta oli käynti käytävän eteläpuolisiin potilashuoneisiin. Sivukäytävän päistä oli yhteys kahteen keskikäytävälliseen aputilasiipeen, joita tässä selvityksessä kutsutaan länsi- ja itäsiiveksi. Runkohuone ja sivusiivet rajasivat väliinsä pienen sisäpihan.

Runkohuoneen keskellä siihen liittyi pieni kylpyhuone ja keittiösiipi, joka oli ajan hygieni-ajattelun mukaisesti sijoitettu omaksi ulkonevaksi sakarakseen sisäpihan puolelle. Tässä selvityksessä siitä käytetään nimitystä keskisakara.

Portaat

Keskisakaran kohdalla kerroksen katkaisi sivukäytävän keskellä sijaitseva porrashuone, joka jakoi kerroksen

miesten ja naisten potilasosastoiksi. Porrashuoneen vieritse eri puoliskoita yhdisti kapea sivukäytävä. Porrashuoneen toiselta puolelta oli molemmilta puolilta käynti keskisakaran kylpyhuoneisiin ja muihin tiloihin.

Varsinaiset pääporrashuoneet sijaitsivat siipirakennusten ja potilassiiven liitoskohdassa rakennuksen kummassakin päässä. Niissä oli kaksi uloskäyntiä, joista toinen oli tarkoitettu ulkoista liikennettä ja toinen potilaiden ulkoilua varten. Kellarikerrokseen oli lisäksi erillinen sisäänkäyntiporras sisäpihan puolelta keskisakaran keskeltä.

HUONEIDEN FUNKTIOT

Potilashuoneet

Potilasosaston sivukäytävän varrella oli 18 potilashuonetta, yhdeksän naisten ja yhdeksän miesten osastolla. Eteläjulkisivun risaliittien kohdalla potilashuoneet työntyivät hieman ulommaksi muusta ulkoseinälinjasta. Potilashuoneiden rivistön keskelle jäi lisäksi yksi huone, joka on signeeraamattomassa piirustuksessa 1892 nimetty "puhdistushuoneeksi".

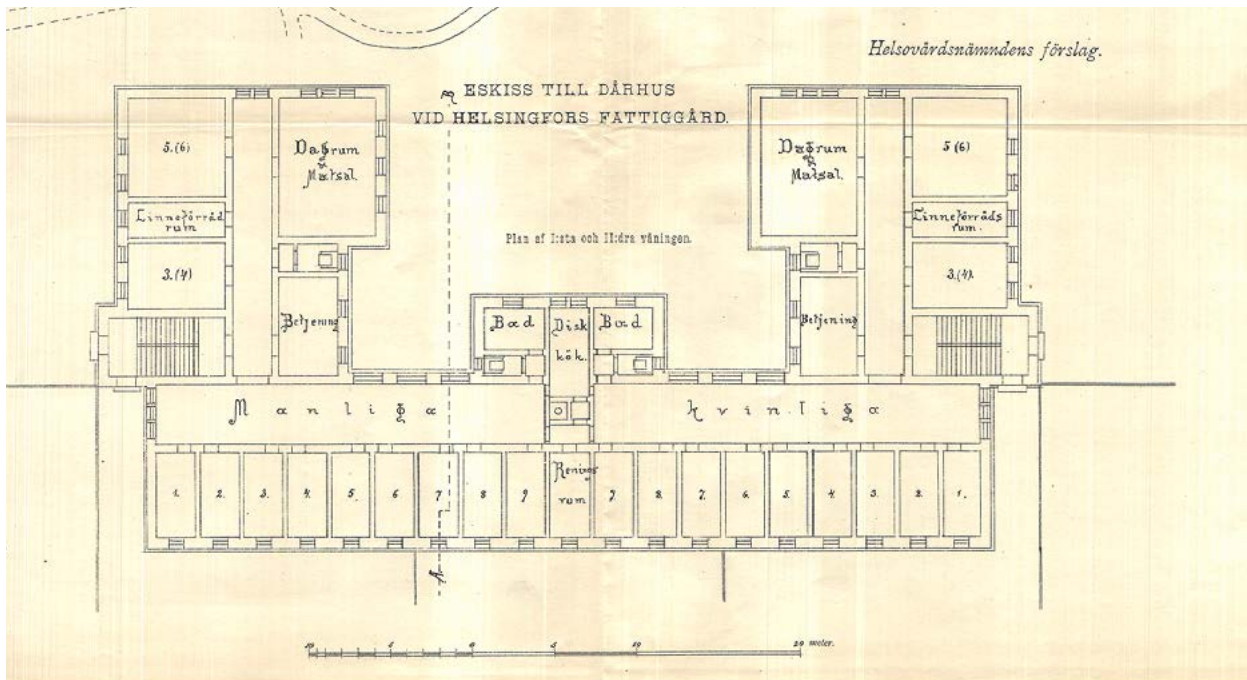
Potilasosaston sivukäytävä

Potilasosaston leveä sivukäytävä ei ollut vain kulkuväylä, vaan sitä hyödynnettiin myös kävelyalueena ja ruokasalina.³ Käytävälle saatava luonnonvalo oli täten erityisen tärkeää. Jotta sivukäytävän ulkoseinälle saatiin mahtumaan vieretysten kolme ikkunaa keskisakaran molemmin puolin, itä- ja länsisiipiin on tehty kapeammat huoneet kohtaan, jossa kyseiset siivet liittyvät potilassiipeen. Näiden kuuden ikkunan lisäksi sivukäytävä sai luonnonvaloa käytävän molemmissa päissä olevista suurista ikkunoista.

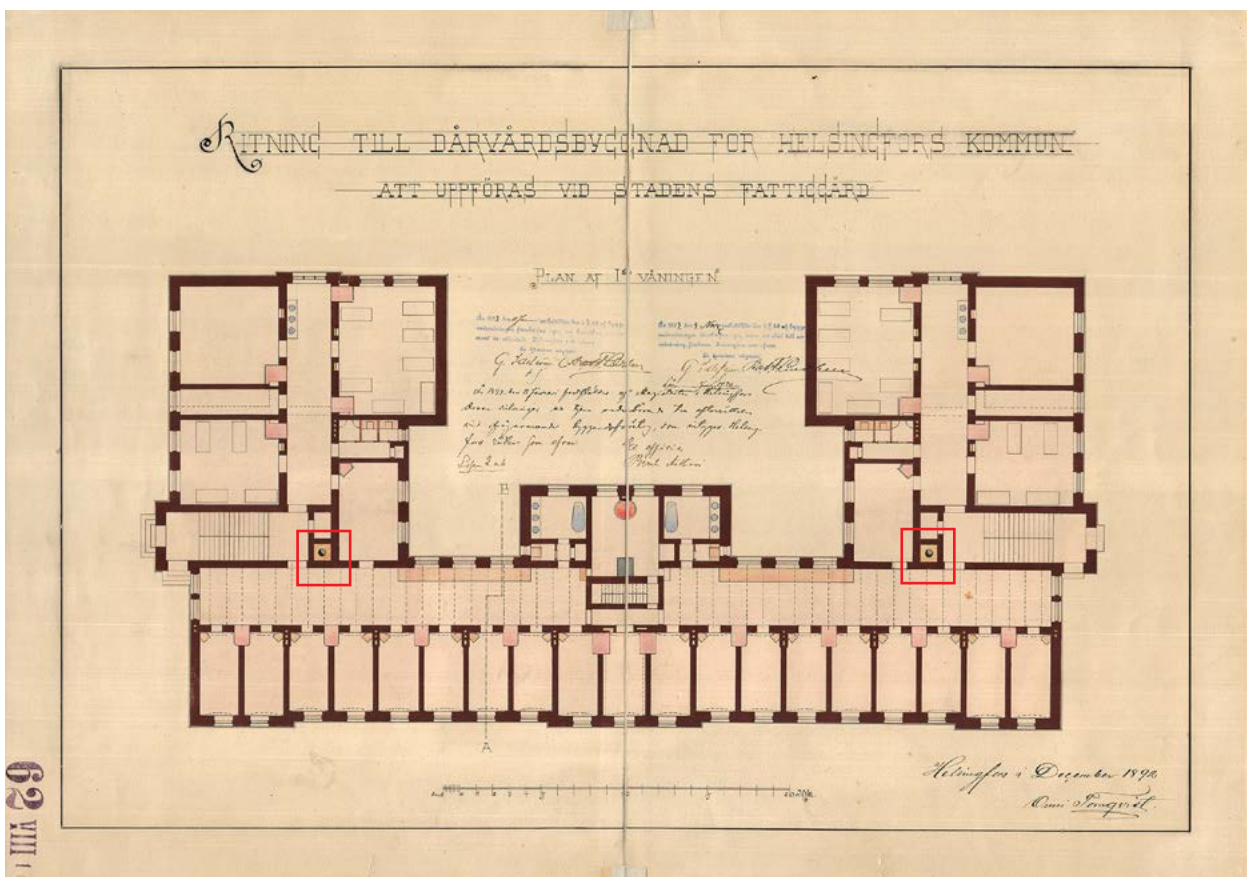
1 Asemapiirustus, pohjapiirustukset, leikkauspiirustus, julkisivupiirustus, allekirj. Onni Törnqvist v. 1892 (leimattu 18.1.1893). HKA, HRVA

2 Eskiss till dårhus vid Helsingfors fattiggård. HKA.

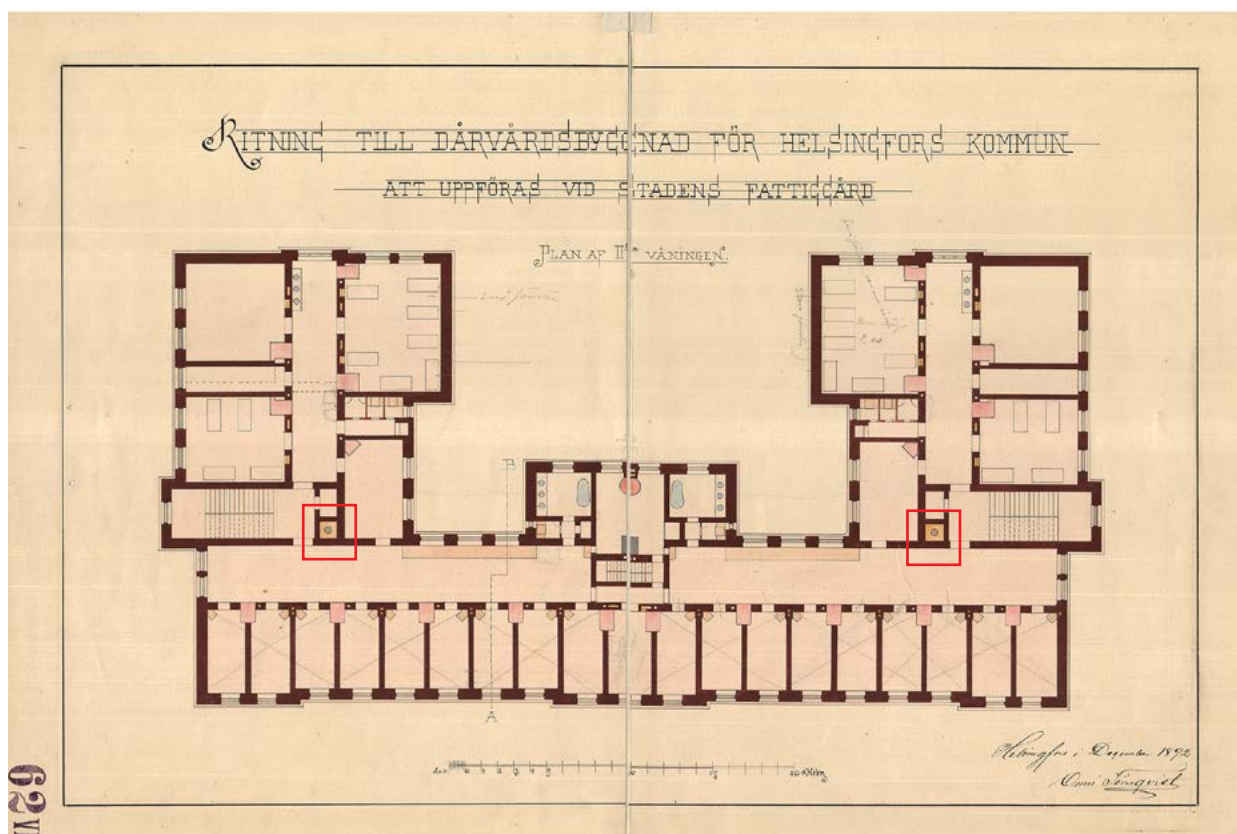
3 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 207.

↑ Onni Törnqvistin vuonna 1892 laatima luonnossuunnitelma mielisairaalan 1. ja 2. kerroksen pohjakaavaksi. Piirustuksen on mahdollisesti terveyslautakunta otsikoinut "Eskiss till dârhûs vid Helsingfors fattiggård". HKA.

↑ Alkuperäinen 1. kerroksen pohjapiirustus, 1892, allekirj. Onni Törnqvist. Pitkä siipi on potilassiipi, vasemmalla on länsisiipi ja oikealla itäsiipi. Keskellä on käymälä- ja kylpyysiipi, jota tässä kutsutaan keskisakaraksi. Kerrokseen tehtiin toteutusvaiheessa ikkunat myös länsisiiven sisäpihan puoleiseen itäseinään ja vastaavaan paikkaan länsisiivessä, toisin kuin piirustuksessa esitetään. Punaisella on tässä kehystetty imupiippuihin johtavien hormien paikat. HKA.

↑ Alkuperäinen 2. kerroksen pohjapiirustus, 1892, allekirj. Onni Törnqvist. Punaisella on tässä kehystetty imupiippuihin johtavien hormien paikat. HKA.

Itä- ja länsisiipi

Itä- ja länsisiivessä oli kummassakin viisi huonetta sekä käymälä- ja pesutila. Sivusiipien huoneissa ei ollut varustuksena käymälää. Lopullisissa piirustuksissa ei ole huoneiden käyttötarkoitusta, mutta luonnossuunnitelmassa yksi huoneista on nimetty päivähuoneeksi ja ruokasaliksi. Pääporrasta vastapäätä rakennuksen sisäkulmassa sijaitsi toimisto- ja vastaanottohuone (betjening). Lisäksi sivusiivissä sijaitsi kaksi potilaiden makuusalia ja kapea liinavaatevarasto.⁴

Keskisakara

Keskisakarassa sijaitsivat molemmien puolin kylpyhuoneet, joiden yhteydessä oli käymälä. Kylpyhuoneiden väliin jäi keittiö, johon oli käynti portaan ja sivukäytävän kautta. Sivukäytävälle avautuivat molemmien puolin ilmeisesti kapeat tarjoiluluukut.

Huoneiden ikkunat

Kaikissa tiloissa, myös käymälöissä, oli ikkuna. Potilashuoneet olivat valoisampia kuin aiemmassa puisessa mielisairaspaviljongissa, koska uuden mielisairaalan

ikkunat olivat suuremmat ja sijaitsivat matalammalla; karkaamista ja onnettomuuksia ehkäisivät rautakaltrit.⁵ Erikoispiirteinä ikkunapenkit olivat alaspäin viistettyjä ja niissä oli ikkunoiden kondenssiveden pois-päin johtamista varten Y-kirjainta muistuttavat urat.

Kellari

Kellarissa käyttötilaa oli vain pieni osa, joka on merkitty piirustukseen hieman kellarin muita tiloja tummemmalla vaaleanpunaisella. Kellarissa oli myös ilmanvaihtojärjestelmään liittyviä pystykuiluja ja vaakavetoja. Pohjapiirustuksesta ja julkisivussa löytyvistä jäljistä päätellen niin keskisakaran kuin itä- ja länsisiiven kellarissa oli halkovarastoja, joihin polttopuu toimitettiin halkoluukun kautta. Keskisakaran kellari oli ilmeisesti halkokellari, johon oli oma ulkoporras.

Itä- ja länsisiivessä halkokellarin vieressä oli kappaholvattu huone, johon pääsi pääportaikosta. Huone sijaitsi lähellä ilmanvaihdon kokoojahormia, joka johti katolla olevaan imupiippuun.

⁴ Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historian mukaan itä- ja länsisiivessä oli sekä henkilökunnan että toimenpidehuoneita. Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 207, 624.

⁵ Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 624–625.

LÄMMITYS JA ILMANVAIHTO

Lämmitys

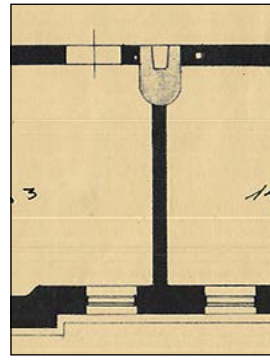
Potilashuoneet ja yhteishuoneet lämmitettiin kaakeliuuneilla. Kahdella vierekkäisellä potilashuoneella oli yhteinen lämmitysuuni, jonka suuluukku oli käytävän puolella niin, että uunien lämmittäminen voitiin hoitaa sieltä käsin. Suuluukkujen sijoittaminen käytävän puolelle oli normaali käytäntö niin mielisairaaloissa kuin vankiloissa. Kaakeliuunien kautta voitiin myös johtaa huonetiloihin esilämmitettyä ilmaa kellarista.⁶

Ilmanvaihto

Vieressä oleva, vuosille 1923–1929 ajoittuva valokuva osoittaa, että potilassiiven ulkoseinissä oli huonekohtaiset raitisilmäsäleiköt ja välipohjien kohdalla lipalla varustettuja tuloilmäsäleikköjä, jotka ovat toden näköisesti liittyneet välipohjissa kulkeviin raitisilmakanaviin.

Alkuperäispiirustuksissa kellarissa kulkee koko potilassiiven pituinen, muurattu vaakakanava, johon liittyy kunkin kahden potilashuoneen käymäläistuinten välisestä seinästä tuleva poistoilmakanava sekä keskisakaran kaksi poistoilmakanavaa. Pitkä vaakakanava yhtyy naisten- ja miestenosaston apusiiven lyhyempään vaakakanavaan, josta lähtee porrashuoneiden kohdalta kokoojahormi kohti katonharjaa ja siellä ollutta imupiippua.

6 Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 624.

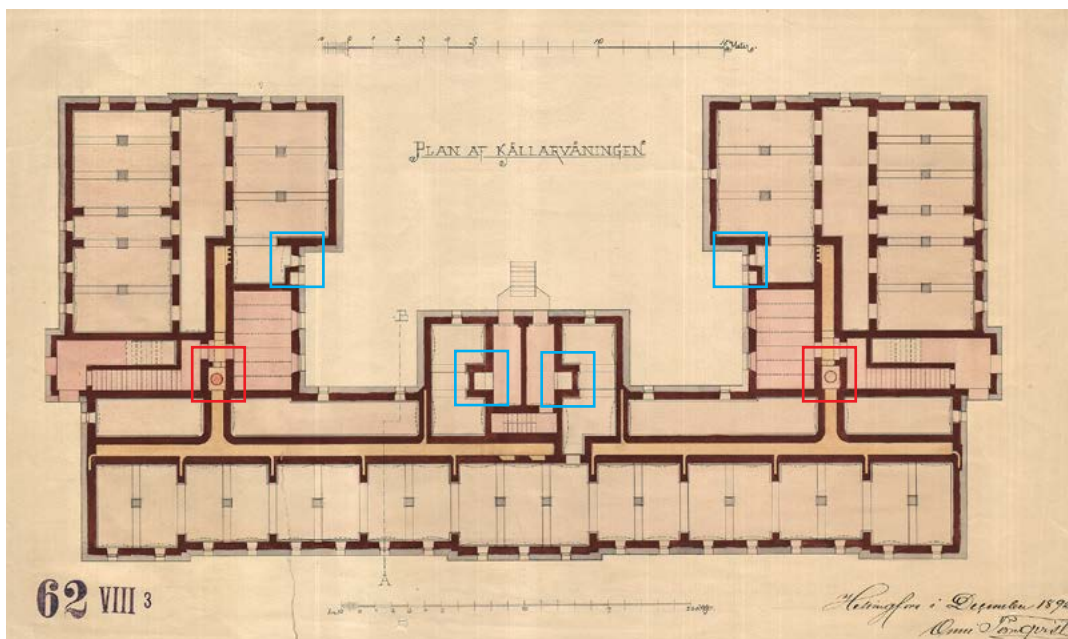
↑ Käytävältä lämmitetty uuni muutospiirustuksessa v. 1922, sign. Runar Eklund. HKA

↑ Kaakeliuuni käytävän puolelta. amoy 2024

↑ Eteläjulkisivun lipallisia ja lipattomia tuloilmäsäleikköjä. Kuva aikaväliltä 1923–1929 (rajattu). HKM

↑ Alkuperäinen kellarikerroksen pohjapiirustus, 1892, allekirj. Onni Törnqvist. Kellarikerroksessa alapohjaa tukivat pilarit ja muurit ja siellä oli vaakasuuntaiset poistoilman kokoojakanavat, joissa ilma johdettiin kahteen suureen imupiippuun. Punaisella on tässä kehystetty imupiippuun johtavien kokoojahormien paikat, sinisellä paikat, joissa lienee ollut halkoluukku tai jopa halkohissi. HKA.

Saman ajan ilmanvaihto- ja lämmitysjärjestelmiä

Kivelän mielisairaalan piirustukset eivät paljasta, miten kellarin kautta saatavaa tuloilmaa mahdollisesti lämmitettiin. Vertailukohteena kiinnostavalta vaikuttaa kuitenkin yhdeksän vuotta aiemmin valmistunut Niuvanniemen mielisairaala, jonka lämmitys- ja ilmanvaih-
toratkaisua Kivelän köyhäintalon mielisairaalan ratkaisu näyttäisi muistuttavan. Niuvanniemen mielisairaala-
lassa käytetyssä ilmanvaihtojärjestelmässä, jota on rakennushistoriaselvityksessä⁷ nimitetty *aspiraatiojärjestelmäksi*, poistoilma johdettiin kustakin huoneesta oman kanavan kautta muureissa kulkevia pystykanavia pitkin rakennuksen alustaan. Siellä poistoilma koottiin vaakasuoria kanavia myöten suuriin pystyhormeihin, joiden päätteenä katolla olivat ns. imupiiput. Imupiipujen vetoa voitiin tehostaa lämmittämällä niitä valurautaisilla kamiinoilla, jotka oli sijoitettu poistopiippujen sisälle kerrosten kohdalle. Raitis ilma otettiin huoneisiin ulkoseinältä lattiarakenteiden kautta kulkevilla kanavilla, joista ilma johdettiin huoneisiin seinämuureissa olleiden venttiilien kautta. Kanavat ja hormit oli muurattu tiilistä.⁸

Kivelän köyhäintalon mielisairaalan lämmitys ja ilmanvaihto perustuivat vielä uunien käyttöön, mutta Marian sairaalan tiilipaviljongin sekä potilassairaalan laajennuksen (1894, 1900) Törnqvist varusti edistyskäsittelyllä.⁹

Mielisairaaloissa potilashuoneita ei ollut tapana varustaa tavanomaisilla lämpöpattereilla, sillä potilaat olisivat voineet vahingoittaa niillä itseään.¹⁰

VESIJOHDOT, VIEMÄRIT JA KÄYMÄLÄT

Kivelän mielisairaala-alueella ei alkuun ollut vesijohtoja eikä ilmeisesti viemäriäkään. Kylpytilojen ja -ammeiden vesi lämmitettiin paikalla. Kussakin potilashuoneessa oli oven vieressä uunin vastaisessa nurkassa käymäläastia ja käytävien yhteydessä oli kuivakäymäläkomeroita. Niiden käyttöominaisuudet eivät ilmene piirustuksista, mutta Marian sairaalan rakennuksissa *"käymälä-astiat voitiin laskea kellariin, niiden sisällykseen oli sekoitettu turvepehkuja ja se poltettiin kamiinoissa."*¹¹

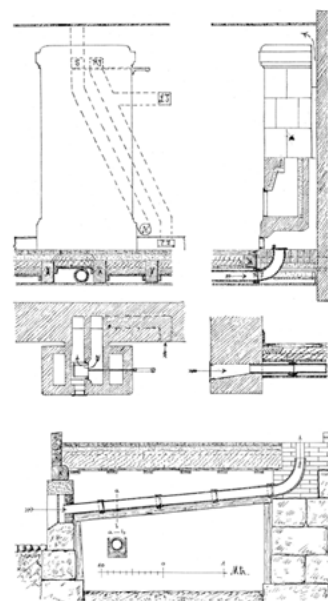
⁷ Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy, 2015.

⁸ Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy, 2015, passim.

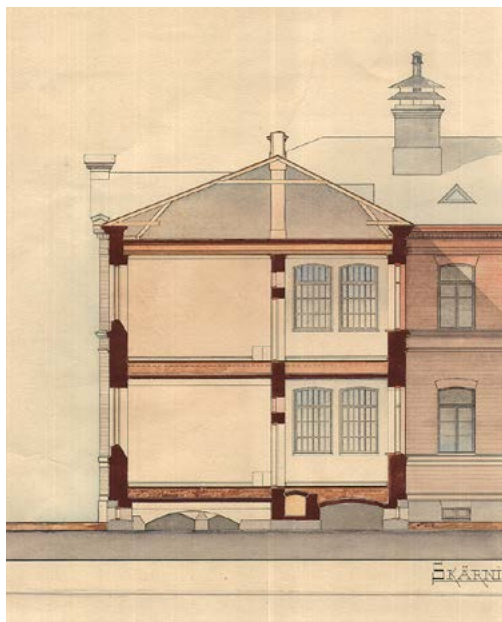
⁹ Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 615–616.

¹⁰ Heikkilä-Kauppinen, 2017. s. 150.

¹¹ Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 613–614, 623.

➤ Yllä olevat piirrokset teoksesta *Huonerakentamisen oppi 1900–1908* havainnollistavat, miten 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa voitiin johtaa raikasta ilmaa ulkoseinältä syvemmälle rakennukseen, usein uunin taakse. Ilma johdettiin joko välipohjan sisälle tai kellariin sijoitettussa keraamisessa tai peltisessä tuloilmaputkessa. Törnqvistin suunnittelemissa Marian sairaalan epidemiapaviljonkityypissä raitis ilma johdettiin peltitorvissa uunin taakse, missä se lämpeni erityisessä kammiossa ennen huoneeseen virtaamista (Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 613–614).

↑ Kivelän köyhäintalon mielisairaalan leikkauspiirustuksessa vuodelta 1892 näkyy kellarissa sivukäytävän alla muurattu ja holvattu ilmanvaihtokanava sekä katolla siihen liittyvä, kookas imupiippu. Potilassiiven savuhormit on koottu harjamuuriin. HKA

5.2 SISÄTILAMUUTOKSET 1907–1923

MUUTOS JA ULLAKKOLAAJENNUS 1907

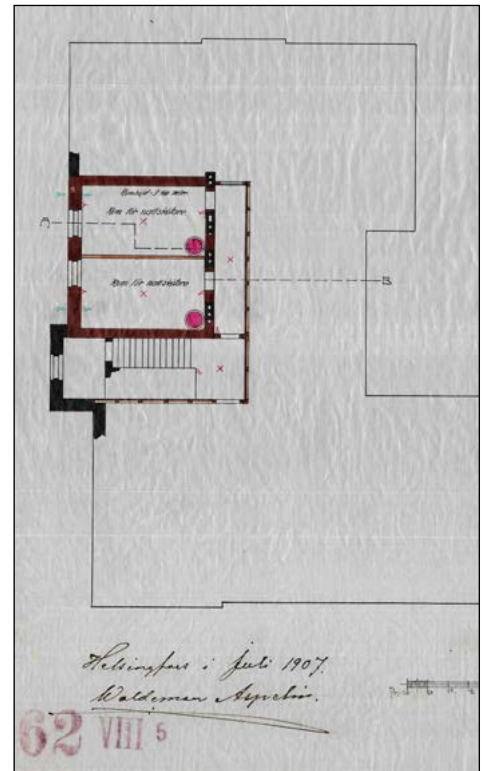
Vuonna 1907 länsi- ja itäsiiven päätyjä korotettiin ja niihin rakennettiin yhteensä neljä pystyuuneilla lämmitettävää yöhoitajien huonetta Waldemar Aspelinin piirustusten mukaan. Potilassiiven toisen kerroksen 18 potilashuonetta yhdistettiin kuudeksi isoksi huoneeksi, joihin mahtui 36 potilasta.¹²

TALOTEKNIKKAA 1913

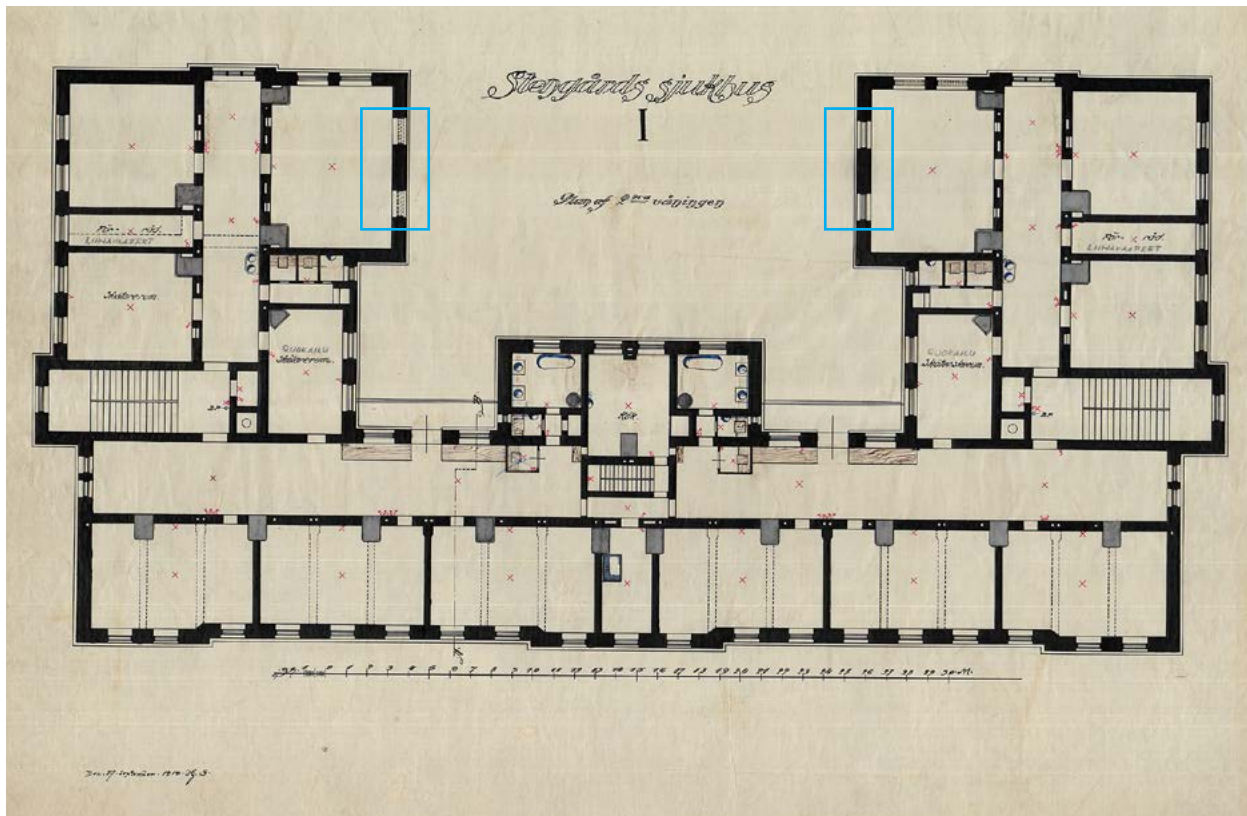
Vuoden 1913 pohjapiirustuksissa mielisairaalaan on esitetty uutta talotekniikkaa, kuten juoksevaa vettä ja wc:itä, ja ne lienee toteutettu viimeistään 1918. Kellarikerroksen pohjapiirustuksessa selitetään, että punainen merkki x tarkoittaa hehkulamppua, heleänsininen viiva viemäriä, sininen viiva vesijohtoa jne.¹³

12 Piirustukset v. 1907, allekirj. Waldemar Aspelin. Asemapiirros, pohjapiirustus, leikkaus ja julkisivut. HKA; Heiniö, Rosén, Soininen & al, 1968. s. 217.

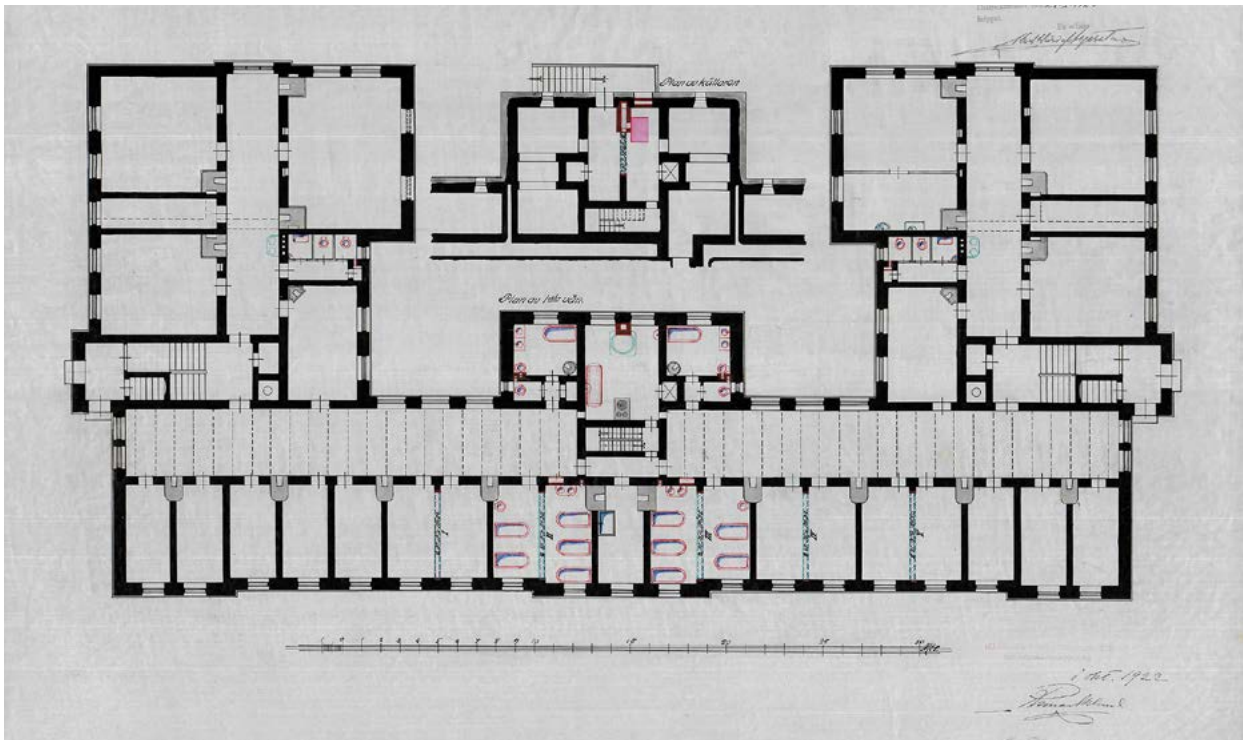
13 Kellarin pohjapiirustus, leimattu vuonna 1918. Signeeraus Hj. S. HKA.

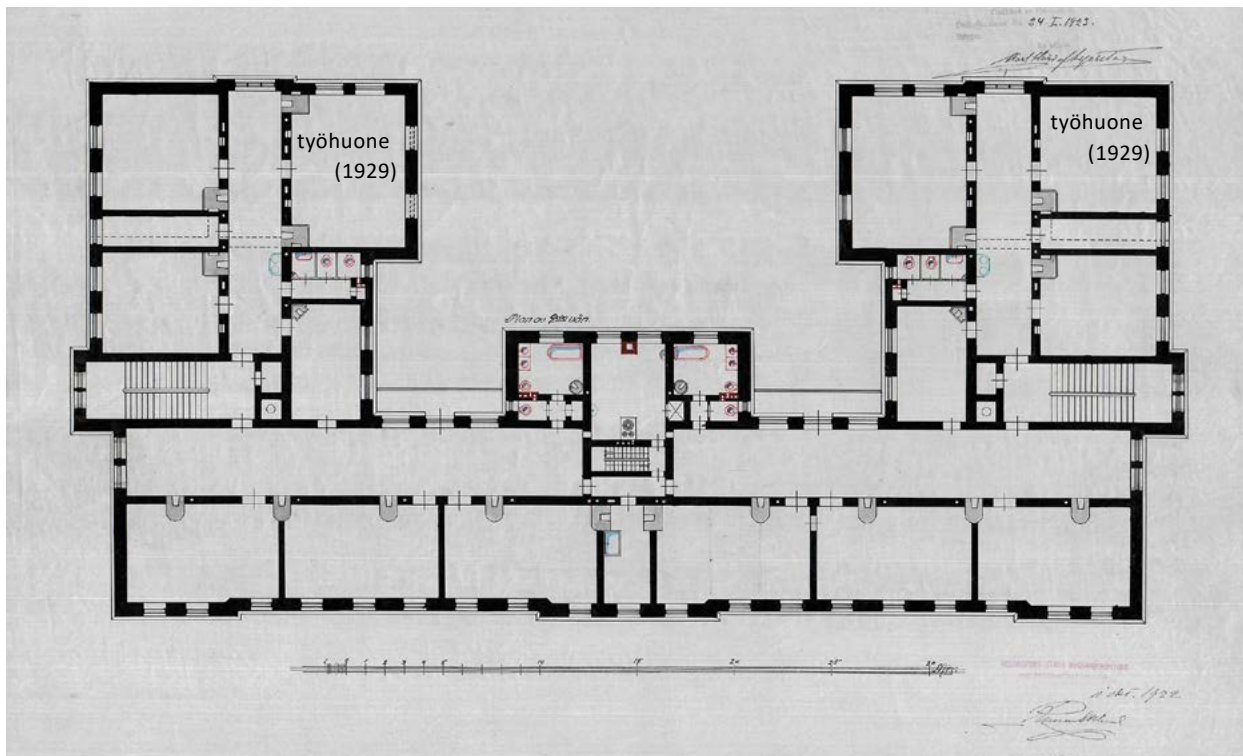
↑ Länsisiipi vuoden 1907 ullakkolaajennuksen pohjapiirustuksessa, allekirj. Waldemar Aspelin. Itä- ja länsisiiven peili-identtisiin ullakkohuoneisiin johtavat käytävät on esitetty kevytrakenteisina. Kuvaa on rajattu. HKA

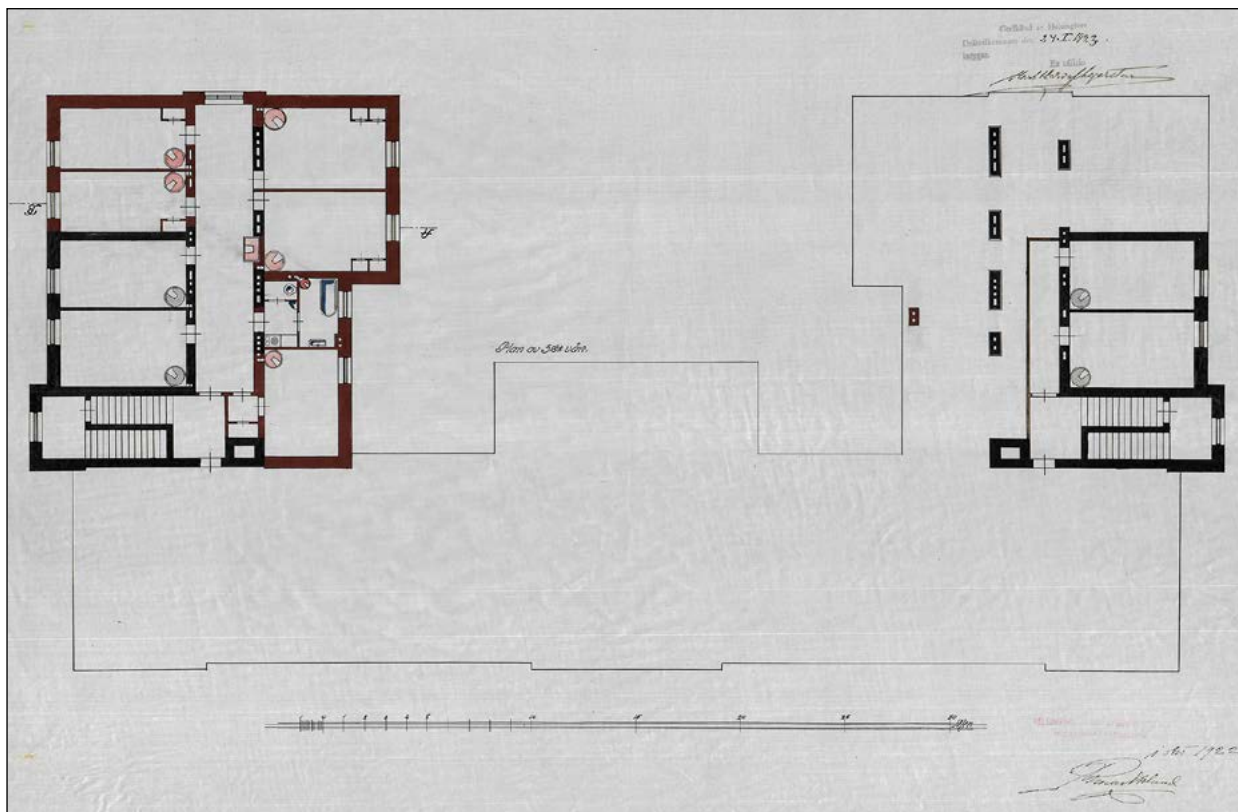
↑ 2. kerroksen vuonna 1918 leimattu pohjapiirustus antaa kuvaa tilojen käytöstä. Piirustuksessa esitetään uutuuksina sähköt ja juokseva vesi, jopa wc:t. Tässä on sinisellä kehystetty ikkunat, joita ei ole esitetty Törnqvistin piirustuksissa 1892, eikä ole tietoa, milloin ne on toteutettu. Allekirj. Hj. S. HKA

↑ 1. kerroksen muutossuunnitelma vuodelta 1922, allekirj. Runar Eklund. Huonetilojen käytöstä antaa osviittaa piirustuksen myöhempi kopio, jossa on Lääkintöhallituksen 15.11.1929 päivätty hyväksyntä. Potilashuoneiksi on siinä merkitty myös länsisiiven huoneet, ja osaston äärimmäisissä päissä sijaitsevat huoneet on merkitty eristysluoneiksi. Näin potilassiijoja olisi 52. Itäsiipi lieene varattu henkilökuntaa ja toimenpiteitä varten. HKA

↑ 2. kerroksen muutossuunnitelma vuodelta 1922, allekirj. Runar Eklund. Hyväksytty 24.1.1923. Potilashuoneiksi on myöhemmässä, 15.11.1929 päivättyssä piirustuksessa merkitty kaikki huoneet, lukuun ottamatta kahta työhuoneiksi merkittyä tilaa, ja potilassiijoja on laskettu näin olleen 88. HKA

↑ Vuoden 1922 ullakkolaajennuksen pohjapiirustus, jossa on esitetty myös itäsiiven hormit. Länsisiipeen on tehty keskikäytävä ja sen varteen viisi pönttöuunilla (merkitty punaisella) lämmitettävää huonetta lisää. Länsisiipeen on suunniteltu myös kylpyhuone ammeineen sekä wc. Allekirj. Runar Eklund. HKA

MUUTOS JA ULLAKKOLAAJENNUS 1923

Kuusi potilasosaston ensimmäisen kerroksen huoneista yhdistettiin vuoden 1923 piirustuksen mukaan kolmeksi suuremmaksi potilashuoneeksi väliseiniä purkamalla. Potilasosaston keskimmäisen huoneen kahden puolen yhdistettiin kaksi potilashuonetta väliseiniä purkamalla isommaksi kylpyhuoneeksi.

Länsisiiven ullakkolaajennusta jatkettiin rakentamalla keskikäytävä, viisi huonetta sekä kylpyhuone ja wc. Huoneet lämmitettiin pystyuuneilla, oviksi tuli yksilehtisiä peiliovia.¹⁴

¹⁴ Pohjapiirustukset, 1922, allekirj. Runar Eklund. HKA

↑ Länsisiiven ullakkokerroksen 1920-luvun pönttöuuni. amoy 2024

5.3 PERUSKORJAUKSEN SISÄTILAMUUTOKSET 1994

Arkkitehtitoimisto Häklin suunnitelmien¹⁵ mukaan toteutettu vuoden 1994 peruskorjaus- ja muutoshanke muutti potilasosaston sisätilojen ilmettä ja liikennejärjestelyjä. Ulospäin näkyvin muutos oli uuden pääsisäänkäynnin järjestäminen.

Seuraavat muutokset näkyivät kaikissa kerroksissa:

Uusi pääsisäänkäynti

Potilasosaston keskellä ollut porrashuone purettiin. Osaston keskisakaraan puhkaistiin toisen entisen keittönikkunan kohdalle uusi pääsisäänkäynti. Keskisakaraan asennettiin hissi. Pääoveksi asennettiin vanha paripeiliovi, jonka yläpeili on lasitettu. Porrashuoneen ja potilasosaston väliin pystytettiin teräs-lasiseinä teräslasiovineen. Sakaraan rakennettiin kaksi uutta wc-tilaa.

Länsi- ja itäsiiven portaikon muutos

Aiemmin potilasosastolta oli kuljettu itä- ja länsisiipeen porrashuoneen kautta. Nyt porrashuoneen vierestä purettiin imupiippuun johtanut kokoojahormi ja komero (halkohissi?), ja niiden paikalle avattiin uusi po-

tilasosaston ja siipien välinen kulkuyhteys. Se erotettiin porrashuoneesta kevytrakenteisella väliseinällä.

Ikkunat uusittiin

Ikkunat uusittiin vanhoja ikkunoita mukaillen puuikkunoina. Viisi matalaa ikkunaa sisäpihan puolella sekä sivurisaliittien neljä matalaa ja kahdeksan eteläjulkisivun korkeaa ikkunaa suurennettiin alaspäin vaakasuuntaisiin jakolistoihin asti. Niiden ikkunapenkki laatoitettiin, samoin kuin huoneissa, jotka oli vuonna 1923 muutettu kylpyhuoneiksi. Muissa ikkunoissa säilyivät Y-uralla varustetut ikkunapenkit.

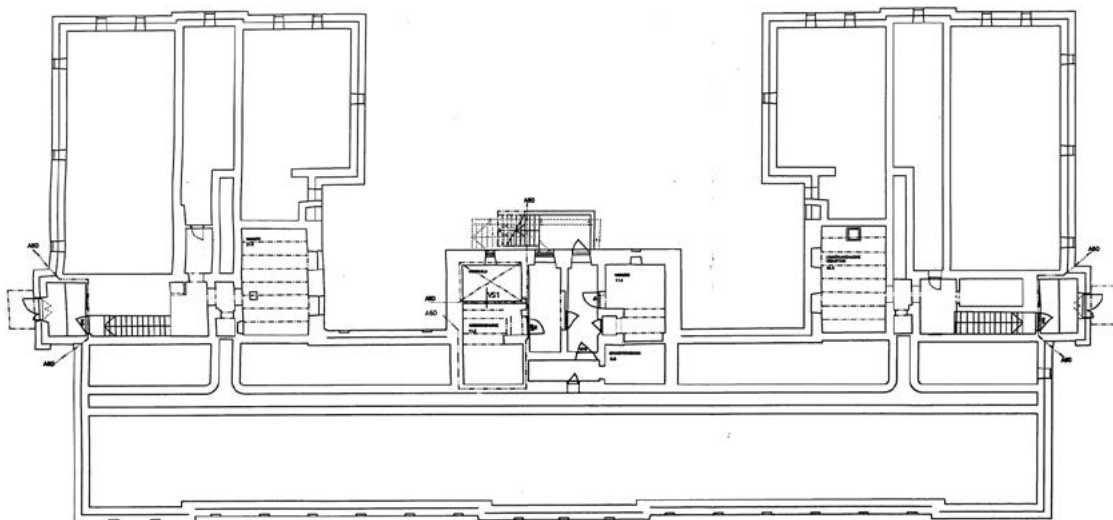
Väliovia vaihdettiin ja säilytettiin

Potilasosastossa vaihdettiin väliovia ajan ääneneristys- ja paloturvallisuusvaatimuksia vastaaviksi. Sisäiset käytävien palo-ovet tehtiin ilman kynnyksiä. Itä- ja länsisiivessä säilytettiin vanhat peiliovet, mutta uusien sivukäytävien varten tuli uudet, modernit ovet.

Laskettuja alakattoja ja paljaita kappaholveja

Useimpiin tiloihin tehtiin laskettu alakatto, mutta ensimmäisen kerroksen keskisakaran "tuulikaapissa", potilasosaston sivukäytävässä sekä itä- ja länsisiiven portaikossa jätettiin kappaholvi näkyviin.

¹⁵ Piirustukset 7.9.1994, Arkkitehtitoimisto Häkli Ky. Asemapiirros, pohjapiirustukset, leikkaukset, julkisivut, ikkunadetailit ja rakennetyypit. HRVA.

↑ Kellarin pohjapiirustus. Itäsiiven kappaholvattuun tilaan tuli lämmönjakohuone, länsisiipeen vastaavaan tilaan varasto. Keskisakaraan sijoitettiin sähköpääkeskus, jonne pääsi vain ulkokautta. Arkkitehtitoimisto Häkli Ky, 7.9.1994. HRVA

Ilmanvaihto koneellistettiin

Mielisairaala varustettiin koneellisella poisto- ja tuloilmanvaihtolaitteistolla, automaattisella paloilmotuslaitoksella ja pikapalopostiverkostolla.

Ensimmäisen kerroksen tilamuutokset

Potilasosaston keskeltä purettiin kaksi suurta kylpyhuonetta, jotka oli tehty 1923 potilashuoneita yhdistämällä, ja palautettiin vuonna 1923 puretut väliseinät. Paikalle rakennettiin potilaiden käsienpesuhuone, potilaiden wc-suihkutila sekä aputila, kukin yhden alkuperäisen potilashuoneen levyisenä.

Potilashuoneen länsipään kahden reunimmaisena (eli sivurisaliitin kohdalla sijaitsevan) potilashuoneen väliseinä ja käytävänseinä purettiin ja tila muutettiin henkilökunnan keittiö- ja ruokailukäyttöön. Itäpään sivurisaliitin kaksi huonetta yhdistettiin luokahuoneeksi.

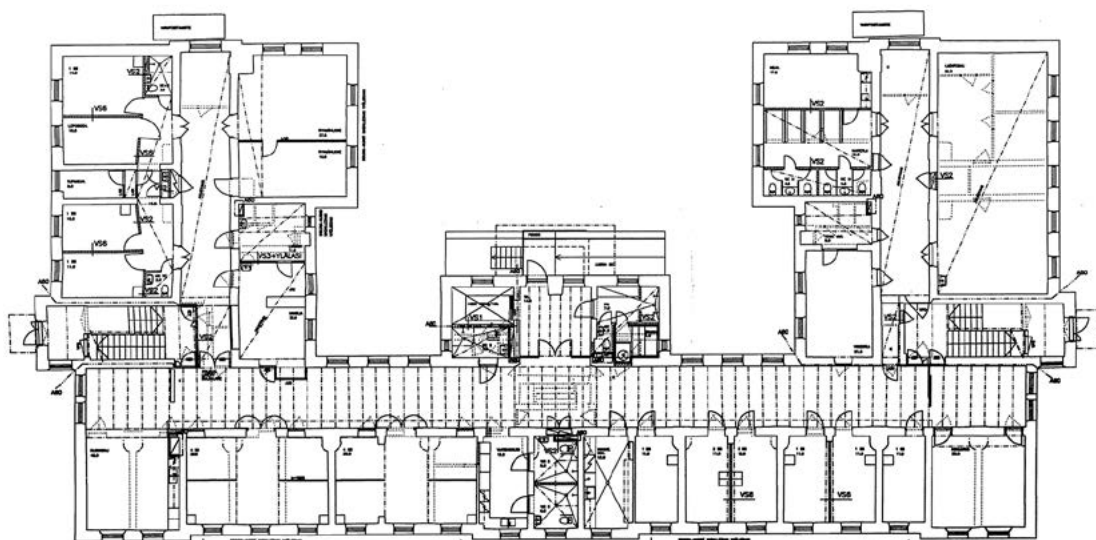
Potilasosaston eteläisiä tiloja palautettiin yhden henkilökunnan potilashuoneiksi rakentamalla uudelleen väliseinät vuonna 1923 purettujen paikalle.

Sivukäytävästä tuli keskiportaikon purkamisen myötä päästä päähän avoin tila.

Läntisen siiven wc-tila purettiin ja sen kapeaa ikkunaa suurennettiin korkeussuunnassa. Tila liitettiin viereiseen henkilökunnan toimistohuoneeseen väliseinällä erotettuna. Toimistohuoneeseen rakennettiin potilasosaston sivukäytävän puolelle työntyvä, osin lasinen "tarkkailuerkkeri", jonka kautta voi seurata osaston tapahtumia. Keskikäytävän puoleiseen seinään tehtiin asiointi-ikkuna.

Muut länsisiiven huoneet jaettiin kevyillä väliseinillä kahtia. Keskikäytävän länsipuolelle erotettiin kevyen väliseinän avulla sivukäytävä, jonka kautta oli kulku länsipuolen huoneisiin. Länsisiivessä yhteen wc:istä on piirustuksissa esitetty kulkua luoteisen kulmahuoneen kautta, mutta toteutuneessa muodossaan kulku ko. wc:hen tapahtuu sivukäytävältä. Länsisiiven luoteisen kulmahuoneen ja koillisten huoneiden ikkunoita suurennettiin.

Länsisiiven keskikäytävän päässä ollut kevyt väliseinä purettiin.

↑ 1. kerroksen pohjapiirustus. Arkkitehtitoimisto Häkli Ky, 7.9.1994. HRVA

Itäisen siiven wc-tila purettiin ja sen 2. kerroksen ikkunaa suurennettiin. Tilasta avattiin ovi viereiseen henkilökunnan huoneeseen, jonka ovi sivukäytävälle pantiin umpeen.

Keskikäytävän itäpuoliset huoneet yhdistettiin suureksi kokoussaliksi / auditorioksi. Keskikäytävän päässä ollut kevyt väliseinä purettiin.

Toisen kerroksen tilamuutokset

Potilasosaston puretun porrashuoneen kahden puolen pystytettiin teräslasiseinä oviin.

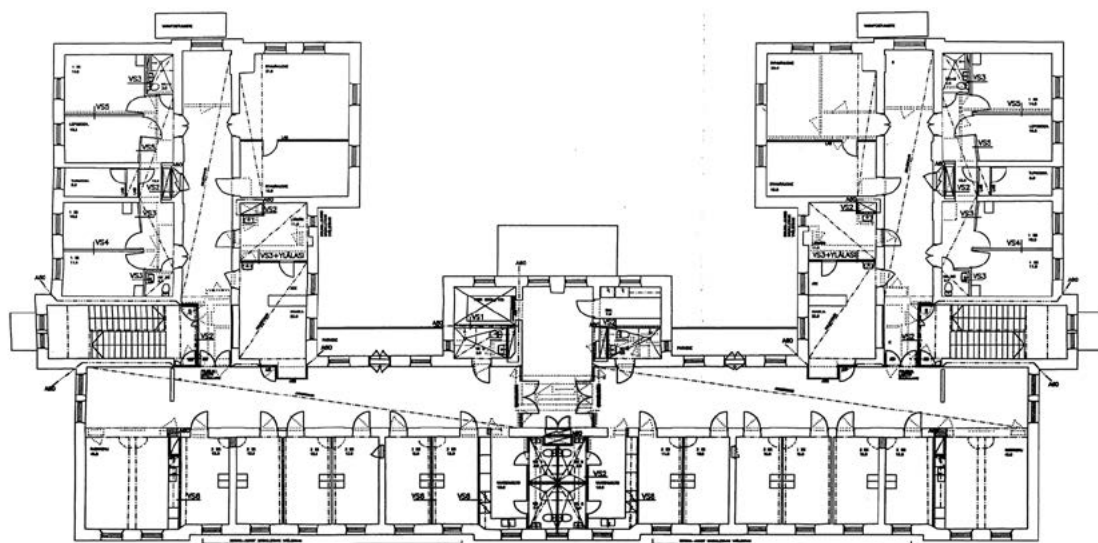
Osaston huoneisiin palautettiin väliseinät niin, että syntyi yhden hengen huoneita. Länsi- ja itäpäässä sivurisaliitin kohdalla sijaitsevat huoneet järjestettiin kahden potilashuoneen levyiseksi keittiö- ja ruokailutilaksi, jonka käytävänpuoleinen väliseinä uuneineen purettiin.

Potilasosaston keskimmäisen huoneen väliseinät ja uunit purettiin ja keskilinjalle rakennettiin uusi väliseinä, jonka kummankin puolen tulivat wc- ja suihkutilat sekä erillinen käsienpesuhuone.

Läntisen siiven tilat järjestettiin samalla tavalla kuin 1. kerroksessa.

Itäisen siiven wc-tila purettiin ja sen kapeaa ikkunaa suurennettiin korkeussuunnassa. Tila liitettiin viereiseen henkilökunnan toimistohuoneeseen ylälasillisella väliseinällä erotettuna. Toimistohuoneeseen rakennettiin potilasosaston sivukäytävän puolelle työntyvä, osin lasiseinäinen "tarkkailuerkkeri". Keskikäytävän puoleiseen seinään tehtiin asiointi-ikkuna.

Muut itäsiiven huoneet jaettiin kevyillä väliseinillä kahtia. Lisäksi läntisessä kulmahuoneessa purettiin vuoden 1923 jälkeen tehtyjä väliseiniä. Keskikäytävän itäpuolelle erotettiin kevyen väliseinän avulla sivukäytävä, jonka kautta oli kulku länsipuolen huoneisiin ja uu-

↑ 2. kerroksen pohjapiirustus. Arkkitehtitoimisto Häkli Ky, 7.9.1994. HRVA

5.4 SISÄTILAT JA SÄILYNEISYYS

NYKYINEN POHJARATKAISU

Mielisairaalarakennuksen merkittävimpiä tilallisia ja toiminnallisia muutoksia ovat olleet vuosien 1907 ja 1923 ullakkolaajennukset sekä vuoden 1994 muutosvaiheessa tapahtuneet potilasosaston portaikon purkaminen ja uuden pääsisäänkäynnin rakentaminen pohjoispuolen keskisakaraan. Useista muutosvaiheista huolimatta sisätiloissa on säilynyt alkuperäinen sivu- ja keskikäytäviin perustuva pohjaratkaisu, joka on edelleen hahmotettavissa.

Koneellisen ilmanvaihdon myötä tehdyt lasketut alakatot ja vaakavedot ovat muuttaneet sisätilojen mittasuhteita ja ilmettä. Ilmanvaihtokonehuoneiden rakentaminen on muuttanut kylmää ullakkoa.

↑ 1. kerroksen potilasosaston länsipää. amoy 2024

1. JA 2. KERROS

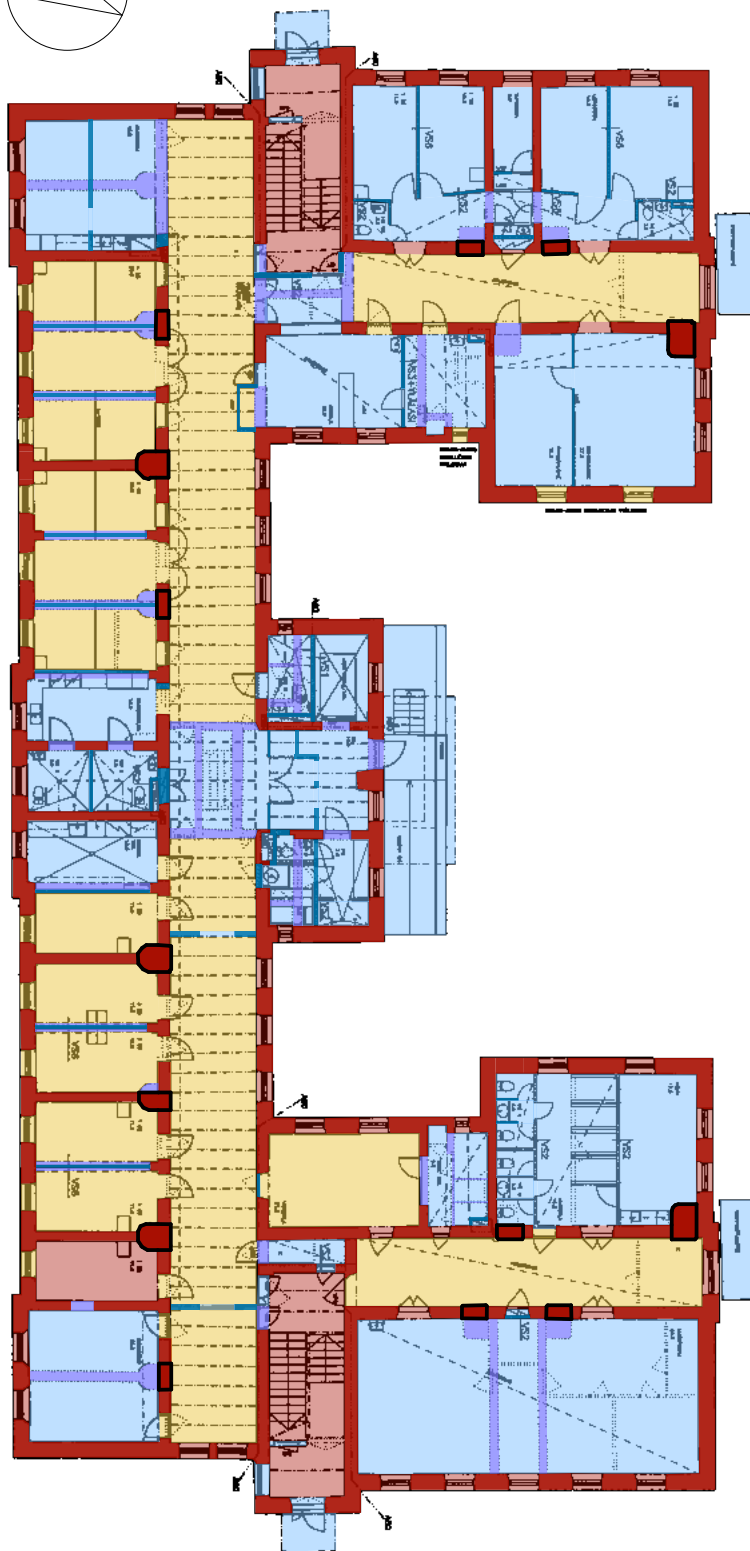
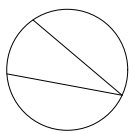
Vaikka potilasosaston keskellä sijainnut porras on purettu, rakennus jakautuu edelleen kerroksittain keskeltä kahteen eri osastoon. 1990-luvulla tehdyt itä- ja länsisiiven sekä keskisakaran porrashuonemuutokset tuottivat ensimmäiseen kerrokseen aiempaa avoimemman käytäväverkoston. Se on kuitenkin myöhemässä, ajoittamattomassa muutoksessa hävinnyt, kun kerroksen sivukäytävä on jaettu uudelleen kevytrakenteisilla väliseinillä ja ovilla. Toisen kerroksen potilassiiven sivukäytävä jaettiin jo 1990-luvun muutosvaiheessa diagonaalisesti kulkevalla kevyellä väliseinällä, joka – vaikka ei ylety kattoon saakka – haittaa käytävän perusrakenteen hahmottamista.

Rakennuksen alkuperäinen toiminnallinen idea on säilynyt, vaikka tilamuutoksia on vuosien varrella tehty melko paljon. Pääsääntöisesti alkuperäisiä tiloja on pilkottu pienemmiksi uusia toimintoja tai niiden eriyttämistä varten. Toisaalta joitakin tiloja on avattu suuremmiksi vanhoja tiiliväliseiniä purkamalla. Vuoden 1994 muutosvaiheesta mainittakoon itäsiiven idänpuoleisten huoneiden huoneryhmän yhdistäminen luentosaliiksi 1. kerroksessa.

Toisaalta useita 1. ja 2. kerroksen eteläsiiven potilashuoneita on tuolloin palautettu alkuperäiseen yhden holvin levyiseen kokoonsa, jossa ne olivat olleet vuosien 1907 (2. kerros) ja 1923 (1. kerros) muutoksiin asti.

Pienempiä muutoksia ovat länsi- ja itäsiiven portaikoja vastapäätä sijaitsevien henkilökunnan valvonta- ja taukotilojen muutokset. Sinänsä vastaanotto- ja toimistotilat ovat säilyneet alkuperäisellä paikallan. Potilasosaston käytävätilaa on lisäksi muuttanut sen eteläpään kahden potilashuoneen muuttaminen tarjoilutiskilliseksi seurustelu- ja ruokahuoneeksi purkamalla niiden väliseinä ja seinämuuri sivukäytävän suuntaan.

Toisen kerroksen säilyneisyyskaavio on seuraavalla aukeamalla.

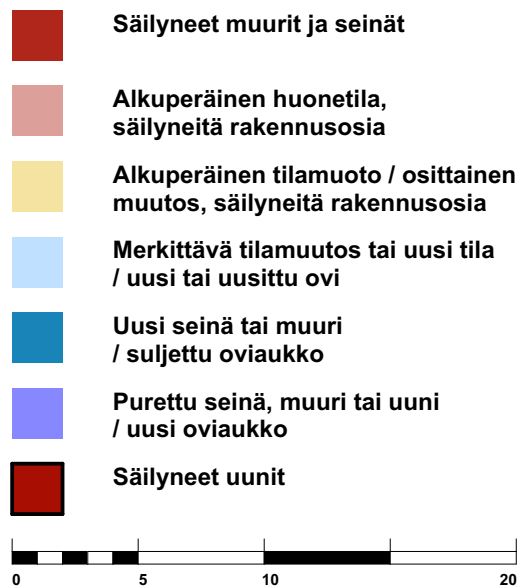
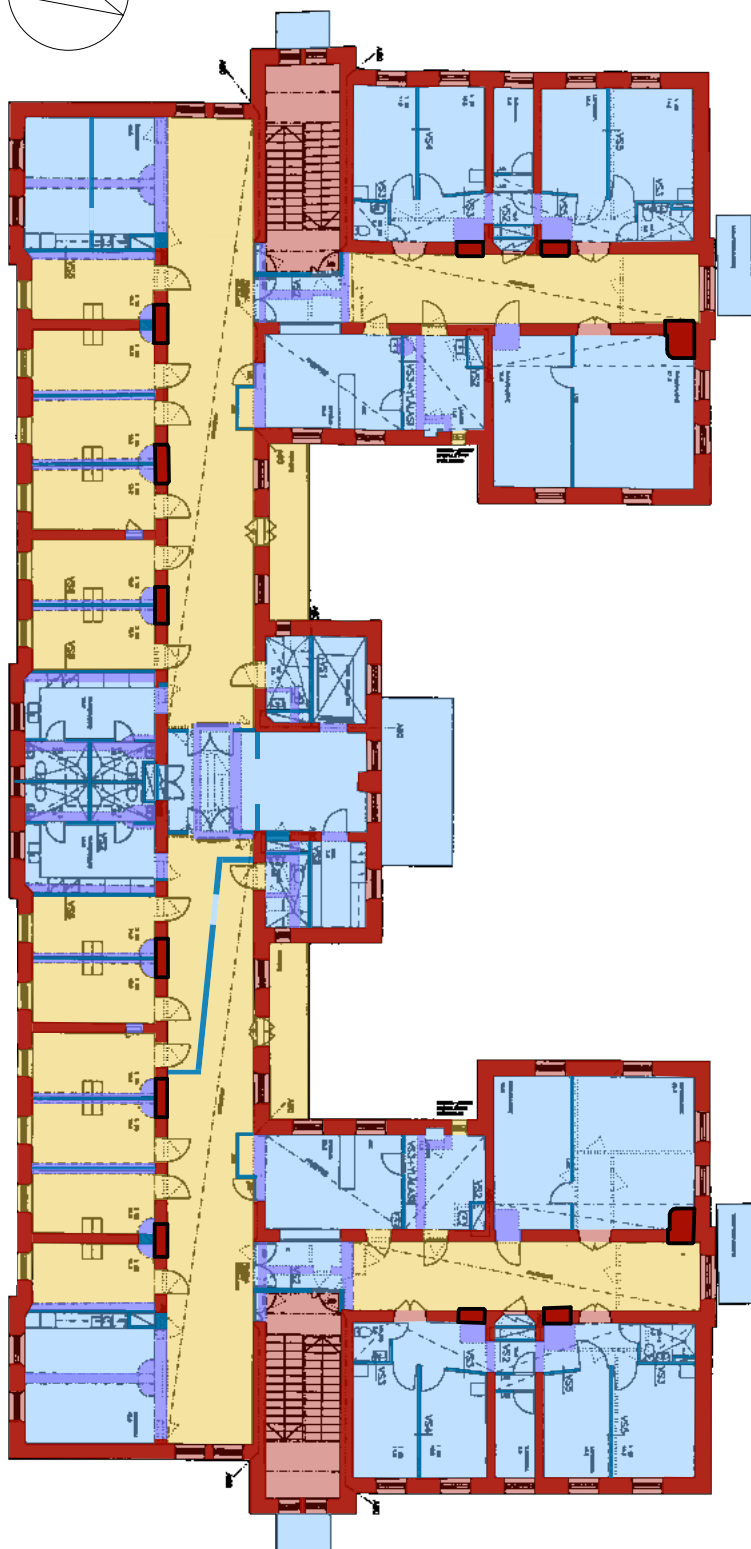
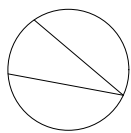
- Säilyneet muurit ja seinät
 - Alkuperäinen huonetila, säilyneitä rakennusosia
 - Alkuperäinen tilamuoto / osittainen muutos, säilyneitä rakennusosia
 - Merkittävä tilamuutos tai uusi tila / uusi tai uusittu ovi
 - Uusi seinä tai muuri / suljettu oviaukko
 - Purettu seinä, muuri tai uuni / uusi oviaukko
 - Säilyneet uunit
-

SÄILYNEISYYS- JA ANALYYSIKAAVIOT

KÖYHÄINTALON MIELISAIRAALA RAK 10 1. kerros 1:300

↑ Ensimmäinen kerros. Väritetyn kaavion pohjakuvana muutossuunnitelma vuodelta 1994. HRVA.

arkkitehdit mustonen oy 2024

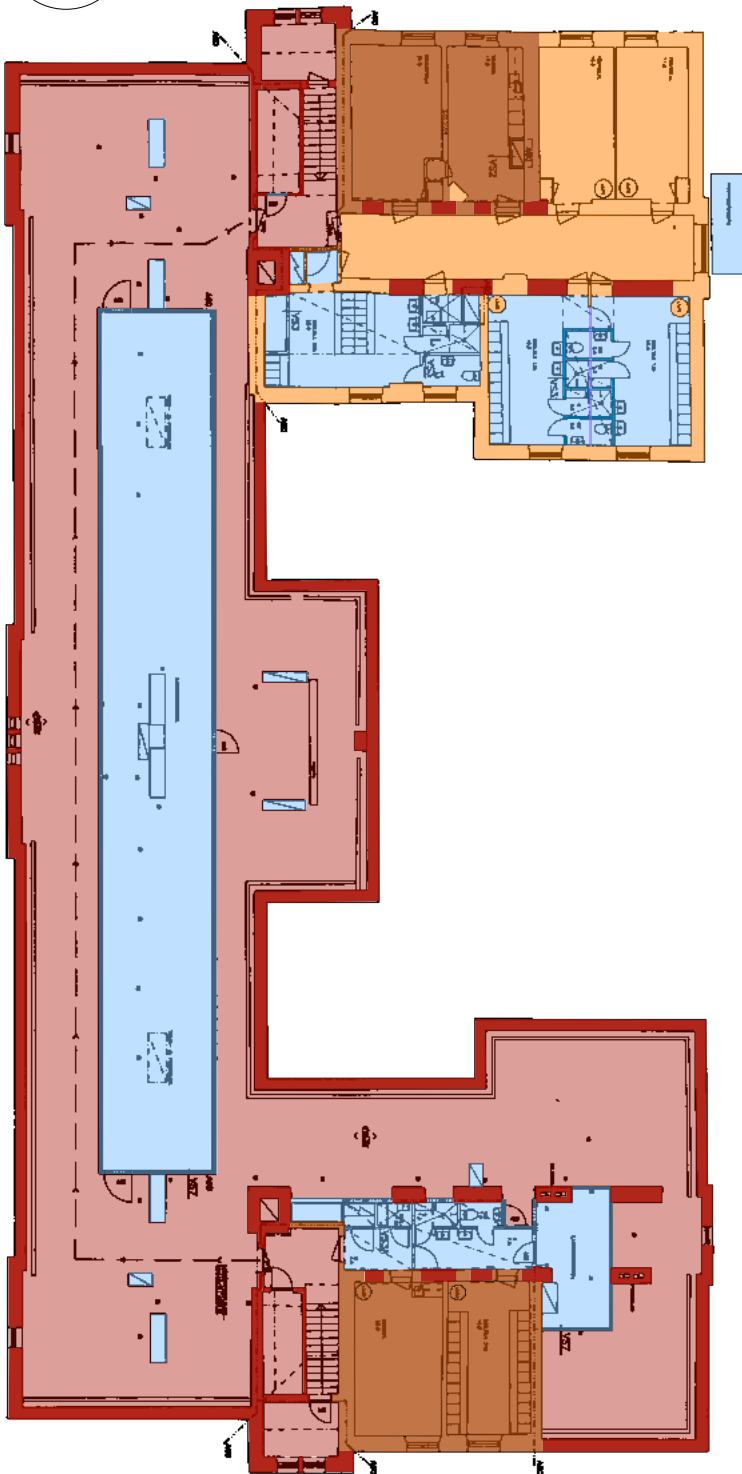
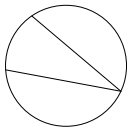

SÄILYNEISYYS- JA ANALYYSIKAAVIOT

KÖYHÄINTALON MIELISAIRAALA RAK 10 2. kerros 1:300

arkkitehdit mustonen oy 2024

↑ Toinen kerros. Väritetyt kaavion pohjakuvana muutossuunnitelma
vuodelta 1994. HRVA.

ULLAKKOKERROS

Ullakkokerrokseen päästiin tätä selvitystä tehtäessä tutustumaan porrashuoneiden sekä itä- ja länsisiiven tilojen osalta.

Itä- ja länsisiiven ullakolle rakennetut tilat toteutettiin kahdessa vaiheessa vuosina 1907 ja 1922. Huoneet säilyivät hyvin pitkään muutoksilta. Vasta 1990-luvun koneellisen ilmanvaihdon ja sosiaalitilojen tarve ovat muuttaneet tilaratkaisuja ja toimintoja.

1990-luvun muutoksessa länsisiiven entiset hoitajattarien huoneet muutettiin toimisto- ja pukuhuoneiksi. Pohjaratkaisu on säilynyt kuitenkin lähestulkoon samana. Suurimpana muutoksena olivat uudet pukuhuoneet ja niiden märkätilat, uuden taukokuoneen (entinen yöhoitajan huone) minikeittiö sekä uusi, muis- sakin kerroksissa esiintyvä muovimattolattia.

- 1920-luvun ullakkolaajennus
- 1900-luvun ullakkolaajennus
- Säilyneet muurit ja seinät
- Alkuperäinen huonetilä, säilyneitä rakennusosia
- Alkuperäinen tilamuoto / osittainen muutos, säilyneitä rakennusosia
- Merkittävä tilamuutos tai uusi tila / uusi tai uusittu ovi
- Uusi seinä tai muuri / suljettu oviaukko
- Purettu seinä, muuri tai uuni / uusi oviaukko
- Säilyneet uunit

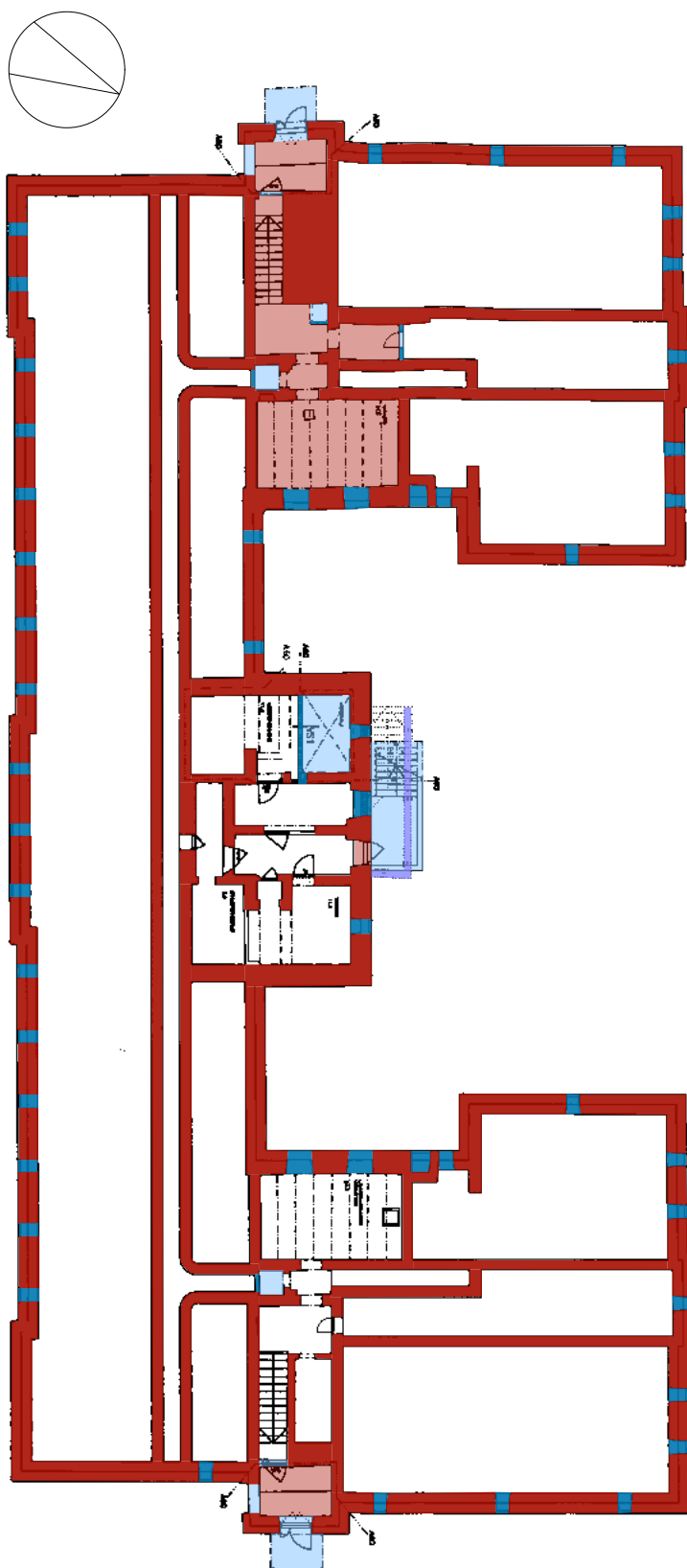

SÄILYNEISYYS- JA ANALYYSIKAAVIOT

KÖYHÄINTALON MIELISAIRAALA RAK 10 Ullakkokerros 1:300

arkkitehdit mustonen oy 2024

↑ Ullakko. Väritetyn kaavion pohjakuvana muutossuunnitelma vuodelta 1994. HRVA

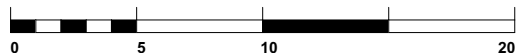
KELLARI

Kellarikerrokseen päästiin tätä selvitystä tehtäessä tutustumaan vain länsisiiven porrashuoneen ja siihen välittömästi liittyvien kellaritilojen osalta.

Kerroksen merkittävin muutos liittyy vanhan lämmitysjärjestelmän käytön lopettamiseen. Kulkureittejä on ummistettu muurauksella ja betonilla, ja vanhat lämmitysreitit on joko tukittu tai hyödynnetty LVI-reitteinä.

Vuoden 1994 muutosvaiheen uuden pääsisäänkäynnin yhteydessä on sisäpihan kellarin sisäänkäynnin portaikkoa levennetty ja toinen oviaukoista on ummistettu betonilla.

- Säilyneet muurit ja seinät
- Alkuperäinen huonetila, säilyneitä rakennusosia
- Alkuperäinen tilamuoto / osittainen muutos, säilyneitä rakennusosia
- Merkittävä tilamuutos tai uusi tila / uusi tai uusittu ovi
- Uusi seinä tai muuri / suljettu oviaukko
- Purettu seinä, muuri tai uuni / uusi oviaukko
- Säilyneet uunit

SÄILYNEISYYS- JA ANALYYSIKAAVIOT

KÖYHÄINTALON MIELISAIRAALA RAK 10

Kellarikerros 1:300

arkkitehdit mustonen oy 2024

↑ Kellari. Väritetyn kaavion pohjakuvana muutossuunnitelma vuodelta 1994. HRVA

KELLARI

→ Länsisiiven porrashuoneen kellarinportaita. amoy 2024

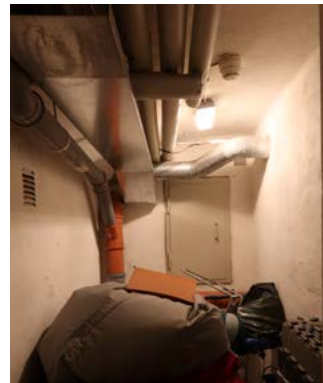
→ Länsisiiven kellarin tiiliholvausta. amoy 2024

↑ Länsisiiven kellarista imupiippuun johtaneen kokoojahormin alapäässä on nykyisin LVI-reittien huolto-luukku. amoy 2024

↑ Länsisiiven kappaholvattu varasto. Ikkunat on pantu umpeen. amoy 2024

← Talotekniikan putkistoa kellarissa. amoy 2024

↑ Kellarin muurattu vaakakanava, joka alun perin toimi osana ilmanvaihtojärjestelmää. amoy 2024

5.5 SISÄTILOJEN NYKYTILANNE

POTILASOSASTO, 1. KERROS

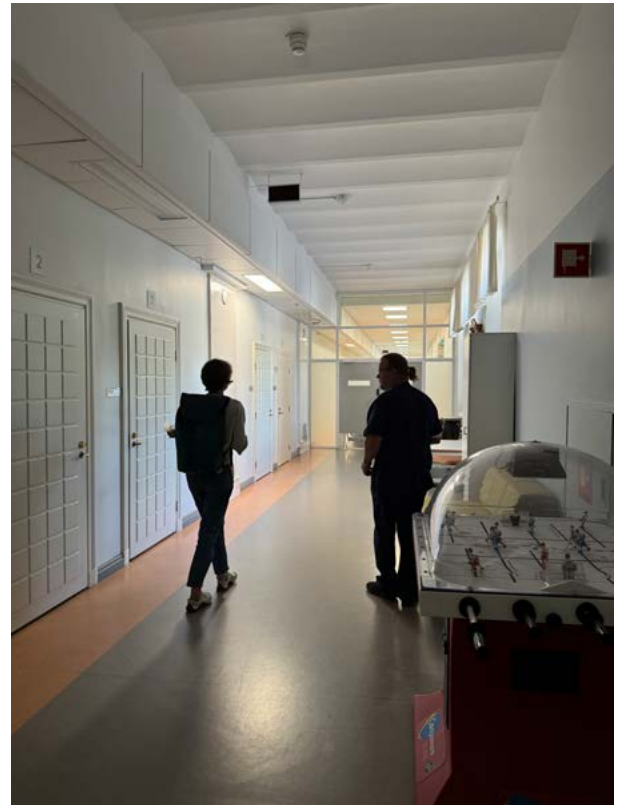
↑ Potilasosaston länsipään "tarkkailuerkkeri" on vuoden 1994 korjausvaiheesta. Käytävän päässä näkyvä teräs-lasiseinä on myöhempää tekoa. amoy 2024

↑ Potilasosaston länsipäässä risaliitin kohdalla on ruokailutila sekä keittiö, joka on tehty kahteen alun perin potilashuoneena toimineeseen tynnyriholvattuun tilaan. Nykymuodossaan keittiö uusine väliseinineen, yläikkunoineen ja tarjoilutiskeineen on ajalta 1994 korjausvaiheen jälkeen. amoy 2024

← 2. kerroksen potilasosaston länsipään sivukäytävää, jossa on laskettu alakatto ja iv-kotelointeja. Käytävän päässä on vie-
reisellä sivulla esitetty ruokailutila. Muu-
tokset ovat vuoden 1994 korjausvaihees-
ta. amoy 2024

↑ 1. kerroksen potilasosaston itäpään sivukäytävässä kap-
paholvit on jätetty esiin, joskin niitä peittää osin iv-kote-
lointi. Äänieristetyt ovet ovat aikaisintaan 1990-luvulta,
käytävää jakava teräs-lasiseinä ovineen on myöhempää
tekoa. amoy 2024

↑ Potilasosaston kaakkoisnurkassa eli risaliitin kohdalla on 1. kerroksessa nykyisin sairaalakoulun luokkahuone. Tilana se muodostui, kun 1990-luvun muutoksessa purettiin muurattu väliseinä kuvassa näkyvän palkin kohdalta. amoy 2024

↑ Sairaalakoulun luokkahuoneen eteistilan kappaholvit ovat rakennuksen valmistumisajalta. amoy 2024

↑ Vuoden 1994 korjausvaiheessa uusitut ikkunat mukailevat alkuperäistä ikkunaa profiloinniltaan ja toistavat sen puitejakoa. Y-uralliset ikkunapenkit ovat rakennuksen valmistumisajalta amoy 2024

↑ Holvattu potilashuone, jonka ikkuna-aukkoa on 1990-luvulla jatkettu alaspäin. Tällaisissa suurenne-
tuissa eteläjulkisivun ikkuna-aukoissa ikkunapenkki on
suora ja laatoitettu. amoy 2024

↑ Työhuoneeksi sisustettu, holvattu
huone entisen potilashuoneen paikalla.
amoy 2024

↑ Potilasosaston keskellä oleva käsi-
pesutila, jonka ikkunapenkki on edel-
leen viistetty ja laatoitettu. Vanha hol-
vimuoto on näkyvissä, samoin oikeal-
la seinässä kohta, johon 1990-luvulla
palautettiin väliseinä. amoy 2024

↑ Potilasosaston keskellä oleva suihku-
tila on 1990-luvun korjausvaiheesta.
amoy 2024

↑ Useisiin huoneisiin on jätetty – ilmei-
sesti siksi, että uuni on muurattu sei-
nään – sairaalan alkuperäiseen läm-
mitysratkaisuun kuulunut, käytävältä
lämmitettävä pystyuuni. Uunin pel-
litetty takakaari huoneen puolelta
nähtynä. amoy 2024

POTILASOSASTO, 2. KERROS

← Potilasosaston käytävää, oikealla käynti keskiskarantoon. amoy 2024

← Potilasosaston käytävän katkaiseva, kevytrakenteinen seinä on pystytetty vuoden 1994 muutostyössä. Vanhoja ikkunoita mukauttavat ikkunat ovat samasta korjausvaiheesta. amoy 2024

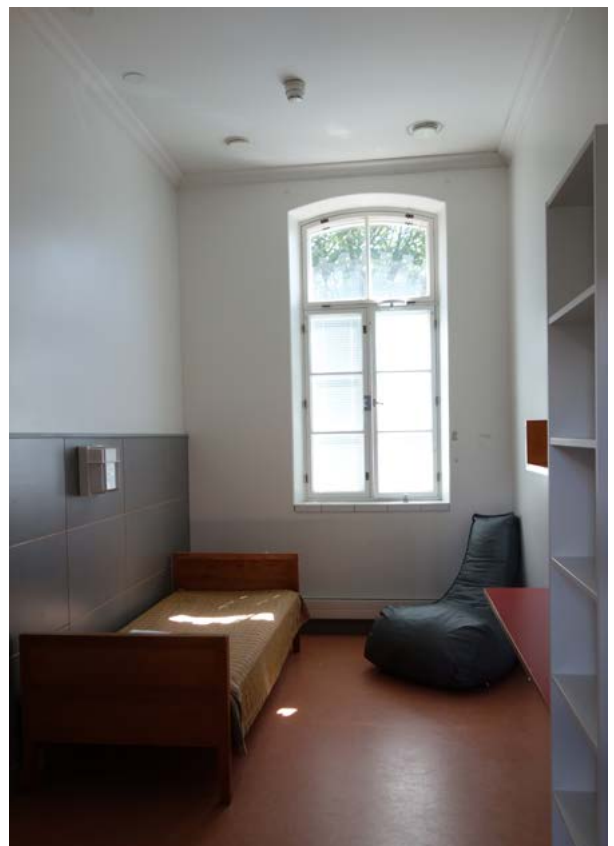

← Potilasosaston 2. kerroksen länsipäässä on ruokailutila ja keittiö, joka sijaitsee alun perin potilashuoneina toimineissa tiloissa. Nykyinen keittiö uusine väliseinineen, yläikkunoineen ja tarjoilutiskeineen on ajalta 1994 korjausvaiheen jälkeen. amoy 2024

↑ ↗ Potilasosaston käytävää rytmittävät potilashuoneiden ovet ja jo käytöstä pois jääneiden kaakeliuunien etuseinät uuninluokkuineen. Kuvassa leveämpi kaakeliuunimalli ja ovia, jotka ovat aikaisintaan 1990-luvulla käyttöön otettua mallia. amoy 2024

→ Potilashuone, jonka ikkunaukkoo on 1990-luvulla jätetty alaspäin. Tällaisissa suurennetuissa eteläjulkisivun ikkunaukoissa ikkunapenkki on suora ja laatoitettu. amoy 2024

POTILASOSASTO, 2. KERROS

↑ 2. kerroksen potilasosaston käytävää jakava kevytrakenteinen seinä on pystytetty vuoden 1994 muutosvaiheessa. Näkymä kohti käytävän itäpäättä. amoy 2024

↑ Potilasosaston käytävää jakavan seinän pääty on lasitiiltä. amoy 2024

- ← Profiloitua ja ikkunoilla varustetut peiliovet itäpäähän käytävän varressa. Ovet johtavat parvekkeelle, ja on mahdollista, että ne periytyvät 1890-luvun lopulta. amoy 2024
- ↓ Potilassiiven 2. kerroksen käytävän itäpäässä on oleskelu- ja ruokailutila, joka sijaitsee risaliitin kohdalla. Potilashuoneiden käytävänpuoleiset seinät on purettu, ja niiden kohdalla näkyy palkki. Vanhoja ikkunoita mukailevat ikkunat ovat vuoden 1994 korjausvaiheesta. amoy 2024

LÄNSI- JA ITÄSIIPPI

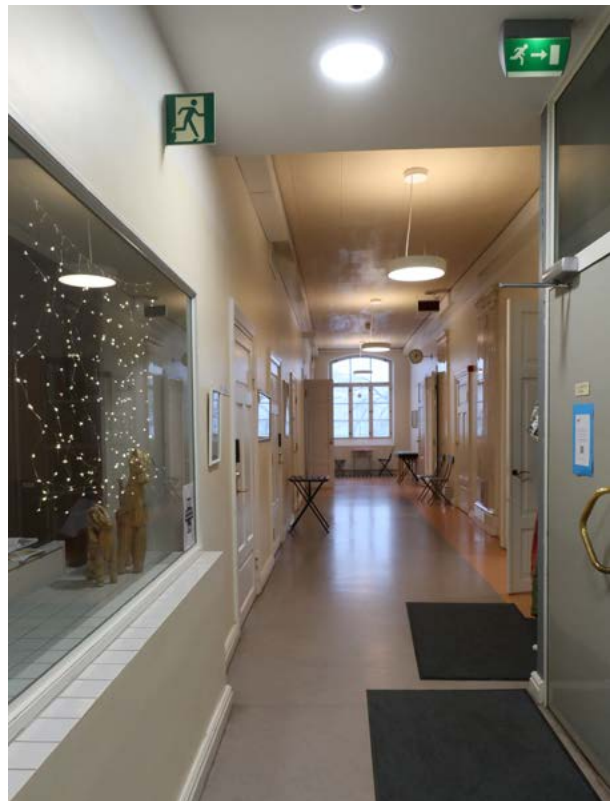
↑ Länsisiiven keskikäytävää 1. kerroksessa. amoy 2024

↑ Länsisiiven keskikäytävää 2. kerroksessa. amoy 2024

↑ Itäsiiven keskikäytävää 1. kerroksessa. amoy 2024

↑ Itäsiiven keskikäytävää 2. kerroksessa. Vasemmalla toimisto- ja vastaanottohuoneen lasi-ikkuna. amoy 2024

↙↘ Länssiiven 2. kerroksen keskikäytävää, jossa punaisena maalattuna näkyy vuoden 1994 muutosvaiheessa uudelleen rakennettu porrashuoneen seinä. amoy 2024

↑ Matala yläikkuna länssiiven 2. kerroksen ryhmähuoneessa. amoy 2024

→ 2. kerroksen itäsiiven huonetoista vuoden 1994 muutosvaiheessa erotettua sivukäytävää. amoy 2024

ITÄ- JA LÄNSISIIPI

↑ ↗ Suuri kokoustila/luentosali tehtiin itäsiiven 1. kerrokseen 1990-luvun korjausvaiheessa. Väliseiniä purettiin, saliin jätettiin alkuperäinen, käytävältä lämmitettävä kaakeliuuni. amoy 2024

↑ Itäsiiven 2. kerroksen taukotila, joka on pihan puolella. amoy 2024

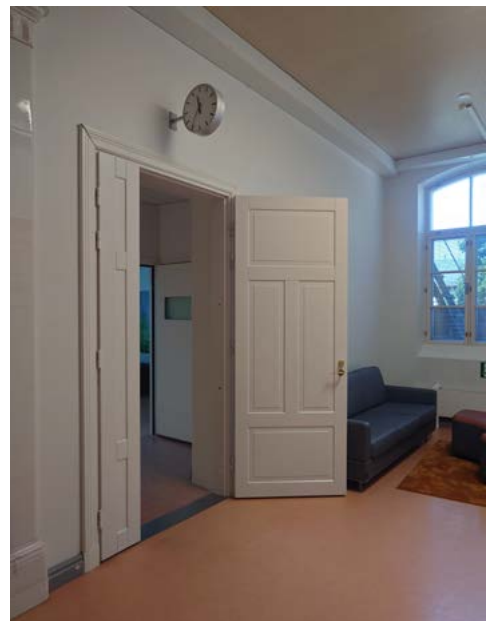
← Itäsiiven 1. kerroksen luoteisnurkan sosiaalitala, vasemmalla wc:n ovi, joka on aikaisintaan 1990-luvulla käyttöön otettua mallia. amoy 2024

↑ Uusittu yksilehtinen peiliovi alkuperäisillä saranoilla. amoy 2024

↑ ↗ Itä- ja länsisiiven keskikäytävän ovet ovat malliltaan vanhoja peiliovia, joita on kahta päätyyppiä. Yksilehtisissä ovissa on ylhäällä ja alhaalla vaakapeili, keskellä kaksi korkeaa pystypeiliä. Kaksilehtisissä eli parioivissa on kummassakin ovilehdessä neliömäiset ylä- ja alapeili ja yksi korkea pystypeili. Ainakin osa ovista näyttää olevan vanhoja, mahdollisesti 1920-luvulta. Osassa on uudet, vanhoja mukailevat karmilistoitukset. Oikealla länsisiiven 1. kerroksen keskikäytävää ja sosiaalitalan pariovi. amoy 2024

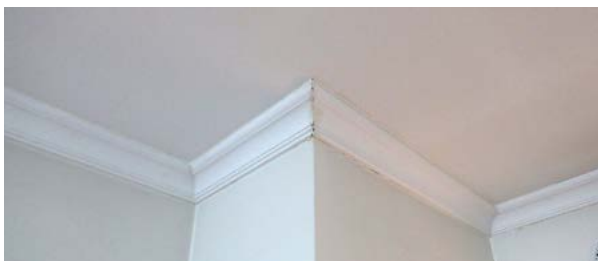

ULLAKKOKERROS

↑ Ullakkokerroksen länsisiiven toimistohuone. amoy 2024

↓ Ullakkokerroksen länsisiiven käytävää. amoy 2024

↑ Ullakon länsisiiven vanhimmissa huoneissa on profiloitu kattolista, jota tapaa myös 1. ja 2. kerroksessa. amoy 2024

↑ Heloista ja profiloinneista päätellen ikkunat saattavat olla vanhemmat kuin muualla rakennuksessa. amoy 2024

↑ Ullakkokerroksen profiloitua jalkalistaa ja ovenkarmia, jotka lienevät aikaisintaan 1920-luvulta. amoy 2024

Ullakon huoneissa on säilytetty useita pönttö- ja kaakeliuuneja, jotka lienevät 1920-luvulta. Kuvat amoy 2024

↑ Alarivin oikeanpuoleisen kaakeliuunin jugendhenkiset luukut. amoy 2024

ITÄ- JA LÄNSISIIVEN PORRASHUONEET

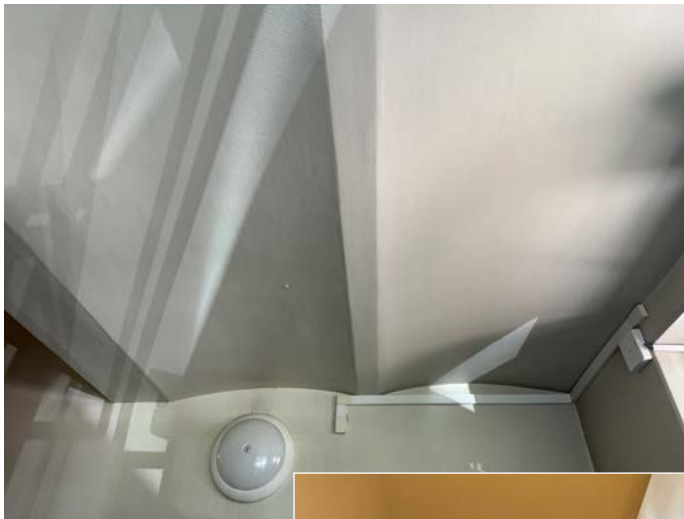

← Porrashuoneissa on alkuperäiset mosaiikkibetoniset porraskaskelmat, valurautakaiteet ja puinen käsijohde. amoy 2024

↓ Vuoden 1994 korjausvaiheessa uusitut porrashuoneiden ikkunat mukailevat alkuperäisiä ikkunoita profiloinniltaan ja toistavat niiden puitejakoa. amoy 2024

↑ Ylätasanteella ikkunat ulottuvat shak-kiruudutettuun laattalattiaan saakka. amoy 2024

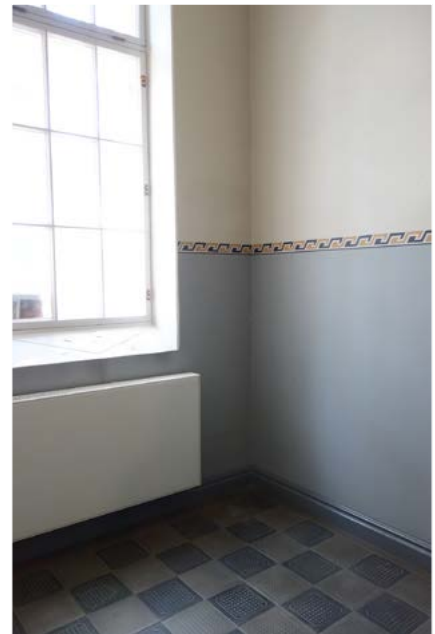

← Porrashuoneiden välitasanteita tukevat kappaholvit. amoy 2024

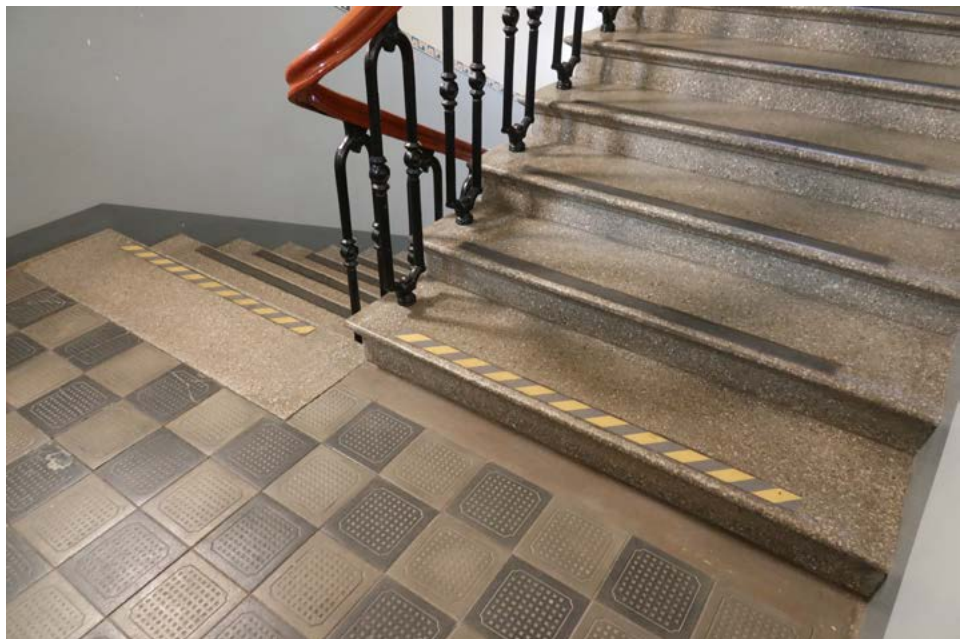
↓ Välitasanteilla on lämpöpatterit. Seinään on maalattu pintatutkimuksessa löydetyn vanhan mallin mukaan rintapaneeli ja siihen koristeellinen reunanauha. amoy 2024

→ Näkymä kerrostasanteelta itäsiiven portaikon ulko-ovelle, joka on 1994 uusittu. amoy 2024

→ Kerrostasanteen alkuperäistä, shakkiruudullista laatoitusta. amoy 2024

5.6 RAKENNUSOSIEN SÄILYNEISYYS

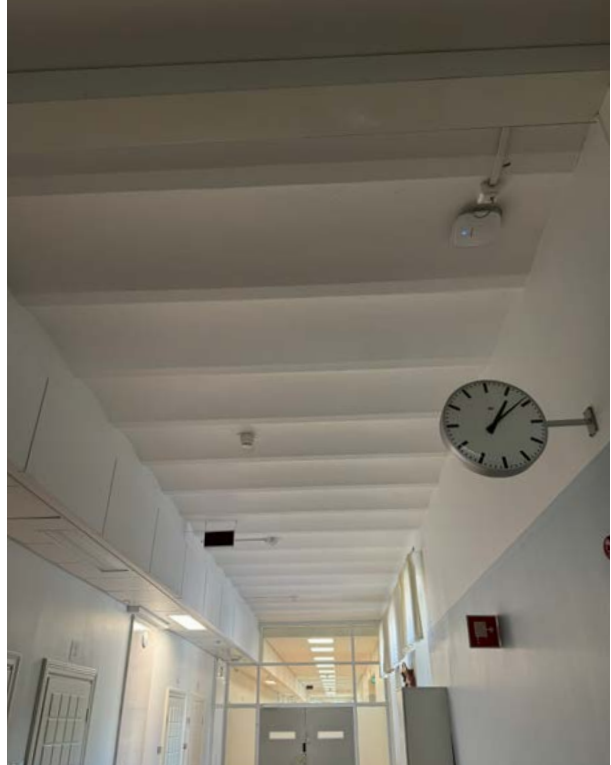
Mielisairaalarakennus on vuosien varrella nähnyt useita kattavia muutosvaiheita, joissa alkuperäiset rakennusosat ja pintamateriaalit ovat muuttuneet. Kuitenkin osa muutoksista on suunniteltu ja toteutettu erittäin hyvin vanhaan sopeuttaen.

Alkuperäisiä sisäpintoja on säilynyt vain porrashuoneiden latioissa ja porrasaskelmissa. Pintamateriaalit ovat pääosin uusia.

Väliseiniä on purettu ja rakennettu uudelleen, mutta suuri osa niistä on alkuperäisiä tai alkuperäisen seinän paikalle rakennettuja.

HOLVIT

Potilasosaston välipohjassa 1. ja 2. kerroksen välissä on kappaholvit, jotka on jätetty näkyviin 1. kerroksen itäpäässä. Länsipäässä ne on peitetty alakattorakenteilla. Kappaholvit on myös porrashuoneissa ja itä- ja länsisivien kellarihuoneessa.

↑↑ 1. kerroksen potilasosaston kappaholvi. amoy 2024

↑ Portaikon välitasanteen kappaholvi. amoy 2024

↑ Portaikon valurautakaide kauniisti kaartuvine puisine käsijohteineen on alkuperäinen vuoden 1894 detalji. amoy 2024

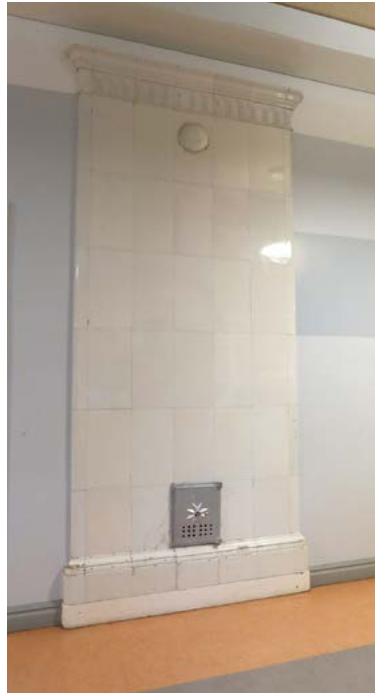
↑ Mosaiikkibetoniset porrasaskelmat ovat alkuperäiset. amoy 2024

PORTAIKOT

Porrashuoneissa ovat rakennuksen valmistumisajalta peräisin niin mosaiikkibetoniset porrasaskelmat, koristeelliset valurautakaiteet ja kauniisti muotoillut puiset käsijohteet kuin porras- ja välitasanteiden laattalattiat. Osa portaikkojen tunnelmaa ovat välitasanteita tukevat kappaholvit ja seinien maalattu rintapaneeli. Porrashuoneet ovatkin mielisairaalan parhaiten alkuperäisessä asussaan säilyneitä tiloja.

UUNIT

Alkuperäiset uunit ovat rakennuksen merkittävimpiä säilyneitä osia. Valtaosasta 1. ja 2. kerroksen alkuperäiseen uunilämmitysjärjestelmään kuuluneista, käytävältä lämmitettävistä uuneista on säilytetty etuseinä, osasta myös potilashuoneiden puolella olevat rakenteet. Useimmat ullakkokerroksen pönttöuuneista ja kahden huoneen kaakeliuunit on säilytetty.

↑ Potilasosaston kaakeliuuneja käytävän puolelta. Uunien etuseinässä on leveämpi, hieman ulostyöntynyt jalustaosa ja reliefimäisellä kaarinauhalla ja levennyksellä koristettu kruunuosa sekä tähtireliefillä ja ilma-aukoilla varustettu uuninluukut. Uuneja on kapeaa (vas.) ja leveää mallia (keskellä ja vas.). Kuvan uuneissa kaakeleita on ilmeisesti jouduttu jossain vaiheessa vaihtamaan. amoy 2024

↑ Säilynyt uunin takaosa potilashuoneen puolelta. amoy 2024

↓ Länsisiiven 1. kerroksen käytävää rytmittävät peiliovet ja kaakeliuunit, jotka ovat samaa tyyppiä kuin potilasosastolla. amoy 2024

↓ Käytävältä lämmitettävä kaakeliuuni itäsiiven luentosalissa / kokoustilassa. amoy 2024

↓ 1920-luvun pönttöuuni länsisiiven ullakkokerroksen toimistuhuoneessa. amoy 2024

↑ Kaakeliuuni ja sen öljylamppuaiheella koristetut uuninluukut itäsiiven huoneessa. amoy 2024

↑ Jugendtyyiset uuninluukut länsisiiven ullakkokerroksen kaakeliuunissa. amoy 2024

↑ Hämähäkinverkkokoristeinen uuninluukku länsisiiven ullakkokerroksen kaakeliuunissa. amoy 2024

IKKUNAT JA IKKUNAPENKIT

Alkuperäisiä ikkunoita ei ole säilynyt, paitsi mahdollisesti ullakotiloissa. Uudet ikkunat, jotka ovat peräisin vuoden 1994 korjausvaiheesta, on kuitenkin valmistettu noudattaen alkuperäistä puitejakoa ja mukaillen alkuperäistä detaljointia ja profilointia, ja ne voi vasta lähemmin tarkasteltuina havaita uusituiksi.

Ullakolla on saattanut säilyä alkuperäisiä ikkunoita riisaliiteissa, joita ei päästy tätä selitystä tehtäessä katsomaan.

Suurin osa alkuperäisistä, Y-uralla varustetuista ja huoneeseen päin viistotuista ikkunapenkeistä on säilynyt.

OVET

Alkuperäisiä ulko-ovia ei ole säilynyt, vaan nykyiset ulko-ovet ovat 1990-luvun korjausvaiheesta. Keskisakaran pääsisäänkäynnissä on kuitenkin hyödynnetty vanhaa peiliovea, joka saattaisi olla 1890-luvulta.

Parvekkeiden profiloidut paripeiliovet tai osa niistä saattavat olla parvekkeiden rakennusajankohdasta, oletettavasti 1890-luvun lopulta.

Itä- ja länsisiiven sekä ullakkokerroksen keskikäytävän varressa on sekä alkuperäisiä että niitä läheisesti vastaavia ovia. Osassa on alkuperäiset heloitukset. Uusituissa ovissa on käytetty vanhojakin heloja.

← ↑ Eräs rakennuksen erikoispiirre ovat ikkunapenkit, jotka ovat alaspäin viistettyjä ja joissa on ikkunoiden kondenssiveden pois johtamista varten Y-kirjainta muistuttavat urat. Ikkunat on profiloitu vanhoja ikkunoita mukaillen. amoy 2024

↑ ↗ Parvekkeiden pariovet saattavat olla rakennuksen vanhinta kerrostumaa. amoy 2024

↑ Länsisiiven ullakolle johtava teräsovi taidokkaasti toteutettuine x-vahvikkeineen. amoy 2024

↑ ↗ Ullakkokerroksen toimistuhuoneen kauniisti profiloitu peiliovi lienee 1920-luvulta. amoy 2024

JALKA- JA KARMILISTAT

Huoneissa, saleissa ja käytävissä lienee ollut alun perin korkea jalkalista. Nykyisin jalkalistaa tapaa muutamaa eri kokoa ja profilointia, joskus fragmentteina tai profiilitaan erilaisen listan seurana. Jalkalistat on maalattu yleensä harmaaksi, ullakkokerroksessa valkeaksi.

Jalkalistoja ja karmilistoituksia. amoy 2024

KATTOLISTAT

Huoneissa, saleissa ja käytävissä lienee alun perin ollut kattolistat. Molempia on jäljellä useissa tiloissa, mutta niiden koko ja profiili vaihtelee. Ainakin osa kattolistoista on peräisin 1920-luvulta, erityisesti ullakkokerroksessa.

↑ Ullakon länsisiiven vanhimmissa huoneissa on profiloitu kattolista, jonka tyyppistä tapaa myös 1. ja 2. kerroksessa. amoy 2024

LATTIAT

Portaikkojen kerros- ja välitasanteilla on rakennuksen valmistumisajan shakkiruudutettu laattalattia.

↑ Alkuperäisen porrashuoneen shakki-ruutulattiaa. amoy 2024

6 ARVOT JA ANALYYSI

KIVELÄN KÖYHÄINTALON MIELISAIRAALA JA SEN ARVOT

Kivelän köyhäintalon punatiilestä muurattu mielisairaala valmistui vuonna 1894 alueen köyhäintalovaiheen suu-
rimpana ja ehkä myös näyttävimpänä rakennuksena. Sen rakennushistoriallinen ja arkkitehtoninen arvo on suu-
ri. Rakennuksen suunnittelija Onni Törnqvist (myöh. Tarjanne) oli vuosisadan vaihteen rakennus- ja taloteknisesti
edistyksellisimpiä arkkitehteja ja tärkeimpiä sairaalasuunnittelijoita. Korotusosat, jotka tehtiin sairaalan ullakolle
arkkitehti Waldemar Aspelinin piirustusten mukaan vuonna 1907 ja arkkitehti Runar Eklundin piirustusten mukaan
vuonna 1923, seurailevat taitavasti Törnqvistin käyttämää, laitosrakennuksissa suosittua tiiliyyliä, ja ne katsotaan
tässä osaksi alkuperäistä arkkitehtuuria. Merkittävin muutosvaihe on ollut 1990-luvulla (Arkkitehtitoimisto Häkli
Ky), jolloin mm. puhkaistiin pääsisäänkäynti rakennuksen keskisakaraan. Muutoksista huolimatta julkisivut ovat
säilyttäneet hyvin alkuperäisen ilmeensä. Sivu- ja keskikäytäviin perustuva pohjakaava kuvastaa rakennusajan sai-
raalakäsityksiä, joissa korostuivat hygienisyys, hierarkkisuus ja symmetrisyys. Pohjakaava on antanut toiminnalli-
sesti joustavan lähtökohdan rakennuksen myöhemmille muutosvaiheille, joissa on myös säilytetty alkuperäisiä ra-
kennusosia, erityisesti porrashuoneissa sekä itä- ja länsisiivessä.

RAKENNUKSEN ARKKITEHTUURI

Ulkoarkkitehtuuri

Kaksikerroksinen mielisairaala jatkaa Kivelän köyhäin-
taloalueelle ominaista paviljonkijärjestelmää, jossa toi-
minnot sijoiteltiin erillisiin 1–2-kerroksisiin raken-
nuksiin. Julkisivuiltaan se edustaa laitosrakennuksis-
sa 1860–1910-luvuilla suosittua nk. tiiliyyliä, jolle ovat
tunnusomaisia puhtaaksimuurattu punatiilimuuri sekä
tiilestä muurattu, kolmiulotteinen koristelu. Ullakolle
1907 ja 1923 tehdyt laajennukset noudattavat taiten ra-
kennuksen alkuperäistä arkkitehtuuria, sommittelupe-
riaatteita ja materiaalivalintoja.

Sisätilat

Mielisairaalarakennuksen pohjakaava perustuu sivu-
käytävälliseen runkokuoneeseen eli potilasosastoon
ja siihen pohjoispuolella liittyviin, keskikäytävällisiin
itä- ja länsisiiveen. Niissä on pääasiassa aputoiminto-
ja. Vuosien 1907 ja 1923 ullakkolaajennukset käsittävät
toimistotiloja. Sisäänkäynti tapahtui alun perin itä- ja
länsisiiven porrashuoneen kautta.

Onni Törnqvist (1864–1946)

Arkkitehti Onni Törnqvist (myöh. Tarjanne) edusti Suo-
messä aikansa kärkeä uusien rakennusmateriaalien,
rakenneratkaisujen ja teknisten järjestelmien käytös-
sä. Hän käytti myös mieluusti uusia rakennusmateriaa-
leja, kuten betonia ja teräsbetonia. Arkkitehtina Törn-
qvist erikoistui monumentaalisiin kaupunkirakennuk-
siin ja laitosrakennuksiin, ja hänestä kehkeytyi aikansa
tärkeimpiä sairaala-arkkitehteja. Samaan aikaan Mari-
an sairaalan sairaalapaviljongin kanssa valmistunut Ki-
velän köyhäintalon mielisairaala oli hänen varhaisia töi-
tään sairaaloiden suunnittelijana, ja suunnittelua poh-
justi opintomatka ulkomaisiin sairaaloihin. Törnqvist
tuli tunnetuksi kansallisromanttisesta ja jugendarkki-
tehtuuristaan, mutta Kivelän mielisairaalassa hän käyt-
ti aikansa laitosarkkitehtuurissa suosittua tiiliyyliä, jo-
ka ammensi klassismista ja gotiikasta.

↑ Pohjoispuolta ullakkokorotukseen. amoy 2024

↑ Itäpäätyä; ulkonevan porrashuoneen kruunaa edicula. amoy 2024

↑ Tiiliseinän käsittelyä alkuperäisen ikkuna-aukon ympärillä. Ikkuna on 1990-luvulta. amoy 2024

↑ Alkuperäistä "makkarasaumaa". amoy 2024

MUUTOKSET JA SÄILYNEISYYS

Julkisivut

Mielisairaala on säilyttänyt luonteensa erillisenä paviljonkina. Julkisivut ovat säilyttäneet hyvin vuosilta 1894–1923 periytyvän tiilityylisen asunsa, johon kuuluvat tiilestä muurattu koristelu sekä risaliitit ja itä- ja länsisiiven porrashuoneen päädyn kruunaavat ediculat.

Myös rakennuksen arkkitehtuuriin olennaisesti kuuluva kattomaisema on pääosin hyvin säilynyt. Monimuotoisella, saumatulla peltikatolla on 1890-luvun laitosrakennuksille tyypilliset savupiiput, alkuperäisen ilmanvaihtojärjestelmän komeat imupiiput sekä potilasosaston katolla kulkeva harjamuuri, johon potilashuoneiden savuhormit alun perin johdettiin.

Ikkunat on 1990-luvulla uusittu puuikkunoina vanhoja ikkunoita mukaillen, mahdollisesti joitain ullakkokerroksen ja ullakon ikkunoita lukuun ottamatta. Osaa ikkunoista on suurennettu julkisivusymmetria säilyttäen ja alkuperäistä arkkitehtuuria myötäillen. Kellarikerroksen ikkunat on muurattu umpeen. Ulko-ovet on uusittu vanhoja, tyyliään historisoivia ovia hieman kömpelösti mukaillen.

Merkittäviä julkisivumuutoksia ovat

- pääsisäänkäynnin puhkaiseminen keskisakaraan, mikä samalla muutti pohjoisjulkisivun pääjulkisivuksi;
- ilmanvaihtokonehuoneiden tuominen katolle;
- varapoistumisteiden lisääminen itä- ja länsisiiven päätyihin.

↑ Porrashuoneen mosaiikkibetoniaskelmisiä ja kaunis kaide. amoy 2024

↑ Porrashuoneen shakkiruutulattiaa. amoy 2024

↑ Porrashuoneen vanhan värityksen esiinotto ja sen mukaan maalattu seinä. amoy 2024

Sisätilat

Useista muutoksista huolimatta mielisairaalan sisätiloissa on säilynyt alkuperäinen sivu- ja keskikäytävien perustuva toiminnallinen pohjaratkaisu. Parhaiten sisätiloista ovat säilyneet itä- ja länsisiiven keskikäytävät ja porrashuoneet.

Merkittävimmät tilalliset ja toiminnalliset muutokset ovat potilasosaston keskellä sijainneen porrashuoneen purkaminen ja uuden pääsisäänkäynnin sekä hissien rakentaminen keskisakaraan 1990-luvulla. Puretun porrashuoneen paikalle on kummassakin kerroksessa tehty uudet teräs-lasiseinät. Lisäksi toisen kerroksen käytävän itäosa on jaettu kevyellä diagonaalilla väliseinällä, joka haittaa käytävän perusrakenteen hahmotamista.

Väliseinämuutoksia on tehty jonkin verran. Runkohuoneen päissä sijaitsevia potilashuoneita on avattu siten, että sivukäytävän päihin muodostuu yhteistiloja. Aiemmissa vaiheissa purettuja potilashuoneiden väliseiniä on palautettu. Itä- ja länsisiiven on puhkaistu huonetiilojen puolelle keskikäytävään nähden rinnakkaiset käytävät, jotka palvelevat henkilökunnan tiloja.

Alkuperäinen uunilämmitys ja painovoimainen ilmanvaihto on korvattu keskuslämmityksellä ja koneellisella ilmanvaihdoilla. Keskuslämmitykseen siirtymisen ajankohta ei ilmennyt tämän selvitystyön yhteydessä. Ko-

neellisen ilmanvaihdon myötä tehdyt lasketut alakatot ja vaakavedot ovat muuttaneet sisätilojen mittasuhteita ja heikentäneet niiden ilmettä.

Alkuperäiset rakennusosat

Tärkeitä säilyneitä alkuperäisrakenteita ja rakennusosia ovat

- tiilirunko;
- potilasosaston ensimmäisen kerroksen käytävän kappaholvit ja potilashuoneiden tynnyriholvit sekä kellari-kerroksen kappaholvit;
- potilasosaston parvekkeiden sisäovet ja pääsisäänkäynnin ovi; itä- ja länsisiiven vanhat tai vanhojen ovien mukaan valmistetut peiliovet; ullakkolaajennusten vanhat peiliovet ja itäisen porrashuoneen ullakonovi;
- vanhat jalka- ja kattolistat sekä ovien karmilistoitukset, joita on säilynyt paikoittain;
- viistot ikkunanpenkit Y-urineen;
- itä- ja länsisiiven porrashuoneiden shakkiruutuinen laattalattia, mosaiikkibetoniportaat, valurautakaide, puinen käsijohde ja kappaholvit; seinien värit, joka on palautettu väritystutkimuksen perusteella;
- kaakeliuunien etuseinät ensimmäisen ja toisen kerroksen käytävillä sekä niiden huoneiden puolella säilyneet osat; ullakkolaajennusten 1920-luvun peiliovet ja pönttö- ja kaakeliuunit.

← ← Potilasosaston 1. kerroksen keskikerroksen itäpäässä kappaholvit ovat yhä näkyvissä. amoy 2024

← Alkuperäisiä ovia ja kaakeliuunien etuseiniä siipiosassa. amoy 2024

ARVOT JA SUOSITUKSET

Julkisivut

Tulevien muutosten tulisi olla sopusoinnussa rakennuksen alkuperäisen arkkitehtuurin kanssa. Paviljonkimaisuus on rakennuksen tärkeä ominaisuus.

Pohjoisjulkisivu, joka on alun perin ollut pikemminkin talouspihan puolta, sietää monimuotoisena muita julkisivuja paremmin muutoksia, kunhan vaalitaan alkuperäistä symmetriaa ja tuetaan rakennuksen arkkitehtonisia piirteitä. Itä- ja länsisiiven varapoistumisteiden ja niiden levymäisten suojakaiteiden ilmettä voisi parantaa julkisivun arkkitehtuuriin sopivammaksi.

Esimerkiksi porrashuoneiden ulko-ovet on uusittaessa mahdollista palauttaa detaliikaltaan ja muodonannoltaan lähemmäksi rakennusajankohdan ovia, käyttäen mallina alueen muiden rakennusten säilyneitä ovia.

Korjausten yhteydessä huomiota tulee kiinnittää myös rakennusten alkuperäisen kattomaailman säilymiseen. Ilmanvaihdon vaatimat muutokset katolla tulisi toteuttaa nykyistä paremmin.

Sisätilat

Sisätilojen alkuperäisen ilmeen ja toiminnallisen idean säilymisessä alkuperäisten käytävätilojen ja porrashuoneiden rooli on merkittävä. Esimerkiksi potilasosaston toisen kerroksen itäpään diagonaaliseen poistaminen selkeyttäisi ja avartaisi käytävätilaa sekä palauttaisi käytävälle sen alkuperäistä tilallista luonnetta. Alkuperäisten yksityiskohtien ja rakennusosien säilyminen on tärkeää.

↑ Potilashuoneen kaakeliuunin etuseinää. amoy 2024

← Potilasosaston 2. kerroksen ikkunalliset peiliovet johtavat vuosina 1894...1900 toteutetuille parvekkeelle. amoy 2024

← Alkuperäiset ikkunapenkit ovat alaspäin viistettyjä, ja niissä on ikkunoiden kondenssiveden pois-päin johtamista varten Y-urat. amoy 2024

7 LÄHTEET

AIEMMAT SELVITYKSET

Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy, 2015. Niuvanniemen sairaala, Kuopio. Rakennushistoriaselvitys. Lapinlahti.

Loci maisema-arkkitehdit Oy, 2012. Kivelän sairaalan ympäristöhistoriaselvitys. Helsinki: Helsingin kaupungin kiinteistöviraston Tilakeskus.

PAINETUT LÄHTEET

Asp, G. E., 1900–1908. Huonerakenteiden oppi. Turun Suomal. Kirjap.- ja Sanomal. -O.-Y.

Haila, Sirpa 1996. Venäläinen rationaalisuus. 1910-luvun kasarmiarkkitehtuuri sosiaalisena käytäntönä. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Heikkilä-Kauppinen, Marja, 2017. Huolenpitoa ja hyvinvointia kansalle. Teoksessa Rakennetun Suomen tarina. Toim. Harri Hautajärvi. Helsinki: Rakennustieto, s. 130–163.

Heiniö, Paavo; Rosén, Ragnar; Soininen, Gunnar & al, 1968. Helsingin kaupungin sairaalalaitoksen historia. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Henttonen, Maarit, 2001. Suomen sairaaloista. Teoksessa Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Toim. Irma Lounatuori & Lauri Putkonen. Helsinki: Ympäristöministeriö, Museovirasto & Rakennustieto Oy, 162–168.

Henttonen, Maarit, 2020. Sairaalasunnittelija. Teoksessa Uno Ullberg. Viipurin arkkitehti. Toim. Netta Böök & Kari Immonen. Helsinki: Suomen arkkitehtuurimuseo ja Uno Ullberg -seura, s. 296–309.

Koho, Timo, 2003. Kansallisesta teatterista Suomen Kansallisteatteri. Teoksessa Suomen Kansallisteatteri – Teatteritalo ennen ja nyt. Toim. Maria-Liisa Nevala. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki, s. 14–119.

Lilius, Henrik, 1989. Kaupunkirakennustaide 1800-luvun jälkipuoliskolla. Teoksessa ARS Suomen taide 4. Toim. Salme Sarajas-Korte. Keuruu: Otava, s. 13–45.

Pietikäinen, Petteri 2020. Kipeät sielut. Hulluuden historia Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Pulma, Panu, 1994. Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, s. 15–162.

Viljo, Eeva Maija 1989. Kaupungistuvan yhteiskunnan rakennustaide. Teoksessa ARS Suomen taide 4. Toim. Salme Sarajas-Korte. Keuruu: Otava, s. 76–111.

VERKKOLÄHTEET

Niuvanniemen sairaala, Kuopio. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Museovirasto, https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=633

ARKISTOT JA NIIDEN LYHENTEET

AMA	Arkkitehtuurimuseon arkisto
amoy	arkkitehdit mustonen oy
HKP	Helsingin karttapalvelu
HKA	Helsingin kaupunginarkisto
HKM	Helsingin kaupunginmuseo
KA	Kansallisarkisto
MVA	Museoviraston arkisto
HRVA	Helsingin rakennusvalvonnan arkisto
KYMPA	Helsingin kaupungin Kaupunkiympäristön arkisto

